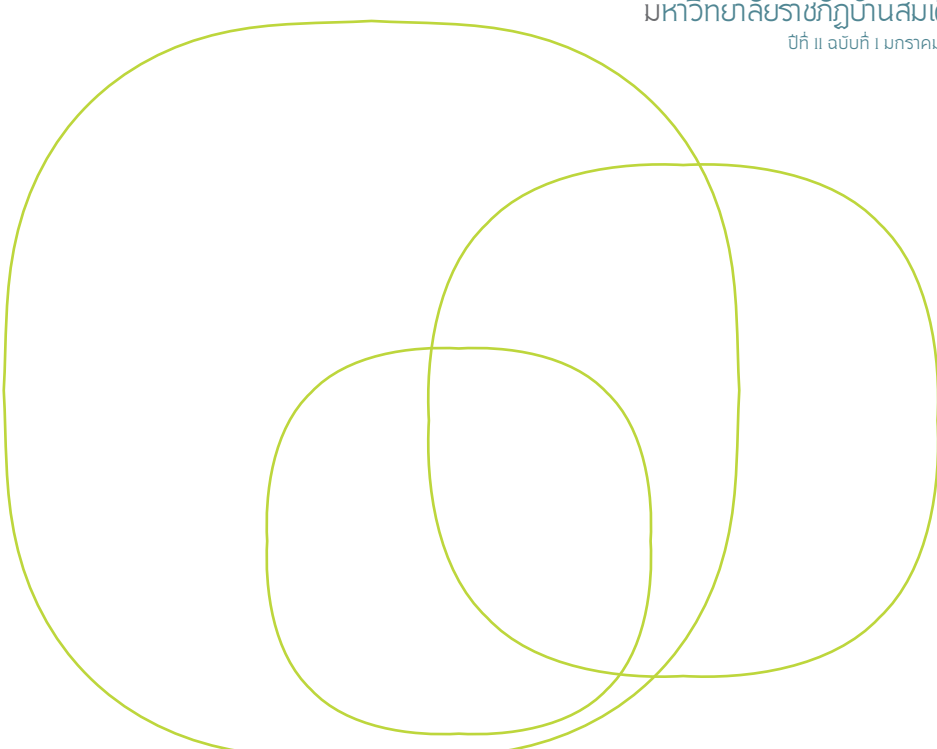

วารสาร

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

วารสารวิชาการของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ISSN : 1906-1102

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา 1061 ซอยอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0 2473 7000 ต่อ 2003, 2012, 2000

อีเมล : human_bsru@hotmail.com เว็บไซต์ <http://human.bsru.ac.th/ejournal/index.php>

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการฉบับนี้ออกปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 (มกราคม — มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม) ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัย รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นทางวิชาการ และกรอวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสาขาดังกล่าวต่อไป

ที่ปรึกษา

อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

บรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวินธ์ เรืองรอง มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

บรรณาธิการภายนอก

1. รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพล หนิมพานิช มหาวิทยาลัยรังสิต
2. รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัค มหาวรรการ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

กองบรรณาธิการภายใน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณวดี ชัยชาญกุล มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิราภรณ์ หนูสวัสดิ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวินธ์ เรืองรอง มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

สำนักพิมพ์กองบรรณาธิการ

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประภาพรณ หิรัญวัชรพฤกษ์
2. อาจารย์กิลเบิร์ต อีเด็นส์ เม้ามศรี
3. นางสาวณัฐกาญจน์ รัตนพันธ์
4. นายสินธิ์ไชย ต้นสกุลชัยสันติ

แบบปก

นายสินธิ์ไชย ต้นสกุลชัยสันติ

พิมพ์ที่

โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก จำกัด โทร.0 2864 0434-5 โทรสาร. 0 24123540

บทบรรณาธิการ

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เล่มนี้เป็นปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๐) ซึ่งคณะบรรณาธิการมุ่งมั่นจัดทำขึ้นด้วยเหตุที่นอกจากงานสอนซึ่งเป็นหน้าที่หลักของคณาจารย์แล้ว งานผลิตองค์ความรู้ในรูปของบทความวิชาการและวิจัยเพื่อเผยแพร่ให้เป็นประโยชน์สู่สาธารณะก็เป็นพันธกิจอันสำคัญยิ่งของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะองค์ความรู้เหล่านั้นจักนำไปสู่การพัฒนาคุณค่าของผู้เขียนซึ่งก็คือคณาจารย์ระดับอุดมศึกษาให้เห็นเป็นมรรคผลทั้งในแง่ความก้าวหน้าในตำแหน่งทางวิชาการ และเหตุผลที่จะนำไปสู่เงื่อนไขที่เป็นเกณฑ์ร้อยรัดคณาจารย์ระดับอุดมศึกษาไว้ ด้วยเหตุนี้เองวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของคณะฯ ทุกฉบับจึงเป็นดุจ “พื้นที่” ทางวิชาการรองรับผลงานของคณาจารย์นั่นเอง

เนื้อหาของบทความที่ปรากฏในวารสารเล่มนี้มีทั้งหมด 7 บท ซึ่งครอบคลุมถึงบทความวิชาการ บทความวิจัย และบทปริทัศน์หนังสือ เนื้อหาทั้งปวงอันประกอบด้วยตัวบทหรือตัวข้อมูล กับมุมมองหรือแนวทางในการวิเคราะห์หรือตัวทฤษฎีนั้นอิงอยู่ในพรหมแดนความรู้หรือศาสตร์ 2 ศาสตร์คือ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ นอกจากนั้นยังพบว่าบทความแทบทุกบทมีลักษณะเด่นในด้านของการสร้างองค์ความรู้ด้วยบูรณาการศาสตร์ทั้งมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ซึ่งช่วยให้มองเห็นข้อมูลอย่างแหลมคมยิ่งขึ้น เช่นเรื่อง “ศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน” ซึ่งใช้ตัวข้อมูลเป็นสังคมศาสตร์แต่ใช้กรอบหรือแนวคิดหรือทฤษฎีการวิเคราะห์ทั้งมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บทความทั้ง 6 บท (ยกเว้นบทปริทัศน์หนังสือ) ผ่านกระบวนการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างเข้มข้นเพื่อให้เนื้อหาของบทความในวารสารเล่มนี้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index (TCI) Center)

กองบรรณาธิการขอขอบคุณผู้เขียนบทความทุกท่านที่มอบบทความเผยแพร่ในวารสารฉบับนี้หวังใจว่าคงจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านอีกในฉบับต่อไป และขอเชิญชวนคณาจารย์และนักวิชาการทุกท่านส่งบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเผยแพร่ในวารสารของคณะอย่างต่อเนื่อง

อัครวิทย์ เรืองรอง
บรรณาธิการ

ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ

(Peer Review)

1. ศาสตราจารย์สุภัฏญา สุจฉายา มหาวิทยาลัยมหิดล
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ดวงเด่น บุญปก มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
3. รองศาสตราจารย์ ดร. จุมพจน์ วนิชกุล มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
4. รองศาสตราจารย์ ดร.อาภรณ์พันธุ์ จันท์สว่าง 266 ถนนบางบอน 5 แขวงบางบอน เขตบางบอน กรุงเทพฯ 10150
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาณี พัดทอง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จันทิมา อังคพนิชกิจ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.เชษฐ์ ดิงสัญลี มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. รองศาสตราจารย์นรินทร์ รัตนจันทร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพาภรณ์ บุญประเสริฐ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
10. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุภัค มหาวรากร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
11. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวิทย์ เรืองรอง มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พุทธชาติ ไปธิบาล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทองเจือ เขียดทอง มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี
14. อาจารย์ ดร.บรรลือ ขอรวมเดช มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์

สารบัญ

หน้า

● บทบรรณาธิการ	ก
● ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ	ข
● บทความวิจัย	
* ประเพณี “ส่วงเฮือ” ของชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขง : ความเป็นมาและการรื้อฟื้นหลังนโยบาย เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์	1
* จิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์ กรณีศึกษาผลงานของฮานส์ รูดรอฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 พรรณธรร โกศลสุวรรณ	31
● บทความวิชาการ	
* คุณธรรมของผู้นำ (CEO) ในอรรถกถาหมากปี่ชาดก นิธิอร พรอำไพสกุล	49
* ศาสตร์พระราชา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินไทย หทัยรัตน์ ทับพร	65
* กระบวนการจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา อภิญา หนูมี	81
* ความคิดสร้างสรรค์ : การสอนศิลปะสำหรับเด็ก สมชาย พรหมสุวรรณ	107

- บทปริทัศน์หนังสือ (Book Review) 131
 แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม :
 เมื่อกระบวนการพัฒนาเปลี่ยนสู่องค์ความรู้การพัฒนาที่หลากหลาย
อัศวิทย์ เรืองรอง

- ข้อกำหนดในการส่งต้นฉบับบทความเพื่อลงพิมพ์เผยแพร่ 138
 ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ประเพณี “ส่วงเฮือ” ของชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขง : ความเป็นมาและการรื้อฟื้นหลังนโยบายเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้า ¹

The “Suang Huea” Tradition of Mekong Riverine Communities: Background and Revival after the Turning a Battlefield to a Market Place Policy

ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์ ²
Panupong Udomsilp

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาความเป็นมาของประเพณีส่วงเฮือ (แข่งเรือ) และการรื้อฟื้นประเพณีส่วงเฮือภายหลังนโยบาย “การเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้า” ของชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง โดยศึกษาหลักฐานจากเอกสาร และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลในชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขงในเขตจังหวัดมุกดาหาร นครพนม และหนองคาย

ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีส่วงเฮือเป็นประเพณีดั้งเดิมของอาณาจักรล้านช้างบันทึกไว้ใน “ฮัตติบสองและคองสิบสี่” ว่า ประเพณีส่วงเฮือเป็นประเพณีบูชาพญานาคทั้ง 15 ตระกูล ในสมัยล้านช้างไม่ค่อยมีการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีส่วงเฮือมากนัก พบว่ามีหลักฐานในสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (พ.ศ.2185) ในบันทึกของวัน วุส ทอฟ ทูตการค้าชาวฮอลันดา หลักฐานในพงศาวดารเมืองจำปาศักดิ์สมัยเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร (พ.ศ. 2256) และหลักฐานภาพวาดบุญส่วงเฮือ “The Basin of Mekong River” ของ Mr. Deleporte บันทึกไว้ในปี พ.ศ. 2410 ลาวเคยตกอยู่ใต้อำนาจของไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2322-2436 รวม 114 ปี และต่อมาตกอยู่ใต้อำนาจของประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2436-2497 รวม 61 ปี และได้รับอิสรภาพตั้งแต่

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “บทบาทหน้าที่ประเพณีส่วงเฮือกับชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง” ได้รับทุนวิจัยจากกองทุนส่งเสริมและการพัฒนาวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปีงบประมาณ 2555.

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ปี พ.ศ.2497-2518 รวม 21 ปี ในระหว่างที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองข้างต้นไม่พบหลักฐานเอกสารการจัดประเพณีการแข่งเรือ จนกระทั่งปี พ.ศ.2522 รัฐบาลไทยและรัฐบาลลาวได้ร่วมมือกันจัดประเพณีแข่งเรือเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศขึ้นที่จังหวัดหนองคายเพื่อให้ชาวไทยและชาวลาวมีปฏิสัมพันธ์กันทั้งทางด้านการค้าและการพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ในปี พ.ศ. 2531 รัฐบาลไทยจึงมีมติให้มโนนโยบายให้จัดประเพณีการแข่งขันเรือยาวเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวขึ้นตามชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขงทั้ง 3 จังหวัด จึงได้มีการรื้อฟื้นประเพณีแข่งเรือหรือการแข่งขันเรือขึ้นและมีการจัดการแข่งขันเรือยาวสืบเนื่องเรื่อยมาจนปัจจุบัน

คำสำคัญ : ประเพณีแข่งเรือ, ประเพณีบูชาพญานาค, ชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง, ประเพณีการแข่งขันเรือไทย, ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศลาว

Abstract

This research was aimed at investigating the traditional role of “Suang Huea” (boat racing) and its adaptation to accommodate the Thai government policy, “Turning a Battlefield to a Market Place”. The study was conducted by documentary research and field data collection in the communities located along the Mekong River in Mukdahan, Nakhon Phanom and Nong Khai provinces of Thailand.

The study shows that the “Suang Huea” tradition was originally a tradition of the Lan Xang kingdom. It was documented in “Heet Sibsong Khong Sibsii” that this tradition was performed to worship all 15 clans of Naga. There was very little information on this tradition documented during the Lan Xang period; however, much information was found during the period of King Suriwongsa Thammikaraj (B.E. 2185). According to the record of Van Wus Toff, Holland ambassador of trade, the evidence was found in the Champasak chronicle in the reign of King Soi Samut Bhutthangkoon

(B.E. 2256) as well as in Mr. Deleporte’s painting “The Basin of Mekong River” recorded in B.E. 2410. Laos was under the Thai control for 114 years (B.E. 2322-2436) and subsequently under the French colony for 61 years (B.E 2436-2497). It was independent between B.E. 2497-2518, totally 21 years. During the period of political changes, no evidence on the “Suang Huea” tradition was found. Not until B.E. 2522, the Thai and Lao governments co-organized the “Suang Huea” tradition in Nong Khai province to foster good relation and especially to encourage the people of two countries to interact with each other in trade and economic developments. In B.E. 2531, the Thai government approved the policy to jointly organize this long-boat racing tradition as a means to enhance the Thai-Lao relationship among the communities located along the Mekong River in three provinces. Finally, the “Suang Huea” tradition has been organized and practiced by the locals of the two countries ever since.

Keywords : Suang Huea, Naga Worshipping Tradition, Mekong Riverine Communities, Boat Racing, Thai-Lao Relationship

บทนำ

ประเพณีสว่างเฮือหรือประเพณีการแข่งขันเรือของชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขงในจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร เป็นประเพณีที่นิยมกระทำในช่วงออกพรรษา หรือในวันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 11 ถึง แรม 1 ค่ำ เดือน 12 ในสมัยอาณาจักรล้านช้างมีทบัพยัญญัติให้เจ้าเมืองพระยาทั้งหลายต้องทำการสว่างเฮือ ไหลเรือไฟ เพื่อบูชาพญานาคทั้ง 15 ตระกูล ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของตน ตั้งแต่ครั้งสร้างเมืองเชียงคังเชียงทองหรือหลวงพระบางดังปรากฏในพงศาวดารล้านช้าง

ในคองสิบสี่อันเป็นกฎหมายสำหรับพระราชผู้ปกครองบ้านเมือง ข้อสิบเอ็ดที่เจ้าเมืองและชาวบ้านต้องปฏิบัติ ในคืนวันเพ็ญ เดือน 11 กำหนดให้ฉลองพระธาตุ

จอมศรี เจ้าเมือง ท้าวพระยาทั้งหลาย ให้ป่าวประกาศราษฎร ให้ไหลเรือไฟ บูชาพระยานาค
15 ตระกูล บ้านเมืองจึงจะอยู่เย็นเป็นสุข ความว่า

“เป็นท้าวพระยา เถิงฤดูเดือนสิบเอ็ดเพ็ง ให้ฉลองพุท
ธาภิเศก พระธาตุจอมศรีทุกๆ ปีย่าขาด ด้วยเป็นศรีบ้าน
ศรีเมือง... คั้นถึงแสมคำหนึ่ง ให้ป่าวเด่นราษฎร ไหลเรือไฟ
บูชาพระยานาค 15 ตระกูล บ้านเมืองจึงจักอยู่สุขเกษมเต็ม
ครองแล”

(จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2528, น.189)

ในคองสิบสี่ ข้อสิบสองก็เช่นเดียวกัน ระบุไว้ว่า ขึ้น 1 ค่ำเดือน 12 ให้ท้าวพระยา
ประกาศไปยังหัวบ้าน หัวเมืองที่อยู่ภายใต้การปกครองมารวมตัวกันที่เมืองหลวงพระบาง
เพื่อแห่เจ้ามหาชีวิต ร่วมประเพณีสว่างเฮือ นมัสการบูชาพระธาตุศรีธรรมมาโคกราช
ขึ้น 3 ค่ำ ทำพิธีถือน้ำสัตยา ขึ้น 4 ค่ำ ขึ้น 13 ค่ำ ทำการสว่างเฮือเพื่อฉลองอุสุภนาคราช
ณ วัดหลวง ให้พวกท้าวพระยาวัดนำเรือมาวัดละ 1 ลำ และให้อัครเสนาบดี ตั้งตำแหน่ง
เมืองแสน เมืองจันทร์ ศรีสะเกศ เมืองแก นาใต้ นาเหนือ ให้ตั้งปะรำพิธีทุกตำแหน่ง
ถือเป็นเทศกาลบุญสว่างเฮือ เพื่อฉลองพระยานาคทั้ง 15 ตระกูล และพระเสื้อเมือง ทรง
เมือง อารักษ์เมือง ความว่า

“เป็นท้าวพระยาเถิงเดือนสิบสอง ขึ้นคำหนึ่ง ให้เดิน
หัวบ้านหัวเมือง สิบฮ้อยน้อยใหญ่ในขอบขันตะสีมา เข้ามา
โหมพระนครหลวงพระบางเป็นต้นว่า ข่าลาว ขาวดงดอย เพื่อ
แห่พระบาทสมเด็จพระเจ้ามหาชีวิต ไปลงพ่วง (คว้ง) ช่วงเฮือ
และนมัสการพระธาตุศรีธรรมมาโคกราช คือ เดือนสิบสองขึ้น
สามคำถือน้ำ ขึ้นสี่คำ สิบสามคำสว่างเฮือ ฉลองอุสุภนาคราช
วัดหลวงให้เพี้ยวัด มีเฮือวัดละลำ อัครมหาเสนาบดี ตั้งเมือง
แสนเมืองจันทร์ลงไปเถิง ศรีสะเกศเมืองแก นาใต้ นาเหนือ ให้
ตั้งเป็นผาม ทุกตำแหน่ง เป็นเทศกาลบุญสว่างเฮือ ฉลองพระยา
นาค 15 ตระกูล และพระเสื้อเมืองทรงเมือง อาฮักเมือง...”

(จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2528, น.189-190)

ในฮีตสิบสองหรือจารีตทั้ง 12 เดือน กำหนดไว้ว่า ในเดือน 12 ให้มีการส่วงเฮือกั
นเพื่อบูชาพญานาค ชื่อว่า อุซุพะนาโค และพญานาคทั้ง 15 ตระกูล ให้ทุกบ้านร่วมกัน
บูชาพญานาค และมีการละเล่นเพื่อความสนุกสนานและมีความสุขสบาย ความว่า

“ฮีตหนึ่งนั่น เดือนสิบสองมาแล้วลมวอยหนาวสั่นเดือนนี้
หนาวสะบัน บ่คือแท้แต่หลัง ในเดือนนี้เพิ่นว่าให้ลงทอดพาย
เฮือช่วงกัน บูชาฝูงนาโค นาคเนาในพื้น ชื่อว่าอุซุพะนาโคเนา
ในพื้นที่ 15 สกุลบอกไว้บูชาส่งสะการ จงให้ทำทุกบ้านบูชา
ทำนาโค แล้วลงโหมทอดมอขึ้นชมกันเล่นกลางเวณกลางคืนให้
ระมกันขับเสพ จิงสิสุขอยู่สร้างสบายเนื่ออยู่เย็น ทุกข์ทั้งหลาย
หลีกเว้นหนีห่างบ่มีพาน...”

(จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2528, น.185-186)

การส่วงเฮือในสมัยก่อนเป็นการกระทำเพื่อความสนุกสนานรื่นเริง และเป็น
การเฉลิมฉลองของข้าทาส บริวาร หลังฤดูการเก็บเกี่ยวเพื่อเชนสรวงบูชาพญานาค
และวิญญานบรรพบุรุษเพื่อเป็นการขอบคุณที่ได้ประทานความอุดมสมบูรณ์และ
ความสันติสุขให้แก่ชุมชน ประเพณีส่วงเฮือเป็นประเพณีดั้งเดิมตั้งแต่สมัยอาณาจักร
ล้านช้าง ที่เจ้าเมืองและราษฎรต้องถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัดตามฮีตสิบสองคองสิบสี่
ซึ่งผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความเป็นมาของประเพณีส่วงเฮือของชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขง
ในเขตจังหวัดมุกดาหาร นครพนม และหนองคาย โดยศึกษาจากเอกสาร และลงเก็บ
ข้อมูลภาคสนามในชุมชนที่จัดประเพณีส่วงเฮือ รวมทั้งศึกษาด้านการรื้อฟื้นประเพณีดัง
กล่าวหลังจากที่รัฐบาลไทย และรัฐบาลลาวร่วมมือกันดำเนินนโยบายเปลี่ยนสนามรบเป็น
สนามการค้า และนโยบายจินตนาการใหม่ของรัฐบาลลาว อันรวมถึงการศึกษารูปแบบ
การจัดการแข่งขันเรือยาวในปัจจุบันด้วย

1. ความเป็นมาของประเพณีการส่วงเฮือในชุมชนจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร

จากการศึกษาเอกสารต่างๆ ทั้งพงศาวดารล้านช้าง ประชุมพงศาวดาร
พบว่า การบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีส่วงเฮือของชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขงมีปรากฏ

ในเอกสารต่างๆ ค่อนข้างน้อย ในบันทึกการเดินทางผ่านเมืองลาวในศตวรรษที่ 17 ของ โปล ลาวี ได้กล่าวถึงการเดินทางของวัน วุสทอฟ (Van Wusthoff) ไว้ว่า นายพลวัน ดีเอเมน (Van Diemen) เป็นผู้แต่งสาส์นเพื่อติดต่อการค้ากับลาว แล้วให้ วัน วุสทอฟ นำไปถวายแด่กษัตริย์ลาว วัน วุสทอฟ ได้เดินทางมายังเมืองเวียงจันทน์ในราว ปี พ.ศ.2187 และในวันที่ 16 พฤศจิกายน ทางสำนักพระราชวังจัดช้างมาต้อนรับนำเข้าไปในพระราชวัง ในเวลาประมาณ 4 โมงเย็น เจ้ามหาชีวิตก็เสด็จมา วัน วุสทอฟ ได้เข้าเฝ้าและถวายสารดังกล่าว หลังจากนั้นได้ 3-4 วัน พระเจ้าอยู่หัวก็ชวน วัน วุสทอฟ ไปเที่ยวชมการไหลเรือไฟ วัน วุสทอฟ นั่งอยู่ในปะรำใกล้ๆ กับปะรำของพระเจ้าอยู่หัว ในเวลาค่ำมีด มีเรือไฟ 200 ลำ แต่ละลำประดับด้วยแสงไฟไหลล่องมาตามแม่น้ำโขง มีเรือไฟ 3 ลำ ทำรูปทรงเป็นพระธาตุ 4 เหลี่ยมประดับด้วยดวงไฟ เมื่อเรือไฟผ่านหน้าปะรำไปแล้ว ประมาณครึ่งชั่วโมงก็พากันกลับที่พัก (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ม.ป.ป., 56-64)

ในเอกสารอิตลิบสอง ของ สีลา วีระวงศ์ (2530, น.39-42) กล่าวถึงการไหลเรือไฟในลักษณะเดียวกัน คือ ในสมัยสมเด็จพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช วัน วุสทอฟ ทูตการค้าชาวฮอลันดา ได้บันทึกไว้ว่า ภายหลังจากเข้าเฝ้า ถวายสาส์นอยู่ธาตุหลวงแล้ว พวกทูตฮอลันดาก็ได้มาดูการไหลเรือไฟที่แม่น้ำโขง ในตอนมืด พระเจ้าแผ่นดินเสด็จไปทอดพระเนตรการไหลเรือไฟในแม่น้ำโขง วัน วุสทอฟ เองก็นั่งดูอยู่ในผาม (ปะรำ) กับพระเจ้าแผ่นดินด้วย ดังความว่า

“ภายหลังจากเข้าเฝ้า ถวายสาส์นอยู่ธาตุหลวงแล้ว พวกทูตฮอลันดาก็ได้มาดูการไหลเรือไฟที่น้ำของ ท่านวัน วุสทอฟ ได้กล่าวไว้ว่า “สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินประทับบนเสลี่ยง ค่ำเสด็จไปทอดพระเนตรการไหลเรือไฟ พวกข้าพเจ้านั่งอยู่ในผามชิดติดกับผามประทับของพระเจ้าแผ่นดิน ไม่นานพิธีก็แรกขึ้นอยู่ในน้ำของ มีร้านน้อยร้านหนึ่งมีสี่เสาทำด้วยไม้ไผ่ผูกติดกัน สูงเท่ากับเสาเรือกำปั่นอยู่ในทะเล ผู้ชายสี่คนขึ้นไปบนร้าน กระโดดลงน้ำตักๆ กัน โดยแสดงท่าทางให้ผู้ดูทั้งหลายชื่นชมเป็นอันมาก พวกสี่คนที่กระโดดน่าจะได้รับความสะดวกเป็นอันตรายอยู่

เวลามีตมมากแล้ว เอือไฟ 200 ลำ ล่องมาตามน้ำของ
ระดับประตาด้วยเทียนใต้รุ่ง นอกนั้นก็มิเอือไฟอีก 3 ลำ ทำ
เป็นรูปธาตุสี่เหลี่ยม ได้เทียนสว่างไสว พอปานว่าแม่น้ำของถูก
ไหม้รุ่งไปหมดน้ำ เมื่อเอือไฟผ่านไปหมดแล้ว ซึ่งกะประมาณได้
ครึ่งชั่วโมง สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินก็เสด็จกลับคืนพร้อมด้วยราช
บริวาร พวกเขาก็กลับคืน”

(สีลา วีระวงศ์, 2530, น.41-42)

จากบันทึกของ วัน วุสทอพ ที่ว่า “เรือไฟ 200 ลำ ล่องมาตามน้ำของระดับ
ประตาด้วยเทียนใต้รุ่ง” มิได้กล่าวถึงประเพณีสว่างเอือโดยตรง แต่ประเพณีไหลเรือไฟและ
ลอยกระทงสาย ก็เป็นพิธีกรรมที่ต้องปฏิบัติหลังจากการสว่างเอือหรือการแข่งขันเรือเสร็จสิ้น
แล้ว การไหลเรือไฟเป็นหน้าที่ของกรมการเมือง นางเทียมและจำ แต่การลอยกระทงสาย
เป็นส่วนที่ชาวบ้านจากทุกครัวเรือนปฏิบัติกันเอง

บันทึกของ วัน วุสทอพแสดงให้เห็นร่องรอยของประเพณีสว่างเอือของอาณาจักร
ล้านช้างที่น่าสนใจและมีมานานกว่า 376 ปี

ในประชุมพงศาวดารเรื่องตำนานเมืองนครจำปาศักดิ์ ฉบับของพระยามหา
อำมาตยาธิบดี กล่าวไว้ว่า วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 เป็นวันทำบุญให้ทาน วันแรม 2
ค่ำ เตรียมเครื่องบูชาเทพยดา และในวันแรม 4 ค่ำ บวงสรวงเรือแข่ง โดยให้พวกข่า
ลงเรือมเหศักดิ์ ตีฆ้องใหญ่ 3 ใบ สวมเสื้อแดง หมวกแดง และแต่งตัวเป็นคนรำในเรือ
4 คน พวกผีพายเรือมเหศักดิ์จะพายเรือขึ้นและล่องไปกับเรือแข่งทั้งปวง เจ้าสร้อย
ศรีสมุทรพุทธางกูร ได้เสด็จไปยังหอไชยดูการแข่งขันเรือ ทั้ง 3 วัน ในวันรุ่งขึ้นมีการยิงปืนใหญ่
สามนัด แล้วให้พวกคนทรงทอดหุ่นเหนือน้ำและไต้มน้ำ หลังจากนั้นก็นำเอาเนื้อควาย
มาทำอาหารเพื่อบวงสรวงหลักเมือง เสร็จแล้วก็แจกจ่ายให้ข้าราชการบริพารกินร่วมกัน
การแข่งขันเรือดำเนินไปจนถึงเวลา 4 โมงเย็น กลุ่มเจ้านายท้าวพระยาที่เลี้ยงดูบรรดา
ผีพาย เรือลำที่จะถวายเทียนแด่เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เมื่อพายเรือมาถึงบริเวณ
หน้าหอไชยก็จอดเรือเพื่อขึ้นมาถวายเทียนแด่เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร พร้อมทั้ง
รับหมายประจำเรือแต่ละลำเป็นคู่ๆ ไป เพื่อเตรียมแข่งขันกัน รอบละ 1 คู่ จนเสร็จ
พอเวลาบ่าย 5 โมงเย็น เรือมเหศักดิ์ และเรือแข่งก็ล่องลงมาเป็นคู่ๆ จนถึงบริเวณที่ทอด

ทุ่นเหนือน้ำ เมื่อยิงปืนใหญ่แล้วเรือทุกลำก็จะพายลงมาพร้อมๆกัน และส่งเสียงโห่ร้องเสียงดัง เรือมเหศักดิ์จะมีเทียนปักไว้ที่หัวเรือ พายตามหลังเรือทั้งหลายมาจนถึงหอไชยแล้วยิงปืนใหญ่อีก 1 นัด จุดดอกไม้ไฟเพื่อบูชาเทพยดา ครั้นลงเรือไปจนถึงทุ่นไต้ น้ำ ก็ยิงปืนใหญ่อีก 1 นัด ถือว่าเสร็จพิธีแข่งเรือ และเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันสืบมา ดังความว่า

“ครั้นถึง ณ วันเดือนสิบเอ็ดแรมค่ำหนึ่งเป็นวันปวารณา
ทำบุญให้ทานวันแรมสองค่ำแต่งเครื่องกระยาบูชาเทพยดา
วันแรมสี่ค่ำแต่งการบวงสรวงแข่งเรือ ให้พวกข้าส่งเรือ
ลำหนึ่งเรียกว่าเรือมเหศักดิ์ ตีฆ้องใหญ่หน่อยสามช้อง สวมเสื้อ
แดงหมวกแดงแต่งเป็นคนรำ 4 คน พายเรือขึ้นล่องกำกับเรือ
ทั้งปวง เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรเสด็จออกหอไชยดูแข่งเรือ
ทุกๆ วัน ถ้วนคำรบสามวัน รุ่งขึ้นพอเวลาตีสิบเอ็ดยิงปืนใหญ่
สามนัด พวกคนทรงทอดทุ่นเหนือน้ำได้น้ำแล้ว แล้วเอาเนื้อ
กระป๋อเข้ามาประชุมที่ท่าหอแต่งพลายำทำเครื่องบวงสรวงเสื้อ
เมืองทรงเมือง เสร็จแล้วก็แจกจ่ายแก่เจ้านายแสนท้าวพระยา
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย แล้วก็แข่งเรือกันไป ถึงเวลาบ่ายโมง
4 โมงเศษ เจ้านายท้าวพระยาที่รับเลี้ยงสipay เรือลำใดก็จัด
เทียนใส่ขันเงินผ้าแดงปกปากขันนึ่งข้าวต้มขานึ่งมาบนศิระ
เรือ พายลงมาถึงหน้าหอไชยแล้วจอดเรือขึ้นถวายเทียนแก่
เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรทุกลำ แล้วก็แจกหมายาคาคู่เรือ
บ้านนั้นกับบ้านนั้นลำดับกันไปตามเรือมากและน้อยเป็นคู่ๆ
กัน พอเวลาบ่าย 5 โมงเศษ เรือมเหศักดิ์พวกข้าลงมาก่อน
เรือแข่งคู่หนึ่ง คู่สอง คู่สามก็แข่งเป็นคู่ๆ ลงมา ถึงเรือทอดทุ่น
แล้วพอเวลาบ่ายค้ำยิงปืนใหญ่นัดหนึ่ง พวกสipayเรือก็ตั้งโห่ร้อง
แข่งเรือเสมอหน้ากันลงมา เรือมเหศักดิ์พวกข้าก็จุดเทียนที่
ศิระเรือ พายตามหลังเรือทั้งปวงลงมาถึงเพียงท่าหอไชยยิง
ปืนใหญ่อีกนัดหนึ่ง ก็จุดดอกไม้ไฟพะเนียงบูชาเทพารักษ์ ครั้น

เรือไปถึงทุ่งไต้ น้ำก็ยิ่งปั่นใหญ่อีกนัดหนึ่ง ครบสามวันแล้วก็เลิก
การพิธีแข่งเรือ จนเป็นธรรมเนียมมาจนเท่าบัดนี้”

(กรมศิลปากร, 2512, น.177-178)

เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร คือ เจ้าหน่อกษัตริย์ที่พระครูโพนเสม็ดได้เชิญมา
จากบึงกาฬ เพื่อเข้าสรงมูรธาसनาราชากิเชก และถวายพระนามว่าเจ้าสร้อยศรีสมุทร
พุทธางกูร และครองราชย์สมบัตินครจำปาศักดิ์นาคบุริศรี ความว่า

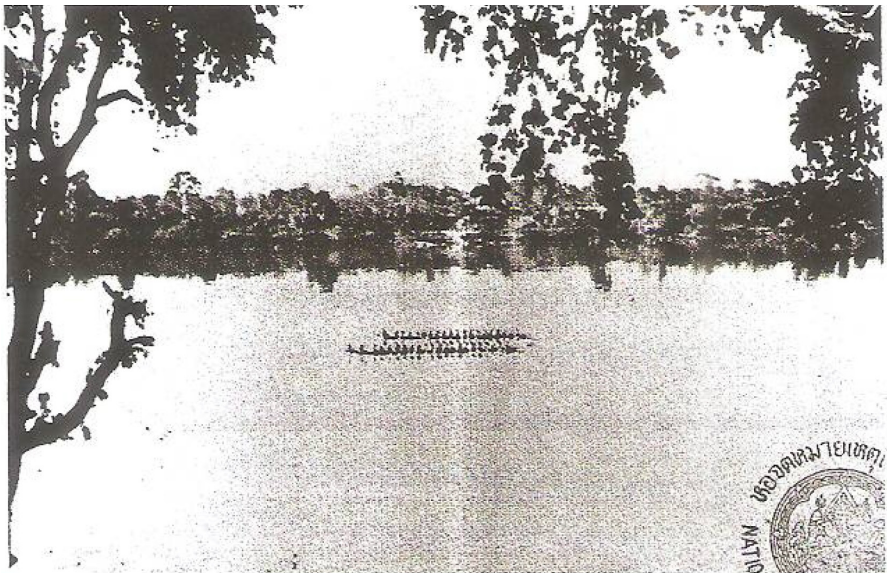
“ในศักราช 1075 ปีมะเส็งเบญจศก... พระครูโพนเสม็ด
ให้ตั้งโรงราชพิธีที่จะได้ราชากิเชกเสร็จแล้ว ครั้นได้วันอันเป็น
มหาพิชัยฤกษ์ พระครูโพนเสม็ดก็อัญเชิญเจ้าหน่อกษัตริย์เข้า
สรงมูรธาसनาราชากิเชกเสร็จแล้ว สมณพราหมณาจารย์ ท้าว
พระยาทั้งปวงถวายพระนามว่า เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร
เป็นเจ้าเอกราชครองราชย์สมบัติตามโบราณราชประเพณี
กษัตริย์ในนานาประเทศ...”

(กรมศิลปากร, 2512, น.173)

หลังจากที่เจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรครองราชย์แล้วได้แต่งตั้งท้าวพระยา
กรมการเมืองทั้งหลายตามธรรมเนียมเมืองตามโบราณราชประเพณีที่สืบทอดมาจาก
เวียงจันทน์

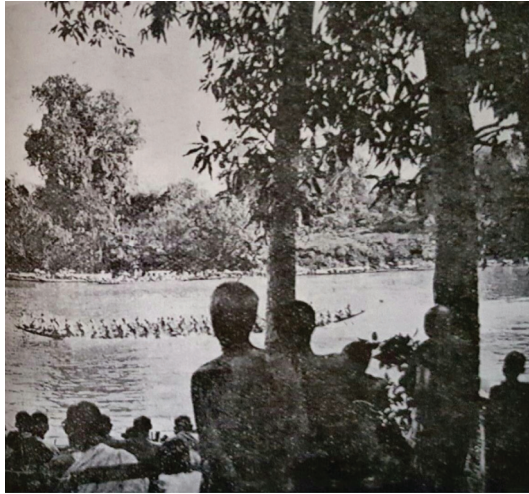
ในกาลต่อมาจึงได้มีพิธีสว่างเฮือตามราชประเพณี ซึ่งน่าจะเป็นช่วงเวลาที่เจ้า
สร้อยศรีสมุทรพุทธางกูรปกครองเมืองจำปาศักดิ์ได้ไม่นาน ซึ่งจากหลักฐานจากประชุม
พงศาวดารเบื้องต้นก็นับว่านานกว่า 300 ปี

นอกจากนี้ พิษณุ สมpong (2542, น.4435) ได้กล่าวถึงบันทึกเรื่อง The
Basin of Mekong River ของ Mr. Delaporte ซึ่งบันทึกไว้เมื่อ ปี พ.ศ.2410 และภาพ
บุญสว่างเฮือในแม่น้ำโขง ซึ่งวาดภาพขึ้นในปี พ.ศ. 2449 จากจดหมายเหตุนานาชาติ
ซึ่งถือว่าเป็นร่องรอยของการจัดประเพณีสว่างเฮือในสมัยรัชกาลที่ 4 ก่อนถึงสมัยรัชกาล
ที่ 5

ภาพที่ 1 บึงสว่างเหือ
(พิชัญ สมพอง, 2542, น.4435)

ในปี พ.ศ. 2430 ฝรั่งเศสได้แต่งตั้งให้ Auguste Pavie เป็นรองกงสุลมาประจำ
ที่เมืองหลวงพระบาง แล้วตั้งสำนักงานเพื่อออกสำรวจภูมิประเทศ ในปี พ.ศ. 2531
ปาวีได้ถ่ายภาพประเพณีสรงเฮือไว้ด้วย และพิมพ์ลงในหนังสือ Travel Reports of the
Pavie Mission

ภาพที่ 2 การสรงเฮือ
(Pavie, A., 1999, P.639-640)

ในเอกสารประวัติศาสตร์อีสาน เต็ม วิภาคย์พจนกิจ (2546, น.566-567) กล่าวว่า การทำบุญออกพรรษา คือ พิธีการลอยประทีปวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตรงกับวันมหาปวารณาออกพรรษา เป็นเขตกำหนดลอยประทีปโคมไฟ เมื่อถึงวันกำหนดชาวบ้านได้จัดการทำเรือไฟไว้แต่กลางวันทางเหนือน้ำ พอค่ำลงประมาณ 2 ทุ่ม ประชาชนชายหญิงจึงนำเรือไฟ เครื่องสักการะ ปกติใช้ดอกไม้ ข้าวทอง (มานข้าว) และรูป เทียน กะบอง (ไต้) ปักขวางเป็นแถวมีระยะตั้งแต่ท้ายเรือไปจนถึงหัวเรือทั้งสองข้าง นอกจากนั้นยังมีเครื่องอุปโภคบริโภคอีก เช่น ผ้านุ่ง ผ้าห่ม กล้วย อ้อย เผือก มัน เป็นต้น สำหรับทานแก่ผู้เปมาสัจจระในแม่น้ำโขง สิ่งของ เครื่องต่างๆ จะใส่ไว้ในท้องเรือ แล้วพากันลากออกไปกลางแม่น้ำ แล้วปล่อยให้ลอยไปตามกระแสน้ำ และมีเรือลำเลียงคอยถือท้ายพร้อมด้วยจุดพลุดะไลควบคุมเรือไปจนหมดเขตบ้านเขตเมืองแล้วจึงปล่อยให้ลอย ในการลอยเรือไฟนี้ทางบ้านเมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำใหญ่ๆ เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล ชาวหลวงพระบาง เวียงจันทน์ อุบลราชธานี หนองคาย นครพนม สุวรรณเขตฯ ได้นิยมถือกันเป็นพิธีใหญ่เป็นประจำทุกปี

เรือไฟในสมัยก่อน ทำด้วยต้นกล้วยหรือไม้ไผ่ยาวประมาณ 2-3 เมตร ทำร้านขึ้นสำหรับจุดไต้และวางรูป เทียน ประเพณีไหลเรือไฟนี้ทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ชาวบ้านและพระภิกษุสงฆ์ช่วยกันทำเรือไฟไว้ริมฝั่งน้ำ ถึงตอนเพลถวายอาหารเพลที่ทาน้ำ ปายมีการละเล่นฟ้อนรำขับร้องฉลองเรือไฟ ประมาณ 5 โมงเย็น เป็นการสวดมนต์ ฟังเทศน์ พอค่ำ ชาวบ้านนำเครื่องกินเครื่องใช้ ขนม ข้าวต้ม กล้วย อ้อย ผ้าย ผ่าใหม่ หมากพลู บุหรี่ ใส่กระจาดบรรจุไว้ในเรือไฟ ครั้นได้เวลาก็จุดไต้หรือคบเพลิงในเรือไฟให้สว่าง ชาวบ้านจุดรูปเทียนเป็นพุทธบูชา และคารวะแม่คงคา อธิษฐานเสร็จแล้วนำดอกไม้รูปเทียนไปวางไว้ในเรือไฟ เมื่อบูชากันทุกคนแล้ว จึงปล่อยให้ไฟออกจากฝั่งให้ลอยไปตามแม่น้ำ ไฟที่จุดในเรือจะมองดูสว่างไสวงดงาม รุ่งเช้าเมื่อเรือไฟไปติดฝั่งไหนก็จะมีคนไปเก็บของออกจากเรือ การลอยเรือไฟจะมีราษฎรไปร่วมพิธีเป็นจำนวนมาก (วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย, 2548, น.68-69)

เอกสารที่กล่าวไว้ข้างต้นให้เห็นถึงร่องรอยของประเพณีสว่างเรือและการไหลเรือไฟของชุมชนชายฝั่งลุ่มน้ำโขงที่มีมาแต่โบราณ นักวิชาการบางท่านอาจมีได้กล่าวถึงประเพณีการแข่งขันเรือโดยตรง แต่ได้กล่าวถึงพิธีไหลเรือไฟในอดีต ซึ่งตามฮีตสิบสองเป็นพิธีกรรมที่กระทำเนื่องจากการแข่งเรือ

อย่างไรก็ตาม การกล่าวถึงสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องเล่นในเรือไฟ และการจัด
รูปเพียนั้น มีนักวิชาการกล่าวไว้บ้างว่า การไหลเรือไฟเป็นการสักการะแม่คงคา และรอย
พระพุทธรูป ผู้วิจัยเห็นว่าข้อสรุปดังกล่าวน่าจะเป็นการตีความใหม่หลังสังคมไทยแถบ
ภาคอีสานหรือชุมชนชายฝั่งโขงได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนาแล้ว ผู้วิจัยเห็นว่า
การนำสิ่งของเครื่องใช้ใส่ลงในเรือไฟ น่าจะเป็นการบูชาวิญญานบรรพบุรุษและพญานาค
ทั้ง 15 ตระกูล ดังปรากฏในฮีตสิบสองคองสิบสี่มากกว่า ส่วนเครื่องเล่นต่าง ๆ ใน
เรือไฟ น่าจะเป็นสิ่งของเครื่องใช้และเครื่องควหาวนที่บรรดาลูกหลานส่งไปให้วิญญาน
บรรพบุรุษได้ใช้ได้กิน รวมทั้งเป็นการส่งเคราะห์ออกจากบ้านเมืองด้วยเช่นกัน ลักษณะ
ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนชายฝั่งโขงว่า เป็นสังคมที่มีการนับถือ
ผีมาก่อน สอดคล้องกับพงศาวดารล้านช้าง ที่กล่าวไว้ว่า ในสมัยพระเจ้าโพธิสารราชเป็น
ผู้นำพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาเผยแผ่ในอาณาจักรล้านช้าง ในปีมะแม พ.ศ.2066
พระองค์ได้แต่งราชทูตไปขอพระไตรปิฎกและพระสงฆ์มาจากนครเชียงใหม่ พระเมืองแก้ว
พระเจ้าแผ่นดินนครเชียงใหม่ จึงทรงส่งพระเทพมงคลธระและพระบริวาร พร้อมทั้ง
พระไตรปิฎกอีก 60 คัมภีร์มายังกรุงศรีสัตนาคนหุต สืบพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง
(สมหมาย เปรมจิตต์, 2539, น.78) และใน พ.ศ. 2070 พระองค์ได้มีพระราชอาชญา
ประกาศให้บ่าวไพร่พลเมืองเล็กน้อยผีฟ้าผีดิน อันเคยมีมาแต่โบราณกาลนั้นเสียหมด
บรรดาหอโง่กวนศาลอันเป็นสถานที่ขึ้นฟ้าขึ้นแผ่นดินของพระเจ้าแผ่นดินก่อนนั้น พระองค์
ก็ให้รื้อถอนทิ้งแล้วสร้างวัดวาอารามขึ้นแทน ชื่อว่า วัดสุวรรณคเทวโลก ดังในพงศาวดาร
ล้านช้างกล่าวว่า

“เมื่อพระโพธิสารราชเสวยสิริสมบัติ ได้ 7 ปี ก็ยังปลง
พระราชอาชญาไปในอาณาเขตเมืองล้านช้างทั้งมวลให้ม้างริต
เสียยังมิจฉาธิจุผีเห้ายผีเรือนทั้งผีเสื้ออันอยู่เรือนกว่าขึ้นแทน
ที่สัปปงหันก็ให้ม้างเสีย ให้ริตเล็กเสียหมด แล้วให้สร้างแบ่งให้
เป็นวัดความหาพิหารอันใหญ่ก็ใส่ชื่อว่าวัดศรีสุวรรณคเทวโลก”

(กรมศิลปากร, 2506, น.411)

แม้ว่าจะประกาศให้ชาวเมืองล้านช้างเล็กน้อยได้แล้วมานับถือพระพุทธศาสนา แทน แต่ในวิถีชีวิตชาวบ้านในอาณาจักรล้านช้าง เป็นชุมชนสังคมเกษตรกรรมมาแต่ดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องการนับถือผี บูชาแถน ผีบรรพบุรุษก็ยังคงมีได้ละเลิกไปเพราะชาวบ้านยังคงมีความเชื่อและกระทำพิธีกรรมบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์และความสงบสุขและการลอยเคราะห์ทั้งหลายทั้งปวง ล้วนต้องพึ่งพาวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งสิ้น ดังนั้น ความเชื่อเรื่องผี พิธีกรรมต่างๆ ในประเพณีส่วงเฮือ จึงสะท้อนเรื่องราวและความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ยังดำรงอยู่และสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

ดวงมณี เพชรสุวรรณรังสี (2551, น.112) กล่าวว่า ประเพณีส่วงเฮือของจังหวัดมุกดาหารมีมาแต่ครั้งสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งในสมัยก่อนบรรดาหัวเมืองน้อยใหญ่แถบลุ่มน้ำโขงต่างนัดหมายมารวมกันที่หัวเมืองใหญ่เพื่อประกอบพิธีตักน้ำพิพัฒน์สัตยา แสดงถึงความ เป็นข้าขอบขัณฑสีมาและความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน โดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นวันประกอบพิธี โดยเจ้าเมืองต่างๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงต่างพากัน จัดประดับตกแต่งเรือที่เป็นพาหนะในการเดินทางให้มีความสวยงาม เมื่อขบวนเรือมา รวมกันเป็นจำนวนมาก จึงเกิดความคิดให้มีการประกวดแข่งขัน ทั้งด้านความสวยงาม ของขบวนแห่และลำเรือ รวมทั้งการประกวดแข่งขันด้านความเร็ว ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้น มาการแข่งขันเรือของเมืองมุกดาหารจึงได้กำเนิดขึ้นและถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบทอดกัน เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ข้อสรุปข้างต้นไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน จากการศึกษาใบบอกของเมืองมุกดาหารกล่าวถึงการถือพิธีตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยาหลายครั้ง เช่น ในสมัยของพระยาจันทรสुरิยวงศ์ (กิง) เจ้าเมืองคนที่ 2 (พ.ศ.2348-2383) ได้กล่าวถึงครั้งที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยขึ้นครองราชย์ ได้ให้กรมการเมือง ท้าวเพี้ย ถวายสัตยานุสัตย์รับพระราชทานน้ำพระพิพัฒน์สัตยา (กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, และกรมศิลปากร, 2542ข, น.71-72)

ในสมัยพระยาศคิวงศ์ประวัติ (เมฆ จันทรสภา) (พ.ศ.2430-2440) เจ้าเมืองคนที่ 7 บรรดาอุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร และกรมการเมืองวัง จากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงได้มาสวามิภักดิ์ และจงรักภักดีต่อกรุงเทพฯ และขอรับพระราชทานตักน้ำพระพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้ง ตามธรรมเนียมต่อไป (กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, และกรมศิลปากร, 2542ข, น.98)

การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในสมัยก่อน จะกระทำเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง
ผู้ปกครองเมืองหรือการที่เจ้าเมืองตามหัวเมืองต่างๆ เข้ามาสวามิภักดิ์ด้วยความสมัครใจ
การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในช่วงต้นๆ คงมิได้กำหนดกฎเกณฑ์วันเวลาที่แน่นอนอันเนื่อง
มาจากสถานการณ์บ้านเมืองยังมิได้สงบนัก

ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้มีการกำหนดให้หัวเมืองต่างๆ ทำพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์
สัตยาในช่วงตรุษสารทปีละ 2 ครั้ง เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่มีท้องตราโปรดเกล้าฯ ให้
หัวเมืองต่างๆ ทราบทั่วกันว่า

“ประการหนึ่งเป็นอย่างธรรมเนียมสืบมาแต่ก่อน ถ้า
ถึงเทศกาลพระราชพิธีตรุษสารทจะได้รับพระราชทานถือน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยา แลเมืองหนองสูงเป็นเมืองขึ้นเมืองมุกดาหาร
ถึงเทศกาลถือน้ำก็ให้พระไกรสาราช ท้าวอุปฮาด ท้าวราชวงศ์
ท้าวราชบุตร บุตรหลาน ท้าวเพี้ย กรมการเมืองหนองสูง
ไปพร้อมด้วย พระจันทรสุริยวงษ์ พระอุปฮาด ราชวงศ์ท้าวเพี้ย
เมืองมุกดาหาร ที่วัดวาอารามจำเพาะพระพักตร์ พระพุทธเจ้า
พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้า บ่ายหน้าต่อกรุงเทพมหานคร
กราบถวายบังคมกระทำสัตยานุสัตย์ ถวายต่อใต้ฝ่าละออง
ธุลีพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัว รับพระราชทานน้ำ
พระพิพัฒน์สัตยาปีละ 2 ครั้ง ตามอย่างธรรมเนียมเสมอมา
ทุกปีสืบไป”

(กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ,
และกรมศิลปากร, 2542ข, น.108)

ประเพณีการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาจึงเป็นธรรมเนียมของเจ้าเมืองและกรม
การเมืองตามหัวเมืองต่างๆ ที่ต้องถือปฏิบัติกันสืบมา การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาหาก
เจ้าเมืองหรือผู้หนึ่งผู้ใดมาร่วมพิธีไม่ได้ ก็ต้องนำน้ำพระพิพัฒน์สัตยาไปให้ดื่มเพื่อแสดง
ความจงรักภักดี ดังเช่นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระภักดีนุชิตร
(จันทร์ อินทรกำแหง) ถูกฝรั่งเศสนำตัวมากักขังไว้ที่เมืองสุวรรณเขต เป็นเวลา 6 เดือน
ได้ลักลอบเขียนจดหมายมากราบทูลพระบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม

ข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการมณฑลอยู่ตลอดเวลา ในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันที่ข้าราชการกรมการเมืองในแถบลุ่มแม่น้ำโขงจะต้องตม่น้ำพระพิพัฒน์สัตยาว่า จะซื่อตรงจงรักต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ผู้ใดไม่มาในพิธีดังกล่าวจะถือว่า เป็นความผิดร้ายแรง แม้จะเจ็บป่วยก็ต้องมีผู้นำไปให้ตม่น้ำ พระภักดีนุชิตระขออนุญาต ต่อฝรั่งเศสขอให้ฝรั่งเศสคุมตัวข้ามโขงมาตม่น้ำพระพิพัฒน์สัตยา ณ เมืองมุกดาหาร แต่ฝรั่งเศสไม่ยอม ... ในวันรุ่งขึ้นกรมการเมืองมุกดาหารจึงได้นำน้ำพระพิพัฒน์สัตยาข้ามโขงไปให้ท่านตม่น้ำ ท่านได้นั่งคุกเข่าลงแล้วบอญหน้าต่อกรุงเทพฯ และถวายบังคมแล้วจึง ตม่น้ำพระพิพัฒน์สัตยา (กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, และกรมศิลปากร, 2542ข, น.306)

จากหลักฐานเอกสาร การถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยากระทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งตรงกับวันที่ชาวเมืองมุกดาหารจะต้องทำพิธีสรงเชื้อ ไหลเรือไฟ ในปัจจุบัน แต่ในใบบอกและหลักฐานอื่นๆ มิได้ระบุแน่ชัดว่ามีการสรงเชื้อหรือไหลเรือไฟในวันเดียวกันกับการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา และในสมัยนั้นภาวะของสงครามมีอยู่เนืองๆ ประเพณีสรงเชื้อเป็นประเพณีราษฎร์ที่ต้องเฉลิมฉลองหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว ผู้ที่จะแข่งเรือน่าจะเป็นชนชั้นระดับชาวบ้านที่เป็นบริวารของเจ้าเมืองตามหัวเมืองต่างๆ ทั้งเมืองหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ตามชายฝั่งแม่น้ำโขง บริวารตามหัวเมืองต่างๆ จะต้องถูกเกณฑ์ไปรบข้างเมื่อเกิดสงคราม

ดังในปี พ.ศ.2370 พระยาราชสุภาวดีได้ให้สินบนแก่ลาวที่ตามไปจับเจ้าราชบุตรเจ้าปาน เจ้าสุวรรณ (บุตรของเจ้าอนุวงศ์) มาให้ เมื่อตีเมืองในลุ่มแม่น้ำมูล แม่น้ำชี และแม่น้ำโขง ก็ยกกองกำลังไปตั้งอยู่เมืองมุกดาหารและนครพนม (สุวิทย์ อธิศาสดา, 2543, น.124)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีท้องตราพระราชสีห์จากสมุหนายกมาถึงเมืองร้อยเอ็ด กาทสินธุ์ อุบลราชธานี โยโสธร มุกดาหาร เขมราฐ เพชรบูรณ์ วิเชียร และหล่มสัก เพื่อเตรียมทัพไปปราบฮ่อ ความว่า

“พ.ศ. 2418 ได้มีท้องตราพระราชสีห์จากสมุหนายกมาถึงเมืองร้อยเอ็ด กาทสินธุ์ สุวรรณภูมิ อุบลราชธานี โยโสธร มุกดาหาร เขมราฐ เพชรบูรณ์ วิเชียร และหล่มสัก เนื่องจากทัพฮ่อยกมาตีเมืองเวียงจันทน์และหนองคาย จึงได้ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระบำราบ
ปรปักษ์ เป็นแม่ทัพใหญ่ยกออกจากกรุงเทพฯ ในเดือน 11 ปีนี้
จึงให้เกณฑ์กองทัพเมืองร้อยเอ็ด 5,000 เมืองสุวรรณภูมิ 5,000
เมืองกาฬสินธุ์ 4,000 เมืองอุบลราชธานี 10,000 เมืองยโสธร
5,000 เมืองเขมราฐ 4,000 เมืองมุกดาหาร 4,000 รวมเป็น
37,000 คน ส่วนเมืองเพชรบูรณ์ 400 ช้าง 20 เชือก เมืองวิเชียร
200 ช้าง 15 เชือก เมืองหล่มสัก 600 ช้าง 200 เชือก รวมคน
1,200 เป็น 38,200 คน ช้าง 235 เชือก โดยให้เตรียมทัพไว้ให้
พร้อม เมื่อแม่ทัพใหญ่ยกขึ้นมาถึงเมืองนครราชสีมาเมื่อใดจะมี
รับสั่งให้กองทัพหัวเมืองต่างๆ ดังกล่าว ยกกองทัพไปสมทบที่
ใดจะบอกให้ทราบอีกครั้งหนึ่ง”

(กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, และ
กรมศิลปากร, 2542ฯ, น.89)

ในท้องตราพระราชสีห์ที่มีมาถึงเจ้าเมืองในหัวเมืองต่างๆ ให้เกณฑ์ไพร่พลไป
ช่วยรบในเดือน 11 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกันกับการจัดประเพณีสว่างเอือ ในส่วน
ของหัวเมืองหนองคาย นครพนม และมุกดาหารถือเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญ ฉะนั้นจึงมี
การเกณฑ์ไพร่อยู่บ่อยครั้งเพื่อใช้แรงงานบ้าง ออกรบบ้าง สถานการณ์บ้านเมืองในอดีต
ต้องประสบกับภาวะสงครามอยู่เนืองๆ โอกาสที่ไพร่พลและบริวารจะจัดการสว่างเอือจึง
ไม่น่าจะมีโอกาสได้ทำบ่อยนัก แต่ก็มีพิธีกรรมบางอย่าง เช่น ไหลเรือไฟ ซึ่งเจ้าเมืองและ
เพี้ยกรมการเมืองทั้งหลายจะต้องทำตามคองสิบสี เพื่อบูชาบรรพบุรุษและพญานาคทั้ง
15 ตระกูล ในส่วนของบริวารก็มักจะกระทำเพียงลอยกระทงตามประเพณี ซึ่งทั้งสอง
พิธีกรรมดูจะไม่ยุ่งยากเอิกเกริกเท่ากับการจัดการแข่งเรือ

หลังจากที่ลาวฝั่งซ้ายตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของลาวในปี พ.ศ.2436-2497
เป็นระยะเวลา 61 ปี ในบันทึกการเดินทางในลาว ปี พ.ศ. 2438 ของเอเจียน แอมอนิเย
(Etienne Aymonier) ที่เดินมาเพื่อสำรวจหาศิลาจารึกในเขตประเทศลาว ได้กล่าวถึง
“การแข่งเรือ” ไว้เช่นกัน แต่ไม่ได้ระบุวัน เดือน ปี ที่แน่นอน ซึ่งแปลโดย ทองสมุทร
โตเร และสมหมาย เปรมจิตต์ (2539, น.168) กล่าวไว้ว่า “เมืองหนองคาย...เป็น

เมืองเล็กๆ นี่มีกระท่อมนับเป็นพันหลัง เรียงรายตามริมฝั่งขวาของแม่น้ำโขง...เมืองหนองคายอากาศหนาว เมืองนี้มีวัด 17 วัด แต่ละวัดมีพระราว 15-20 รูป พระก็เหมือนกันกับพระลาวอื่นๆ คือ ไม่มีการงดเว้นจากการทำมาค้าขาย ชีวมา **แข่งเรือ** อันเป็นกิจกรรมที่ไม่เคยมีใน เขมร...”

นอกจากศึกษาจากเอกสารต่างๆ แล้ว ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามในชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขง จังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร เพื่อสัมภาษณ์ รวบรวมข้อมูลจากผู้ที่ได้รับรู้และผ่านประสบการณ์ช่วงสงครามอินโดจีน และช่วงเหตุการณ์ที่ลาวต่อต้านอำนาจของฝรั่งเศส พบว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว หรือเป็นช่วงเวลาที่ไทยและลาวฝั่งซ้ายประสบปัญหาทางการเมือง และสงครามการต่อต้านฝรั่งเศส สงครามอินโดจีน จันดา อุดามาลย์ (สัมภาษณ์, 2560) เป็นร่างทรงเจ้าแม่สองนาง ปัจจุบันอายุ 62 ปี กล่าวว่า “เมืองหนองคายไม่ได้จัดประเพณีสงกรานต์มานานมาก ตั้งแต่ช่วงเกิดสงครามอินโดจีน และฝรั่งเศสปกครองลาว จำได้ว่าในช่วงปี พ.ศ.2514 เป็นต้นมา มีการสงกรานต์อยู่บ้างบางปี แต่จะจัดในร่อนน้ำประเทศของตนเอง จะไม่จัดการแข่งเรือร่วมกัน”

ยายเถาะ เหยียนนิ (สัมภาษณ์, 2560) เป็นร่างทรงเจ้าแม่สองนาง ปัจจุบันอายุ 82 ปี คุณยายเป็นชาวเวียดนาม คุณแม่พวยพหนีมาจากฝั่งลาว และตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ท่าบ่อ กล่าวว่า “เมื่อสมัยเป็นเด็กจำได้ว่าทหารฝรั่งเศสข้ามฝั่งมาปล้นเอาของกิน และฆ่าคนตายเป็นจำนวนมาก แม่ได้พาตนอพยพหนีออกจากท่าบ่อไปหลบซ่อนที่บ้านหนองผือ จนทางการแจ้งว่าพวกฝรั่งเศสกลับไปแล้ว แม่จึงพาตนอพยพกลับมา ”

เหตุการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ในช่วงเวลาที่กองกำลังลาวอิสระที่อาศัยอยู่ฝั่งไทย เพื่อหลบข้ามฝั่งลาวไปดักปล้นและโจมตีทหารฝรั่งเศสหลายครั้ง ทำให้ฝรั่งเศสโกรธแค้นมากจึงส่งกองกำลังทหารข้ามฝั่งมาโจมตี ท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย จนมีคนล้มตายและบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก (สุวิทย์ ชีรสาควัต, 2543, น.298)

เถาะ เหยียนนิ (สัมภาษณ์, 2560) ยังกล่าวอีกว่า “สำหรับการแข่งเรือในสมัยที่ลาวตกอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส ไม่มีประเทศใดกล้าจัดการแข่งเรือเนื่องจากกลัวทหารฝ่ายตรงข้ามจับตัวไป หรือถูกยิง การแข่งเรือเพิ่งมาเริ่มจัดขึ้นในสมัยหลังๆ สมัยยายอายุ 45-50 ปี เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่จัดการแข่งขันเรือขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดหนองคาย สมัยก่อนจะจัดการแข่งขันในร่อนน้ำฝั่งของประเทศตนเอง ไม่เคยจัดการแข่งขันร่วมกันเหมือนปัจจุบัน”

ในจังหวัดนครพนมก็เช่นเดียวกันนางอรรวรรณ เชื้อหาญ (สัมภาษณ์, 2555) กล่าวว่า “จังหวัดนครพนมไม่ได้จัดการส่วงเฮือมานานมากตั้งแต่สมัยฝรั่งเศสปกครองลาว ไม่มีใครกล้าจัดการแข่งขันเนื่องจากกลัวทหารฝั่งลาวยิง และแม่น้ำบริเวณจังหวัดนครพนมไม่กว้างเหมือนจังหวัดมุกดาหาร และชายฝั่งจังหวัดนครพนมค่อนข้างสูงชัน”

ประภัทร์ สวัสดิ์วงศ์ไชย (สัมภาษณ์, 2555) กล่าวว่า “ประเพณีส่วงเฮือ ของจังหวัดมุกดาหาร ไม่เคยจัดมานานมาก ตั้งแต่สมัยฝรั่งเศสปกครองลาว ไม่มีใครกล้าจัด เพราะเกรงจะถูกทหารฝ่ายลาวยิงและจับตัวไป แต่การไหลเรือไฟและลอยกระทงนั้น ส่วนใหญ่จะทำการกันตามประเพณี ในสมัยก่อนใช้เรือไฟลำเล็กๆ ซึ่งกลุ่มเครือญาติที่เป็นเชื้อสายเจ้าเมืองในสมัยก่อน เป็นคนทำเพื่อลอยเคราะห์ให้แก่บ้านเมือง”

ในช่วงที่ประเทศลาวตกอยู่ใต้อำนาจของฝรั่งเศส และในช่วงเวลาที่ได้รับอิสรภาพแล้ว ปัญหาการเมืองและเรื่องการแบ่งเขตน่านน้ำโขงเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการค้าทางวิถีชีวิตของชาวบ้านทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขงโดยตรง ทั้งปัญหาด้านการสัญจร การประมง และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่าง เช่น ประเพณีส่วงเฮือ ในช่วงนี้ถ้าไม่มีชุมชนใดในจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร จัดประเพณีการส่วงเฮือก็นับได้ว่าประเพณีดังกล่าวไม่ได้จัดมานานมากกว่า 82 ปี

2. การรื้อฟื้นประเพณีส่วงเฮือของชุมชนชายฝั่งแม่น้ำโขงจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร

หลังจากลาวตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2322-2436 เป็นระยะเวลา 114 ปี จนกระทั่ง วันที่ 3 ตุลาคม 2436 รัฐบาลไทยได้ตกลงทำสัญญากับรัฐบาลฝรั่งเศส โดยยอมสละดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทั้งหมดและเกาะดอนต่างๆ ในแม่น้ำโขงให้แก่ฝรั่งเศส ในเงื่อนไขบางประการระบุไว้ว่า รัฐบาลสยามจะไม่ใช่ หรือให้เรือและยานพาหนะที่มีอาวุธใหญ่น้อยเที่ยวไปมาในทะเลสาบเขมร หรือในลำแม่น้ำโขง หรือในลำน้ำที่แยกมาจากแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ในเขตที่กำหนดไว้ และรัฐบาลสยามจะไม่สร้างค่ายถาวร หรือที่อยู่ของทหารในท้องที่เมืองพระตะบอง และเมืองเสียมราฐ และบนฝั่งขวาแม่น้ำโขงซึ่งอยู่ภายในเขตรัศมี 25 กิโลเมตร เป็นต้น (สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล, 2539, น.258)

หลังจากที่ได้ทำสัญญาสงบศึกกับฝรั่งเศสแล้วรัฐบาลไทยได้แบ่งเขตการปกครองสยามใหม่ออกเป็น 8 มณฑล ซึ่งมี 3 มณฑล เป็นหัวเมืองลาวทางฝั่งขวา คือ มณฑลลาวพวน มณฑลลาวท้าว มณฑลลาวกลาง ให้เมืองหนองคาย นครพนม และ มุกดาหาร อยู่ในสังกัดของมณฑลลาวพวน (สมหมาย เปรมจิตต์, ผู้แปล, 2539, น.265)

ทางด้านฝรั่งเศสได้ออกกฎหมายให้พลเมืองลาว โดยเฉพาะผู้ชายทุกคนที่มีอายุระหว่าง 18-60 ปี ต้องไปทำงานให้ฝรั่งเศสอย่างน้อย 100 วันต่อปี หากไม่ไปทำหรือไม่จ้างคนไปทำแทนจะมีโทษติดคุก ชาวลาวต้องถูกเกณฑ์แรงงาน โดยใช้ให้เจ้าแขวง เจ้าเมือง นายกอง ตาแสงทำบัญชีรายชื่อแรงงานในสังกัดของตนเพื่อสะดวกในการเกณฑ์ผู้ชายลาวที่มีอายุ 18 ปี นอกจากทำงานให้ฝรั่งเศสแล้วยังต้องเป็นทาสรับใช้ชาวลาวที่เป็นนายของตนเองอีก (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.227-230)

ประชาชนชาวลาวถูกกดขี่แรงงาน และเกิดภาวะแห้งแล้งอย่างหนัก ทำให้ชาวลาวเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก จึงเป็นสาเหตุหนึ่งของการก่อตั้งกลุ่มขบวนการต่างๆ เพื่อต่อต้านฝรั่งเศส 9 กลุ่ม คือ ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มพ่อกะดวด (พ.ศ.2443- 2446) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มองค์แก้ว (พ.ศ.2444-2473) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มมั่ง เจ้าวรรณภูมิแห่งเมืองอุ พงศาณี (พ.ศ.2451-2453) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มพญาคำลือ เมืองสิงห์ (พ.ศ.2451) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มข้าเหนือ (พ.ศ.2457-2458) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มองค์แสนแห่งพงศาณี (พ.ศ.2458-2470) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มชาวมั่ง เจ้าฟ้าปาใจ (พ.ศ.2461-2465) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสกลุ่มครุคำ (พ.ศ.2463) และขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสคณะพรรคแก้วลาว (พ.ศ.2477) (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.263-286) ขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสปฏิบัติการอย่างสืบเนื่อง 34 ปี

นอกจากนี้ทั้งรัฐบาลไทย และรัฐบาลลาวยังต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับสงครามอินโดจีน ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ.2482-2488) เมืองที่อยู่ตามชายแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงจะได้รับผลกระทบโดยตรงจากสงคราม ดังเช่น ในปี พ.ศ.2483 เครื่องบินฝรั่งเศสทิ้งระเบิดเมืองนครพนม เกิดสงครามระหว่างไทยกับสภาพอินโดจีนของฝรั่งเศส กองทัพไทยบุกหลวงพระบางฝั่งขวาึดตั้งแต่ปากลายไปจนถึงห้วยทราย จำปาศักดิ์ เสียมรดกและไพลิน (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.287)

ในปี พ.ศ.2489 ฝรั่งเศสโจมตีแขวงสุวรรณเขตฝั่งตรงข้ามเมืองมุกดาหาร เสียหายอย่างหนัก และเมืองท่าแขกฝั่งตรงข้ามเมืองนครพนม ทหารฝรั่งเศสโจมตีครั้งใหญ่ ทั้งระเบิด ยิงกราด ทำให้ประชาชนล้มตายเป็นจำนวนมาก ทหารฝรั่งเศสฆ่าทหารและประชาชนชาวลาวเสียชีวิตประมาณ 3,600 คน (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.296-297)

ในปี พ.ศ. 2489 กองทหารลาวได้โจมตีฝรั่งเศสอย่างหนัก แต่ด้านทานกองกำลังของฝรั่งเศสไม่ไหวจนต้องเสียเมืองเวียงจันทน์ให้แก่ฝรั่งเศสไปในที่สุด กลุ่มขบวนการต่อต้านฝรั่งเศสได้หลบหนีเข้ามาตั้งกลุ่มนักรบภูซาง และลาวอิสระในจังหวัดหนองคาย นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร และคอยดักรับโจมตีกองทหารฝรั่งเศสอยู่บ่อยๆ ทำให้ฝรั่งเศสโกรธมากจึงส่งกองกำลังทหารมาโจมตีท่าบ่อ จังหวัดหนองคาย มีคนล้มตาย และบาดเจ็บจำนวนมาก (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.297-298)

ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2498-2518 ลาวได้รับเอกราชจากฝรั่งเศสแล้ว ประเทศลาวก็มีปัญหาภายในเองภายในประเทศ ระหว่างทหารฝ่ายขวาหรือฝ่ายเวียงจันทน์และฝ่ายซ้าย หรือฝ่ายเจ้าสุภานุวงศ์ ซึ่งเป็นสงครามภายในประเทศที่เกิดปัญหาวุ่นวายทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง เป็นระยะเวลา 20 ปี (สุวิทย์ อธิศาสตร์, 2543, น.361)

ในช่วงระยะเวลาที่ประเทศลาวได้รับอิสรภาพจากฝรั่งเศสแล้ว สถานการณ์ทางชายแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว ยังคงมีปัญหาอย่างต่อเนื่อง พบว่าทางฝ่ายลาวก็คอยหาตรวจหาฝ่ายไทยอยู่ตลอดเวลา ตลอดแนวชายแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงจึงมีกองกำลังทหารฝ่ายลาวและ นปช. ของฝ่ายไทยคอยสอดส่องดูแลความปลอดภัยอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งยังมีปัญหาเรื่องแนวชายแดนที่แบ่งเขตโดยแม่น้ำโขง ซึ่งฝ่ายไทยมีข้อเสียเปรียบลาวอยู่มาก การที่ได้ทำข้อตกลงกับฝรั่งเศสเกี่ยวกับการกำหนดเส้นเขตแดนตามข้อตกลงฉบับที่ 2436-2447, 2450 และ 2469 (สมศักดิ์ ศรีวรรณะ, 2534, น.24-25) ข้อตกลงดังกล่าวเป็นปัญหายากสำหรับทั้งสองประเทศอย่างมาก

ปัญหาเรื่องเส้นแบ่งเขตแดนในแม่น้ำโขง เป็นปัญหาใหญ่ที่ต่างฝ่ายต่างก็ไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน และมีเคยปัญหาทหารลาวปะทะกับ นปช.ฝ่ายไทยบ่อยครั้ง จนบางครั้งฝ่ายรัฐบาลไทยต้องประกาศปิดพรมแดน

จนกระทั่ง ในปี พ.ศ. 2522 สมัยที่พลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีนโยบายสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลไทยกับรัฐบาลลาวขึ้น โดยการเปิดจุดผ่านแดนเพิ่มขึ้นที่จังหวัดมุกดาหาร-สะหวันนะเขต มีการลงนามในข้อตกลงทางการค้าไทยให้ความช่วยเหลือแก่ลาว (มานะ มาลาเพชร, 2537, น.37-38)

ในปี พ.ศ. 2522 รัฐบาลลาวเองก็ได้ประกาศนโยบายยืนยันทันการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ระหว่างกลุ่มอินโดจีนกับอาเซียน และจะรักษาและพัฒนาความสัมพันธ์ฉันท์เพื่อนบ้านกับประเทศไทย รวมทั้งการขยายความร่วมมือในด้านต่างๆ ด้วย (สมศักดิ์ ศรีวรรณะ, 2534, น.17)

หลังปี พ.ศ. 2522 ปัญหาต่างๆ ด้านชายแดนระหว่างประเทศไทยกับลาวเริ่มคลี่คลายลงและพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น หลังจากที่ท้าวไกรสอนพรหมวิหารเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และเจ้าสุภานุวงศ์เป็นประธานาธิบดีหรือประมุขของประเทศ เริ่มมีแนวโน้มที่จะร่วมมือกันพัฒนาเศรษฐกิจของทั้ง 2 ประเทศให้เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น รัฐบาลไทยและลาวจึงเริ่มเชื่อมความสัมพันธ์ด้วยการนำเอาประเพณีสงกรานต์ อันเป็นประเพณีที่มีพื้นฐานความเชื่อการมีบรรพบุรุษร่วมกันทั้งชาวไทยและชาวลาวมาเป็นสิ่งเชื่อมความสัมพันธ์กันทั้งในระดับชาวบ้าน ชุมชน และระดับประเทศ ทั้งรัฐบาลไทยและลาวจึงได้ร่วมมือกันรื้อฟื้นประเพณีสงกรานต์ขึ้นมาหลังจากที่ปัญหาบ้านเมืองสงบลง โดยเริ่มจัดประเพณีแข่งเรือยาวมิตรภาพระหว่างจังหวัดหนองคายกับแขวงคำแพงเมืองเวียงจันทน์ขึ้นเป็นครั้งแรก หลังจากที่มีได้จัดมายาวนาน การแข่งเรือมิตรภาพ หรือ สงกรานต์มิตรภาพ ระหว่างชาวบ้านฝั่งจังหวัดหนองคายและชาวลาวฝั่งเวียงจันทน์ จัดขึ้นในวันที่ 7 ตุลาคม 2522 ณ บริเวณท่าเรือบ้านจอมแจ้ง เมืองสีสัตตะนาท แขวงคำแพงเวียงจันทน์ การแข่งเรือในครั้งนี้ประสบความสำเร็จอย่างมาก มีประชาชนทั้งฝั่งไทยและฝั่งลาวมาร่วมงานกันจำนวนมาก ซึ่งถือเป็นมิตรภาพครั้งสำคัญที่ช่วยประสานความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวลาว ตลอดจนรัฐบาลไทยกับรัฐบาลลาวได้อย่างดียิ่ง ประเพณีการแข่งเรือระหว่างชุมชนจังหวัดหนองคาย และฝั่งเวียงจันทน์นับเป็นจุดเริ่มต้นของการฟื้นฟูฟื้นประเพณีสงกรานต์ ซึ่งได้ดำเนินสืบเนื่องต่อมา และขยายพื้นที่ชุมชนตามชายฝั่งแม่น้ำโขงให้มีการจัดประเพณีแข่งเรือไปอีกหลายชุมชน ที่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง เช่น เมืองท่าบ่อ ศรีเชียงใหม่ และบึงกาฬ เป็นต้น

ต่อมาในสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้มีมติคณะรัฐมนตรีให้ฟื้นฟูความสัมพันธ์ไทย-ลาว ขึ้นอีก เมื่อวันที่ 27 มกราคม 2524 โดยกำหนดเป็นนโยบายการเสริมสร้างความสัมพันธ์ในระดับท้องถิ่น ซึ่งได้ดำเนินไปด้วยดีในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนการเยือน การแข่งขันกีฬาและการแข่งเรือระหว่างแขวงและจังหวัดตามบริเวณพรมแดนชายฝั่งแม่น้ำโขง ซึ่งถือว่าการดำเนินนโยบายเชื่อมความสัมพันธ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น (สมศักดิ์ ศรีวรรณะ, 2534, น.27)

ฝ่ายรัฐบาลลาวเองก็เริ่มเปลี่ยนแปลงและปฏิรูประบบการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจมากขึ้น กล่าวคือ เริ่มยอมรับนโยบายและระบบเศรษฐกิจแบบผสม (Mixed Economy) หรือที่ ประเทศลาว เรียกว่า “สังคมนิยมตามจินตนาการใหม่” ซึ่งนโยบายดังกล่าวได้มีการปรับปรุงแก้ไข และใช้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ฉบับที่ 3 (2534-2538) ตามแนวนโยบาย “จินตนาการใหม่” เพื่อเปิดโอกาสให้นักลงทุนต่างชาติเข้าไปลงทุนใน ประเทศลาว มากยิ่งขึ้น ซึ่งก็หมายรวมถึงการยอมรับนโยบายการใช้ประเพณีส่วงเฮือเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างประเทศร่วมกันด้วย (กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงพาณิชย์, 2537, น.2-13)

รัฐบาลไทยในสมัยพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรี ก็มีนโยบาย “การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” โดยการพัฒนาความสัมพันธ์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมือง ด้วยการขยายตลาดการค้าระหว่างกัน และเสริมสร้างความเข้าใจอันดีและไมตรีจิตกับประเทศเพื่อนบ้านให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมานฉันท์ ในลักษณะที่ตอบสนองผลประโยชน์ร่วมกัน (สมศักดิ์ ศรีวรรณะ, 2534, น.29-30)

ประเทศไทยมีนโยบายการแข่งขันกีฬาและการแข่งขันเรือยาวประเพณีออกพรรษา ร่วมกับกับ ประเทศลาว มาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2524 ดังนั้นประเพณีส่วงเฮือหรือแข่งเรือยาวออกพรรษาในแม่น้ำโขงถือเป็นการรื้อฟื้นขึ้นมาอีกหลายชุมชนทั้งในเขตจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร

ในปี พ.ศ. 2531 รัฐบาลไทยได้จัดประเพณีการส่วงเฮือเพื่อเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศขึ้นอีกครั้ง ระหว่าง จังหวัดนครพนม กับแขวงคำม่วน ประเทศลาว ในวันที่ 25 ตุลาคม 2531 จุดประสงค์ของการจัดงานครั้งนี้ เพื่อเป็นการฟื้นฟูประเพณีดั้งเดิมที่เลืกละไปนาน อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชาว

ไทยกับชาวลาว รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้ง 2 ด้วย รัฐบาลไทยต้องการเปิดเส้นทางการค้าและพัฒนาเศรษฐกิจร่วมกัน ลักษณะเดียวกันกับที่ได้ปฏิบัติมาแล้วที่เมืองหนองคายกับเมืองสีสัตตะนาท แขวงคำแพงเวียงจันทน์

การจัดประเพณีสงกรานต์ครั้งนี้ไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก เนื่องจากบริเวณชายฝั่งแม่น้ำโขงเมืองนครพนมสูงขึ้น อีกทั้งชาวลาวที่มาร่วมงานไม่สามารถข้ามฝั่งมายังฝั่งไทยได้ ทั้งชาวลาวและชาวไทยมาร่วมงานไม่มากนัก แต่อย่างไรก็ตาม ประเพณีดังกล่าวถือเป็นจุดเริ่มต้นในการประสานความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวลาวได้เป็นอย่างดี และเป็นการรื้อฟื้นประเพณีอันสำคัญของชุมชนให้มีชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง และชาวเมืองนครพนมและชาวลาวแขวงคำม่วนได้ยึดถือปฏิบัติร่วมกันสืบต่อมาจนปัจจุบัน

ในปี พ.ศ.2531 สุกัญญา สุกฉายา (สัมภาษณ์, 2560) กล่าวว่า ได้เดินทางไปเมืองหลวงพระบางในช่วงวันออกพรรษา ได้มีการแข่งเรือยาวบริเวณท่าน้ำหน้าวัดเชียงแมน

ภาพที่ 3 ภาพการแข่งขันเรือ บริเวณท่าน้ำวัดเชียงแมน ที่หลวงพระบาง
(สุกัญญา สุกฉายา, ผู้ถ่ายภาพ, 2560)

ในส่วนของจังหวัดมุกดาหาร ในช่วงปี พ.ศ.2526-2528 ผู้วิจัยได้รับราชการอยู่ที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอเมืองมุกดาหาร ทราบว่าที่จังหวัดมุกดาหารไม่เคยมีการจัดการแข่งขันเรือในแม่น้ำโขงในช่วงออกพรรษาเลย เนื่องจากชาวไทยฝั่งเมืองมุกดาหารยังไม่ไว้วางใจทหารลาวเท่าที่ควร จะมีแต่การไหลเรือไฟของกลุ่มนางเทียม จำและบรรดาลูกหลานของเจ้าเมืองมุกดาหาร และชาวบ้านที่ลอยกระทงตามชายฝั่งแม่น้ำโขงเท่านั้น

ในปี พ.ศ.2531 สมัยที่นายไมตรี ไนกุล เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร ได้จัดงานประเพณีสงกรานต์ออกพรรษาและได้เชิญท้าวบุญยัง วอละจิต เจ้าแขวงสะวันนะเขต พร้อมคณะอีก 10 คนมาร่วมงานประเพณีสงกรานต์ ณ จังหวัดมุกดาหาร และในปี พ.ศ.2533 เป็นต้นมาด้านศุลกากร จึงเปิดด่านและอนุญาตให้ชาวลาวข้ามพากมาเที่ยวงานประเพณีบุญสงกรานต์ออกพรรษาได้โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม โดยเริ่มวันแรก ในวันขึ้น 13 ค่ำ ถึง 15 ค่ำ เดือน 11 ทุกปี (ดวงมณี เพชรสุรธรรมรังสี, 2551, น.112) ในทำนองเดียวกันการจัดงานประเพณีสงกรานต์ของประเทศลาว ก็จะมีเปิดด่านและอนุญาตให้ชาวไทยข้ามพากไปเที่ยวงานบุญสงกรานต์โดยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียม ในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 12 ของทุกปี ซึ่งถือว่าเป็นงานประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

3. รูปแบบการจัดการแข่งขันเรือในประเพณีสงกรานต์ปัจจุบัน

ในสมัยก่อนประเพณีสงกรานต์มีได้แข่งขันเพื่อมุ่งเน้นรางวัล แต่จัดขึ้นเพื่อเป็นการเฉลิมฉลองและความสนุกสนานของชุมชน เรือที่มาร่วมการแข่งขันจะเป็นเรือของชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในอำเภอต่างของจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร โดยเฉพาะอำเภอที่อยู่ริมชายฝั่งแม่น้ำโขง ดังเช่นในจังหวัดมุกดาหาร อรรถพรณ เชื้อหาญ (สัมภาษณ์, 2555) กล่าวว่า “สมัยก่อนเมื่อถึงเทศกาลสงกรานต์ เรือจากหมู่บ้านต่างๆ ในเมืองมุกดาหารจะมาแข่งเรือกัน เรือที่มาจากดอนตาล และห้วยใหญ่ จะต้องเดินทางมาล่วงหน้า มาอนค้ำงแรมที่บริเวณวัดต่าง ๆ ชาวบ้านต่างก็จะจัดทำข้าวปลาอาหารมาเลี้ยงกันตามประเพณี”

ในปัจจุบันการจัดการแข่งขัน มิได้จัดขึ้นเพื่อความสนุกสนานเพียงอย่างเดียว การจัดการการแข่งขันเรือ เรือที่เข้าร่วมการแข่งขันมิได้มีเฉพาะเรือในท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังมีเรือจากท้องถิ่นอื่นเข้าร่วมการแข่งขันด้วย การจัดการแข่งขันเรือทั้งจังหวัดหนองคาย นครพนมและมุกดาหาร จึงมีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมการแข่งขันใหม่ โดยแยกเป็นกลุ่มเรือท้องถิ่น และกลุ่มเรือทั่วไป ขนาดของเรือกำหนดตามจำนวนฝีพาย เช่น 30 ฝีพาย 40 ฝีพาย และ 60 ฝีพาย เป็นต้น

เดิมการแข่งขันเรือเป็นการแข่งเรือเพื่อความสนุกสนาน และเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน อำเภอ จังหวัด และระหว่างประเทศไทย และประเทศลาว แต่ในปัจจุบันการแข่งขันเรือมีการกำหนด เงินรางวัล ถ้วยรางวัล เพื่อเป็นกำลังใจแก่ผู้เข้าร่วมการแข่งขัน ในปี พ.ศ. 2555 การแข่งเรือในจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร มีการชิงถ้วยรางวัลพระราชทานฯ และมีเงินรางวัลมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับเงินอุดหนุนและประเภทของเรือที่เข้าร่วมการแข่งขัน

ในจังหวัดหนองคาย ในปี พ.ศ. 2555 นายกองคการบริหารส่วนจังหวัดหนองคาย ได้ร่วมมือกับท้องถิ่นอีก 4 แห่ง เพื่อร่วมกันจัดงานแข่งขันเรือยาวประเพณีประจำปี 2555 ประเภทเรือยาว 55 ฝีพาย รุ่นทั่วไปไทย-ลาว และเป็นปีแรกที่ได้รับพระราชทานถ้วยรางวัลจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ โดยเฉพาะรางวัลชนะเลิศ และยังมีถ้วยรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีด้วย ประเพณีการแข่งขันเรือยาวประจำปีจัดต่อเนื่องกันมาเป็นปีที่ 7 แล้ว ซึ่งแต่เดิมเป็นการแข่งเรือยาวประจำท้องถิ่นของชาวบ้านในชุมชนต่างๆ ที่อาศัยอยู่ริมฝั่งโขงเท่านั้น รวมทั้งชาวลาวตามแขวงต่างๆ ด้วย

ในจังหวัดนครพนม ในปี พ.ศ. 2555 มีการจัดการแข่งขันเรือยาวประเพณีประจำปี 2555 ในระหว่างวันที่ 26-29 ตุลาคม 2555 ณ ลำน้ำโขงหน้าตลาดอินโดจีนถึงหน้าวัดพระอินทร์แปลง ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม

การจัดการแข่งขันในปีพ.ศ. 2555 แบ่งประเภทเรือที่เข้าร่วมแข่งขันออกเป็น 4 รุ่น ดังนี้

1) ประเภทเรือพายขนาดใหญ่ 50-55 ฝีพาย ซึ่งได้พระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

2) ประเภทเรือพายขนาดเล็ก 28-35 ฝีพาย ซึ่งโล่พระราชทานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

3) ประเภทเรือเชื่อมสัมพันธ์มิตร 28-35 ฝีพาย ซึ่งถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

4) ประเภทเรือก๊อบ 10 ฝีพาย ซึ่งถ้วยรางวัลเกียรติยศจากนายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

ในจังหวัดมุกดาหาร มีการจัดงานประเพณีแข่งขันเรือออกพรรษาไทย-ลาว (มุกดาหาร-สะหวันนะเขต) เป็นประจำทุกปี การจัดการแข่งขันเรือยาวประเพณีของจังหวัดมุกดาหารในทุกๆ ปีที่ผ่านมาจะจัดงานอย่างยิ่งใหญ่และเป็นช่วงเวลาเดียวกับจังหวัดนครพนม ในปีพ.ศ. 2555 จังหวัดมุกดาหารจัดการแข่งขันในวันที่ 28-30 ตุลาคม 2555 ณ บริเวณท่าน้ำริมเขื่อนฝั่งโขง ตลาดอินโดจีน อำเภอเมืองมุกดาหาร จังหวัดมุกดาหาร

การจัดการแข่งขันเรือยาวในปี พ.ศ. 2555 แบ่งประเภทความเร็วมี 4 รุ่น ดังนี้

1) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นใหญ่ (60 ฝีพาย) ประเภท ก ถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

2) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นใหญ่ (60 ฝีพาย) ประเภท ข ถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

3) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นกลาง (40 ฝีพาย) ประเภท ก ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

4) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นกลาง (40 ฝีพาย) ประเภท ข ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

5) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นเล็ก (30 ฝีพาย) ประเภท ก ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

6) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นเล็ก (30 ฝีพาย) ประเภท ข ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

7) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นจิ๋ว (12-15 ฝีพาย) ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

8) รางวัลเรือแข่งประเภทความเร็ว รุ่นเล็ก รุ่นกลาง และรุ่นใหญ่ ถ้วยรางวัลเกียรติยศ พร้อมเงินรางวัล ตามลำดับ

ในปัจจุบันรูปแบบการแข่งขันเรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมาก ซึ่งเดิมเน้นการแข่งขันเรือเพื่อความสนุกสนาน เรือที่เข้าร่วมการแข่งขันส่วนใหญ่เป็นเรือของชาวบ้านในแต่ละชุมชน อำเภอ ที่อยู่ติดชายฝั่งแม่น้ำโขง ต่อมาในระยะหลังชุมชนต่างๆ เปิดโอกาสให้เรือต่างถิ่นเข้าร่วมการแข่งขันได้ มีการกำหนดขนาดของเรือตามจำนวนฝีพาย ตั้งแต่ 30 ฝีพาย 40 ฝีพาย และ 60 ฝีพาย และมีถ้วยรางวัล เงินรางวัลตามขนาดของเรือ รูปแบบการแข่งขันดังกล่าวเน้นการเดิมพัน หรือเงินรางวัลเป็นสำคัญ

บทสรุป

เดิมประเพณีแข่งเรือของจังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร เป็นงานประเพณีที่สืบทอดกันมาตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ที่เจ้าเมือง และบรรดาเพี้ยกรมการเมืองทั้งหลายจะต้องประกาศให้ข้าทาสบริวารมาช่วยกันกระทำให้บูชาพญานาค ทั้ง 15 ตระกูล และบรรพบุรุษของตน ประเพณีดังกล่าวได้เลิกจัดไปในช่วงที่ประเทศลาวตกอยู่ในการปกครองของฝรั่งเศสเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งในปี พ.ศ.2522 ได้มีการรื้อฟื้นขึ้นครั้งแรกที่จังหวัดหนองคาย นครพนม และมุกดาหาร ตามลำดับ ต่อมาในระยะหลังชุมชนต่างๆ เปิดโอกาสให้เรือต่างถิ่นเข้าร่วมการแข่งขันได้ โดยมีถ้วยรางวัลพร้อมเงินรางวัลเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจผู้เข้าร่วมการแข่งขัน ตลอดจนรัฐบาลไทยมีนโยบายสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวให้แก่ท้องถิ่นต่างๆ โดยใช้ประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของกลุ่มนักท่องเที่ยว การแข่งเรือในช่วงหลังรื้อฟื้นประเพณีการแข่งขันเรือมีการกำหนดประเภทเรือที่เข้าร่วมแข่งขันชัดเจนยิ่งขึ้น การเพิ่มเงินรางวัลให้มากขึ้นยังสามารถดึงดูดผู้เข้าร่วมการแข่งขันให้เข้าร่วมการแข่งขันมากขึ้นด้วย ซึ่งจะทำให้นักท่องเที่ยวสนใจ และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น อันจะนำมาซึ่งรายได้ของจังหวัดที่จัดการแข่งขันอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2506). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 1 (ภาคที่ 1 และภาคที่ 2). พระนคร : ก้าวหน้า.

_____. (2512). ประชุมพงศาวดาร เล่ม 40, 43, 44, 45. กรุงเทพฯ : องค์การค้า
คุรุสภา.

กระทรวงการต่างประเทศ และกระทรวงพาณิชย์. (2537). คู่มือขยายการค้าและ
การลงทุนของประเทศไทยกับประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน
ลาว. กรุงเทพฯ : ปณิธิธุรกิจ.

กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงศึกษาธิการ, และกรมศิลปากร. (2542ก). วัฒนธรรม
พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดนครพนม.
กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2542ข). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และ
ภูมิปัญญา จังหวัดมุกดาหาร. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2542ค). วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา
จังหวัดหนองคาย. กรุงเทพฯ : คุรุสภาลาดพร้าว.

จันดา อุดามาลย์. ร่างทรงเจ้าแม่สองนาง. (สัมภาษณ์, 8 กรกฎาคม 2560).

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2528). เรื่องฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ ระบบการปกครองของชาวลาว
และอีสานสมัยเก่า. ใน มุลมรดกชนชาติอ้ายลาว. อนุสรณ์งานพระราชทาน
เพลิงศพ สมเด็จพระยอดแก้วพุทธชินโรตสกลมหาสังฆปาโมกข์ สมเด็จพระ
สังฆราชแห่งพระราชอาณาจักรลาว ณ เมรุหลวงหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์
วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร 12 มีนาคม 2528.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (ม.ป.ป.) ฉบับปริวรรต, 56-64.

ดวงมณี เพชรสุวรรณรังสี. (2551). แนวทางการบริหารจัดการประเพณีการแข่งขัน
แข่งเรือเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์วัฒนธรรมศาสตร์
มหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

เดิม วิชาคหกรรมกิจ. (2546). **ประวัติศาสตร์อีสาน**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เกาะ เหยียนถิ. **ร่างทรงเจ้าแม่สองนาง**. (สัมภาษณ์, 9 กรกฎาคม 2560).

ทองสมุทร โดเร และสมหมาย เปรมจิตต์. (2539). **บันทึกการเดินทางในลาว ภาคหนึ่ง**
พ.ศ. 2438. เชียงใหม่ : โครงการผลิตเอกสารส่งเสริมความรู้เกี่ยวกับประเทศ
เพื่อนบ้าน สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ทบวงมหาวิทยาลัย.

ประภัทร์ สวัสดิ์วงศ์ไชย. **ชาวจังหวัดมุกดาหาร**. (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2555).

พิชญ์ สมพอง. (2542). ส่วงเฮือ. ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน**. เล่ม 13.
(น. ๔๔๓๕). กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.

มานะ มาลาเพชร. (2537). **การค้าชายแดนไทย-ลาว : ปัญหาและทิศทางการค้า**
ชายแดน. กรุงเทพฯ : สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วิมลพรรณ ปิตธวัชชัย. (2548). **ฮีตลีสอง**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าคุรุสภา.

สมศักดิ์ ศรีวรรณะ. (2534). **นโยบายการเปลี่ยนนามรบเป็นสนามการค้าบหิระะห์**
ด้านจิตวิทยา ศึกษาเฉพาะกรณีสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว.
กรุงเทพฯ : กรมการปกครอง.

สมหมาย เปรมจิตต์ (ผู้แปล). (2539). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ : มติชน.

สีลา วีระวงศ์. (2530). **ฮีตลีสอง**. อุบลราชธานี : ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครู
อุบลราชธานี.

สุกัญญา สุขฉายา (ผู้ถ่ายภาพ). (2560). **ภาพการแข่งขันเรือ บริเวณท่าน้ำวัดเชียงแมน**
ที่หลวงพระบาง.

_____. **นักวิจัยประจำศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา**. (สัมภาษณ์, 5 กรกฎาคม 2560)

สุวิทย์ ชีรสาคัด. (2543). **ประวัติศาสตร์ลาว**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

อรรณณ เชื้อหาญ. **ชาวจังหวัดมุกดาหาร**. (สัมภาษณ์, 27 ตุลาคม 2555).

Pavie, A. (1999). **Travel Report of the Pavie Mission**. Bangkok : White
Lotus.

จิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์ กรณีศึกษาผลงานของฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 Surrealistic Paining in Subject of Biomachanical Human : A Case Study of Hans Rudolf Giger between 1972-1983 AD.

พรรณธร โภคสุวรรณ ¹
Phannatorn Poksuwan

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาผลงานจิตรกรรมเหนือจริงของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ เนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องจักรมนุษย์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1972 -1983 ในประเด็น แนวความคิด ชดสี การจัดภาพ และเทคนิคการสร้างผลงาน 2) นำข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์มาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเหนือจริง เนื้อหาความเป็นเครื่องจักรมนุษย์ตามแนวคิดจากผลงานของฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผลงานจิตรกรรมเรื่องเครื่องจักรกับความเป็นมนุษย์ของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ แบบวิเคราะห์ตารางกริด แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย เก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะโดยใช้เทคนิคเดลฟายประยุกต์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย

ผลการวิจัยพบว่า

1) แนวความคิดที่พบมากที่สุดในงานจิตรกรรมของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ เนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องจักรมนุษย์ของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 เรียงตามลำดับ ได้แก่ แนวความคิดเครื่องจักรกับมนุษย์ เครื่องจักรกับความทุกข์ทรมานของเด็ก เครื่องจักรกับสตรีและความตาย ชดสีที่พบตามลำดับได้แก่

¹ นักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

สีด้อมน้ำตาล สีน้ำตาลอมเทา และสีขาว การจัดภาพที่พบมากที่สุดตามลำดับ ได้แก่ การจัดภาพแบบซ้ายขวาเหมือนกันแบบแผ่กระจาย การจัดภาพแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกันทั้งในลักษณะไม่แผ่กระจายและแผ่กระจาย เทคนิคการสร้างผลงานที่พบมากที่สุดมี 3 เทคนิคได้แก่ เทคนิคการระบายสีเกลี่ยเรียบ ใช้พู่กันกลม และปากกาเก็บรายละเอียด

2) ผู้วิจัยนำแนวคิดในเรื่องของเครื่องจักรกับมนุษย์และเครื่องจักรกับความทุกข์ทรมานของเด็กจากผลงานของฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 มาใช้ในการสร้างผลงานจิตรกรรมเหนือจริง เนื้อหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมง ด้วยสื่อครีติกบนผ้าใบ โดยใช้การจัดภาพซ้ายขวาเท่ากันแบบแผ่กระจาย เทคนิคการระบายสีเกลี่ยเรียบ ใช้พู่กันกลม และปากกาเก็บรายละเอียด

คำสำคัญ : จิตรกรรม, ลัทธิเหนือจริง, ความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the biomechanical surrealist paintings of Hans Rudolf Giger between 1972-1983 AD. in terms of concepts, composition, color set, as well as painting techniques and 2) to create the biomechanical surrealist paintings based on those created by Hans Rudolf Giger between 1972-1983 AD. using acrylic on canvas. The sample included the biomechanical surrealist paintings of Hans Rudolf Giger. The research tools involved a Grid table, a structured observation checklist, a structured interview, and the researcher's paintings. Data were collected using applied Delphi technique and were statistically analyzed in percentage and mean.

The results reveal the following information:

1) The concepts mostly found in the biomechanical surrealist paintings of Hans Rudolf Giger between 1972-1983 AD. consisted of

machines and human, machines and child's sufferance as well as machines and woman and death. The colour set found is dark brown, ash brown, and white. The paintings were composed of non-focus symmetrical balance, and either non-focus or focus asymmetrical balance. The three painting techniques which were mostly used consisted of delineated flat coloring, air brushing, and using pen.

2) The researcher's paintings of child labors in fishery industry using acrylic on canvas were based on biomechanical and machines and child's sufferance concepts found in the paintings of Hans Rudolf Giger between 1972-1983 AD. The non-focus symmetrical balance and three painting techniques, i.e., flat coloring, air brushing, and using pen were also applied in creating the paintings.

Keywords : Paintings, Surrealism, Biomechanical Human Concept

บทนำ

ในสภาพสังคมในปัจจุบัน ผู้คนส่วนใหญ่ประสบปัญหาในด้านสภาพจิตใจก่อให้เกิดความเครียด ปัจจัยหลักของปัญหา คือ สภาพของสังคมทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ภัยธรรมชาติ การศึกษา ปัญหาต่างๆ ดังกล่าว นำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยในชีวิตความเป็นอยู่ การถูกล่อลวง การใช้แรงงาน และความมั่นคงทางสังคม และที่ร้ายกว่านั้น คือ ปัญหาอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ ในทางศิลปะการทําหน้าที่สะท้อนความรู้สึก ที่มีต่อปัญหาเหล่านั้นไม่ได้เพียงเริ่มต้นในปัจจุบัน แต่หากเริ่มตํามาตั้งแต่ต้นศตวรรษที่ 20 การเริ่มต้นนำปัญหาทางสังคมและชนชั้น มาสร้างเป็นผลงานศิลปะเพื่อบันทึกเรื่องราวทางการเมือง การปกครองและสังคม บอกเล่าถึงเหตุการณ์เกิดขึ้นผ่านยุคสมัย และได้เกิดลัทธิทางศิลปะใหม่ขึ้น เป็นการสร้างสรรค์ผลงานในแนวทางใหม่ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการนำโลกแห่งประสบการณ์ทางจิตมาสร้างสรรค์เป็นผลงานและให้ความสำคัญกับจิตไร้สำนึก หรือที่เรียกกันว่า “ลัทธิเหนือจริง”

ลัทธิเหนือจริงเกิดจากรากฐานของลัทธิดาดา ที่ปฏิเสธเหตุผลและเชื่อกันว่า การปลดปล่อยพลังแห่งสร้างสรรค์ของจิตไร้สำนึกออกมาอย่างเต็มที่ช่วยแก้ไขปัญหา สภาวะความขัดแย้งระหว่างความฝันกับความจริง เพื่อช่วยนำไปสู่ความจริงที่สมบูรณ์แบบ หรือสุดยุดแห่งความจริง เรียกว่าความเหนือจริง ลัทธิเหนือจริงเกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศส เริ่มแสดงตัวเด่นชัดเมื่อคริสต์ศักราช 1920 และ 1930 ศิลปินลัทธิดาดาและลัทธิเหนือจริงส่วนมากจะเป็นกลุ่มเดียวกัน ลัทธิดาดาไม่ยึดติดกับกฎเกณฑ์ใดๆ หรือที่เรียกกันว่า สุนิยม (Nihilism) เป็นลัทธิที่ชื่นชมจิตไร้สำนึก ผู้ก่อตั้งลัทธินี้คือ HYPERLINK “https://th.wikipedia.org/w/index.php?title=Andre_Breton&action=edit&redlink=1” \o “Andre Breton (ไม่มีหน้า)” Andre Breton ได้เขียนคำประกาศของลัทธิ พิมพ์เผยแพร่เมื่อปีคริสต์ศักราช 1924 โดย อพอลลิเนอร์ (Guillaume Apollinaire) ปี 1880-1918 กวีและนักวิจารณ์ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ตั้งชื่อให้ว่า “Surrealism” เมื่อปีคริสต์ศักราช 1917 (อธยา โกมลกาญจน และคณะ, 2534)

ดังนั้นผลงานศิลปะเหนือจริงจึงเป็นลักษณะของการใช้จิตไร้สำนึกในการ สร้างสรรค์ผลงาน และได้นำหลักการทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ (Sigmund Freud) มาใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะในรูปแบบเหนือจริงในระดับจิตไร้สำนึก ซึ่งเป็นระดับที่อยู่ส่วนลึกภายในจิตใจ มาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน

ฟรอยด์เป็นคนแรก ที่ได้ให้ความคิดเกี่ยวกับแรงผลักดันไร้สำนึก (Unconscious drive) หรือแรงจูงใจไร้สำนึก (Unconscious motivation) ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของ พฤติกรรม และมีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพของมนุษย์ สัญชาติญาณบางอย่างจะถูกเก็บกด ไว้ในจิตไร้สำนึก ฟรอยด์ได้อธิบายเกี่ยวกับสัญชาติญาณเพื่อการดำรงชีวิตไว้อย่างละเอียด ได้ตั้งสมมติฐานว่า มนุษย์เรามีพลังงานอยู่ในตัวตั้งแต่เกิด เรียกพลังงานนี้ว่า “Libido” เป็นพลังงานที่ทำให้คนเราอยากมีชีวิตอยู่ อยากสร้างสรรค์ และอยากจะมีความรัก มีแรงขับทางด้านเพศ หรือกามารมณ์ (Sex) เพื่อนำไปสู่เป้าหมาย คือความสุขและความพึงพอใจ (Pleasure) รับรู้ด้วยส่วนต่างๆ ของร่างกายที่ไวต่อความรู้สึก

แนวความคิดของลัทธิเหนือจริงจึงก่อให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะที่หลากหลาย ศิลปินในยุคปัจจุบันก็ได้นำเอาแนวทางทางศิลปะเหนือจริงมาใช้สร้างสรรค์ในแนวทางของตนเอง สร้างความน่าสะพรึงกลัว ความแปลกประหลาด อย่างที่ไม่เคยมีอยู่

บนโลก หนึ่งในนั้นเป็นศิลปินที่สร้างผลงาน ที่พบเห็นกันในปัจจุบัน ในวงการภาพยนตร์ นั้นก็คือ เอช อาร์ ก็เกอร์

ผลงานของ ก็เกอร์ มี พัฒนาการมาจากลัทธิเหนือจริง และอุดมคติบางอย่างของลัทธิ ดาดา โดยมีการนำทฤษฎีจิตวิทยาของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ ในเรื่องของจิตไร้สำนึก แสดงออกมาในแนวแปลกประหลาด มหัศจรรย์ อย่างที่ไม่คาดคิดว่าจะมีอยู่ในโลก แสดงถึงควมมีอิสระในการแสดงออกทางจินตนาการใหม่ เพื่อการสร้างสรรค์ผลงานตามเจตนาของจิตไร้สำนึก ไม่พึงพาต่อเหตุผล หรืออุดมคติทางศิลปะที่เคยปฏิบัติกันมา แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน ก็เกอร์ นำสัญลักษณ์ทางเพศมาผสมผสานกับเครื่องจักรกลและความฝัน สะท้อนเรื่องราว ความลึกลับ ความกลัว ความฝัน โดยแสดงออกแบบแนวนามิกศิลป์อย่างชัดเจน เช่น ผลงานภาพยนตร์เรื่อง เอเลี่ยน เช่น ไข่นางพญา เอเลี่ยนจะคล้ายอวัยวะเพศหญิง ส่วนท้ายทอยของหัวก็จะคล้ายอวัยวะเพศชาย เป็นต้น (วอลเตอร์, 2557) ที่ดึงดูดความสนใจนอกเหนือจากนี้ยังมีการควบคุมสภาพสีส่วนรวมโดยการเน้นสีเอกรงค์ (Monochrome) ของสีต่างๆ เช่น น้ำตาล เทียว ดำ แดง ทำให้ผลงานดูลึกกลับ มีการสร้างความน่ากลัวด้วยการบิดเบือนรูปทรง การต่อเติม ผสมผสานชิ้นส่วนของมนุษย์กับเครื่องจักร ทำให้เกิดเป็นเรื่องราวที่สะท้อนแนวความคิดถึงอิทธิพลของเครื่องจักรกลที่มีต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อม รวมถึงการนำเอาเทคนิคและวิธีการใหม่มาช่วยในการทำงาน เช่น การใช้ฟุ้งกันลมแทนฟุ้งกัน และเทคนิคต่างๆ ในการเก็บรายละเอียดของผลงาน เช่น ใช้ปากกาหมึก ในส่วนที่ต้องการรายละเอียดมาก

ในปัจจุบัน การนำสภาพปัญหาต่างๆ มาสะท้อนออกมาในรูปแบบของงานทัศนศิลป์ ยังไม่ปรากฏรูปแบบที่สะท้อนปัญหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมง ทั้งในรูปแบบเหมือนจริง หรือรูปแบบเหนือจริง ผลงานรูปแบบเหมือนจริงอาจสะท้อนลักษณะท่าทางความทุกข์ภายนอก ซึ่งอาจจะสร้างความรู้สึกภายนอกที่มองเห็นได้ แต่ไม่สามารถเข้าถึงความเจ็บปวดสะท้อนอารมณ์ได้เท่ากับรูปแบบเหนือจริง ด้วยเหตุที่ผลงานรูปแบบเหมือนจริงมีข้อจำกัดที่ความเหมือนการจะเข้าถึงความรู้สึกสะท้อนอารมณ์ จำเป็นต้องใช้รูปแบบเชิงสัญลักษณ์เข้าช่วยเพราะในศิลปะแนวเหนือจริงสามารถตีความภายในออกมาในรูปแบบเชิงสัญลักษณ์ ความรุนแรงได้อย่างไร้ขีดจำกัด ซึ่งกับศิลปะแนวเหมือนจริงทำเช่นนั้นไม่ได้

ภาพที่ 1 Li I (สื่อครีลิคบนแผ่นไม้ 70X100 ซม.)

(Giger, 1974, Online)

เรื่องราวของงานจิตรกรรม เพื่อสะท้อนแง่มุมภาพสังคมด้านลบที่ทุกคนมองข้ามไปในยามบ้านเมืองมีแต่ความวุ่นวาย การปลุกจิตสำนึกของผู้ชมให้มองเห็นความโหดร้ายของเพื่อนมนุษย์ และให้ความรู้สึกร่วมกันถึงการรับรู้ในความเจ็บปวดภายในจิตใจ ที่บางครั้งเราไม่อาจเข้าไปสัมผัสและรับรู้ ความเจ็บปวดภายในนั้นได้ อีกทั้งความเสื่อมถอยของสังคมที่ยังมีอยู่มากมาย กลับไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง ผู้มีอิทธิพลยังคงกดขี่และสร้างความเสื่อมอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาโดยไม่เคยมองเห็นคุณค่าที่แท้จริงของความเป็นมนุษย์ กลายเป็นธุรกิจการค้ามนุษย์ที่มีมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การทารุณกรรมจึงมีมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน และผู้ที่เปี่ยมเยื่อมีตั้งแต่ทารกแรกเกิดไปจนถึงอายุ 17 ปี (ไทยรัฐ, 2556, ออนไลน์)

ด้วยเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนี้ เป็นเหตุให้ผู้วิจัยเกิดแนวความคิดที่จะศึกษาวิจัย ผลงานจิตรกรรม เนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์ กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี คศ.1972-1983 เพื่อนำข้อมูลมาสร้างสรรค์และพัฒนาเป็นผลงานในแบบของผู้วิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลงานจิตรกรรมของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ เนื้อหาเกี่ยวกับเครื่องจักรกับมนุษย์ ของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 ในประเด็น แนวความคิด ชุตลี เทคนิคการสร้างผลงาน การจัดภาพ
2. นำข้อมูลการศึกษาวิเคราะห์มาสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเหนือจริง เนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์ : กรณีศึกษา ผลงานฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ.1972-1983

ขอบเขตของการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ภาพผลงานจิตรกรรมเรื่องเครื่องจักรกับความเป็นมนุษย์ของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้น ระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 จำนวน 32 ภาพ

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผลงานที่ได้รับการคัดเลือก จำนวน 32 ภาพ เหลือ 13 ภาพ คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รับรองโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ

ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การศึกษาผลงานจิตรกรรมเหนือจริงของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ที่สร้างขึ้นระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 เรื่องของเครื่องจักรกับมนุษย์ ในด้านแนวความคิด ชุตลี เทคนิคการสร้างผลงาน การจัดภาพ

ตัวแปรตาม ได้แก่ สร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมเหนือจริง เนื้อหาความเป็นเครื่องจักรมนุษย์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบวิเคราะห์ตารางกริด (Grids Analysis Table)
2. แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง (Structured Observation)
3. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview)
4. ผลงานสร้างสรรค์ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2
5. แบบประเมินคุณภาพ

วิธีดำเนินการวิจัยและการสร้างสรรค์

1. ศึกษาข้อมูลและทำการค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ
2. สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบวิเคราะห์ตารางกริด แบบสังเกตแบบมีโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผลงานสร้างสรรค์ ครั้งที่ 1 ครั้งที่ 2 แบบประเมินคุณภาพ
3. การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเดลฟายประยุกต์ (Delphi Applied Technique) โดยการสอบถามผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน
4. วิเคราะห์สรุปผลประเด็นที่ทำการศึกษาและสร้างจิตรกรรม จำนวน 4 ภาพ นำผลงานจิตรกรรมไปพบผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่านเพื่อรับข้อเสนอแนะและทำการประเมินคุณภาพผลงานครั้งที่ 1
5. นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงเป็นผลงานครั้งที่ 2 และนำผลงานครั้งที่ 2 ไปพบผู้เชี่ยวชาญเพื่อรับข้อเสนอแนะและประเมินผลงานวิจัยหลังการพัฒนา
6. อภิปรายสรุปผลงานวิจัยและแสดงนิทรรศการ

สรุปผลการวิจัยและการสร้างสรรค์

ผลการศึกษาผลงานจิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์ กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 ในประเด็นเรื่อง แนวคิด ชุดสี การจัดภาพ เทคนิคการสร้างผลงาน พบว่า

แนวความคิด เครื่องจักรกับมนุษย์ เครื่องจักรกับสตรีและความตาย เครื่องจักรกับความทุกข์ทรมานของเด็ก และแนวคิดที่ใช้มากที่สุดคือ แนวคิดเครื่องจักรกับมนุษย์ จะพบใบหน้า เรือนร่าง อวัยวะส่วนต่างๆ รวมถึงกะโหลกศีรษะของมนุษย์มาตัดต่อเข้ากับเครื่องจักรมีการตัดต่อส่วนของศีรษะเชื่อมต่อกับลูกสูบและมีนอตยึดไว้ในบางภาพ และในบางภาพจะเป็นภาพหัวของสตรี และการเอาภาพของเด็กทารกที่มีผิวหนึ่งเป็นขรุขระมีเส้นเลือดและอวัยวะเรียงรายกันอยู่ในภาพด้วย

ชุดสี พบว่า ปริมาณสีที่พบมากที่สุด ได้แก่ สีดำอมน้ำตาล สีน้ำตาลอมเทา สีขาว สีดำ เรียงตามลำดับ ชุดสีส่วนใหญ่จะใช้สีแบบเอกรงค์และในบางครั้งจะใช้โทนฟ้า ม่วง แดงหรือเขียว โดยคุมโทนสีให้เป็นโทนเดียวกันทั้งภาพ และใช้สีขาวเพื่อเน้นความสว่างและจุดสนใจ

การจัดภาพ พบว่า มีการจัดภาพแบบซ้ำๆเหมือนกันแบบแผ่กระจาย การจัดภาพแบบซ้ำๆไม่เหมือนกันและไม่แผ่กระจาย การจัดภาพซ้ำๆไม่เหมือนกันแบบแผ่กระจาย การจัดภาพโดยเรียงลำดับดังต่อไปนี้

การจัดภาพแบบซ้ำๆเหมือนกันแบบแผ่กระจาย เป็นลักษณะการจัดภาพแบบซ้ำๆโดยการนำทารกหรือเครื่องจักรที่มีลักษณะคล้ายๆ กันมาจัดวางให้มีลักษณะสร้างความสมดุลซ้ำๆหรือจัดวางแบบเรียงเป็นแถว หรือเป็นแนวเดียวกัน

การจัดภาพแบบซ้ำๆไม่เหมือนกันและไม่แผ่กระจาย เป็นลักษณะการจัดวางจุดเด่นไว้ตรงส่วนกลางหรือเอียงไปทางด้านใดด้านหนึ่งเล็กน้อย โดยไม่เน้นรายละเอียดบริเวณพื้นหลังเป็นการจัดภาพโดยนำเรือนร่างของมนุษย์มาทำการผสมผสานเข้าไปในเครื่องจักรเพื่อผสมผสานและเกิดความเป็นเอกภาพการจัดภาพซ้ำๆไม่เหมือนกันจะเป็นลักษณะแบบไม่แผ่กระจายเสมอ

การจัดภาพซ้ำๆไม่เหมือนกันแบบแผ่กระจาย เป็นลักษณะการจัดภาพโดยการวางจุดเด่นไว้ตรงกลางใช้ลักษณะการจัดภาพโดยการใช้ สิ่งที่มีลักษณะแตกต่างกันของเครื่องจักรเพื่อสร้างความสมดุลของภาพจัดวางตรงด้านซ้ายและด้านขวาและด้านล่างและด้านบนของภาพ

การจัดภาพซ้ำๆเหมือนกันและไม่แผ่กระจาย พบว่ายังไม่ปรากฏอย่างเด่นชัดในผลงานที่ศึกษา

เทคนิคการสร้างผลงาน พบว่าเทคนิคการสร้างผลงานมีด้วยกัน 4 แบบ ได้แก่ เทคนิคพุ่กันลม เทคนิคการระบายสีเกลี่ยเรียบ เทคนิคการใช้ปากกาเก็บรายละเอียดและการใช้เทคนิคแปรงสีฟันกับตะแกรงลวดสร้างละอองฟุ้งของสีเรียงตามลำดับ เทคนิคที่พบมากที่สุดคือ

เทคนิคพุ่กันลม จะปรากฏอยู่บริเวณพื้นหลังของภาพ ส่วนของเครื่องจักรกะโหลกศีรษะ ลำตัวมนุษย์ ใช้เพื่อสร้างความกลมกลืน ให้บรรยากาศฝัน เบลอเพื่อสร้างความน่าค้นหาให้กับภาพรวมไปถึงการเน้นบริเวณจุดเด่นของภาพด้วยสีที่อ่อนที่สุด

เทคนิคการระบายสีเกลี่ยเรียบจะใช้บริเวณพื้นหลัง ในหน้า ลำคอ ส่วนหัวกะโหลก และส่วนของเครื่องจักร เพื่อทำการจัดวางพื้นที่ของสี ก่อนใช้พุ่กันลมช่วยให้ความกลมกลืน

คุณธรรมของผู้นำ (CEO) ในอรรถกถา महाकपिชาดก The Moralities, CEO in Mahakapi Jataka Atthakatha

นิธิอร พรอำไพสกุล¹
Nition Pornumpaisakul

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาอรรถกถา महाकपिชาดกในฐานะเป็นชาดกร่วมสมัยที่แสดงแบบอย่างคุณธรรมสำคัญของ “ผู้นำ” หรือ “CEO” คือ “สัปปริสธรรม 7” ได้แก่ “ธัมมัญญูตา” การรู้หลักหรือเหตุ “อัตถัญญูตา” การรู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักเหตุผล “อัตตัญญูตา” การรู้จักตน “มัตตัญญูตา” การรู้จักประมาณ “กาลัญญูตา” การรู้จักกาล “ปริสัญญูตา” การรู้จักชุมชน และ “บุคคลัญญูตา” การรู้จักบุคคล “สัปปริสธรรม 7” เป็นคุณธรรมสำคัญที่แสดงภาวะผู้นำ การวิเคราะห์และตีความอรรถกถา महाकपิชาดก จึงแสดงให้เห็นว่า ชาดกกลายเป็น “สื่อร่วมสมัย” ที่ผู้อ่านสามารถน้อมนำแบบอย่างความเป็นผู้นำของพระโพธิสัตว์มาประยุกต์ใช้ในสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ : คุณธรรม, ผู้นำ, อรรถกถาชาดก

Abstract

This article aims to study Mahakapi Jataka Atthakatha (Commentary to Tripitaka) as a contemporary Jataka that depicts moralities of “leaders” or “CEO.” “Sappurisa Dharma 7” or qualities of a good man comprises 7 virtues which are “Dharmannutta” knowing the cause, “Atthannuta” knowing the purpose, “Attannuta” knowing oneself, “Mattannuta:” knowing

¹ อาจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

how to be moderate, “*Kalannuta*” knowing the proper time, how to choose and keep time, “*Parisannutà*” knowing the society, and “*Puggalannuta*” knowing the individual. “*Sappurisa Dharma 7*” is the teaching of prominent moralities that help enhance leadership and perfect leaders. The analysis and interpretation of Mahakapi Jataka Atthakatha results in making the Jataka as “*contemporary media*” that readers can take the qualities of leadership that Bodhisattva had practiced as a role model for them to apply in their living.

Keywords : Moralities, CEO, Jataka Atthakatha

บทนำ

- [1050] ดูก่อนขุนกระบี่ ท่านได้ทอดตัวเป็นสะพานให้เหล่าวานรข้ามไป โดยสวัสดิ์ ท่านเป็นอะไรกับวานรเหล่านั้น และวานรเหล่านั้นเป็นอะไรกับท่าน?
- [1051] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงปราบข้าศึก ข้าพระองค์เป็นพญาวานรผู้เป็นใหญ่ ปกครองฝูงวานรเหล่านั้น เมื่อพวกเขาถูกความโศกครอบงำ หวาดกลัวพระองค์.
- [1052] ข้าพระองค์ได้ทะยานพุ่งตัวที่มีเครื่องผูกคือเถาวัลย์ผูกสะเอวไว้แน่น ไปจากต้นไม้ต้นนั้นชั่วระยะร้อยคันธูที่ปลดสายแล้ว.
- [1053] กลับมาถึงต้นไม้เหมือนเมฆกลมหอบไปฉะนั้น แต่ข้าพระองค์ไปไม่ถึงต้นไม้ นั้น จึงได้ใช้มือจับกิ่งไม้ไว้.
- [1054] พวกวานรได้พากันเอาเท้าเหยียบข้าพระองค์นั้น ผู้ถูกกิ่งไม้และเถาวัลย์รั้งไว้ จนตึงเหมือนสายพิณได้ไปโดยสวัสดิ์.
- [1055] การผูกมัดไว้จึงไม่เผลอนข้าพระองค์ให้เตือร่อน ผู้ฆ่าก็จักไม่ให้ข้าพระองค์เตือร่อน เพราะข้าพระองค์ได้นำความสุขมาให้เหล่าวานรที่ให้ข้าพระองค์ครองความเป็นใหญ่.

[1056] ข้าแต่พระราชาผู้ทรงปราบข้าศึก ข้าพระองค์จะยกอุปมาถวาย
พระองค์ ขอพระองค์จงทรงสดับข้ออุปมานั้น ธรรมดากษัตริย์
ผู้เป็นพระราชา ทรงพระปรีชาสามารถ ควรแสวงหาความสุขให้
แก่รัฐ ยวดยานพาหนะ กำลังพล และนิคมทั่วหน้ากัน.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.332-333)

กาลาข้างต้นมีที่มาจากอรรถกถาหมากปิชาดก เป็นอรรถกถาชาดกที่อยู่ใน
พระสุตตันตปิฎก สัตตกนิบาตชาดก คันธวรรค เป็นชาดกที่แสดงเรื่องราวของ
พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพญาวานร อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์กับบริวาร
วานร บริเวณนั้นมีมะม่วงต้นใหญ่งาม มีผลโตเท่าหม้อ มีรสหวานกลิ่นหอม มะม่วง
ต้นนั้นมีกิ่งหนึ่งทอดไปทางบก กิ่งหนึ่งทอดไปทางน้ำ พระโพธิสัตว์เล็งเห็นถึงภัยอันจะเกิด
จากต้นมะม่วง จึงสั่งให้บริวารเก็บผลกิ่งทางแม่น้ำกินก่อน แต่ยังเหลืออีกผลหนึ่งบริวาร
มองไม่เห็น ผลนั้นติดตายอยู่ที่กิ่งไว้สำหรับให้พระเจ้าพาราณสีสร้งน้ำ พระเจ้าพาราณสี
ถามว่าเป็นผลอะไรก็ไม่มีใครรู้จนกระทั่งถามพราณปา พราณปาทอบว่ามะม่วง พระเจ้า
พาราณสีพอพระทัยระสม่วงจึงสั่งให้ตั้งพลับพลาใต้ต้นมะม่วงนั้น เมื่อคนทั้งหลายหลับ
แล้ว พระโพธิสัตว์จึงนำบริวารปีนเก็บผลมะม่วงบริโภค ระหว่างนั้นพระเจ้าพาราณสีตื่น
บรรทมสั่งให้ข้าราชการล้อมยิงฝูงลิงบนต้นมะม่วง พวกวานรบริวารหวาดหวั่นไม่มีทาง
หนี พระโพธิสัตว์ทรงคิดอุบายช่วยวานรโดยใช้เถาว์ลยผูกเอวตนไว้ และกระโดดไปยัง
ต้นไม้อีกฝั่งหนึ่ง เหยียดกาย เอามือทั้งสองยึดกิ่งเพื่อให้บริวารวานรไต่ไปบนหลัง
ของตน พระเทวทัตเป็นวานรตัวหนึ่งในฝูงแก่งไต่ไปบนกิ่งสูง แล้วกระโดดลงมาบนหลัง
พระโพธิสัตว์ พระเจ้าพาราณสีให้ราชบุรุษทำแคร่ไปรับพระโพธิสัตว์มารักษา แล้วตรัส
สรรเสริญปัญญาของพระโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์จึงสอนพระเจ้าพาราณสีให้ดำรงอยู่ใน
ธรรม และแสดงคุณธรรมเรื่องการเป็นผู้นำ

ผู้เขียนสนใจศึกษาอรรถกถาหมากปิชาดกในฐานะเป็น “สื่อร่วมสมัย” ที่แสดง
แบบอย่างของ “ผู้นำ” หรือ “CEO” ซึ่งคุณธรรมดังกล่าวแสดงภาวะผู้นำ (Leadership)
ที่สมบูรณ์แบบ โดยอาศัยการวิเคราะห์และตีความข้อมูลอรรถกถาหมากปิชาดก ใน 2
ประเด็น ได้แก่

1. อรรถกถาหากพิชาดก : ชาดกว่าด้วยคุณธรรมของ CEO
2. การศึกษาอรรถกถาหากพิชาดกในฐานะสื่อร่วมสมัย

1. อรรถกถาหากพิชาดก : ชาดกว่าด้วยคุณธรรมของ CEO

คำว่า CEO ย่อมาจาก Chief Executive Office ในที่นี้มีผู้ให้ความหมายไว้ว่า CEO คือนักบริหารสูงสุดขององค์กร เป็นผู้ที่รู้ซึ่งในสิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของธุรกิจ หยั่งรู้ทุกซอกซอกของผู้ได้บังคับบัญชา มีหน้าที่สำคัญในการที่จะนำพาให้องค์กรก้าวไปสู่ความสำเร็จ ในนัยความหมายความสำเร็จที่ว่านี้ทั้งกำไรและมีคุณค่าต่อสังคม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551, น.432) กล่าวถึงคุณธรรมสำคัญของผู้ที่เป็ “ผู้นำ” หรือ “CEO” ว่าควรมี “ความรู้ทั้งเจ็ดด้านซึ่งทำให้พร้อมที่จะจัดการ” ความรู้นี้กล่าวคือหลักธรรมที่เรียกกันว่า “สัปปุริสธรรม 7” คือธรรมของสัตบุรุษธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 7 ข้อ ได้แก่

1. ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ
2. อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักเหตุผล
3. อัตตัญญตา รู้จักตน
4. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ
5. กาลัญญตา รู้จักกาล
6. ปริสัณญตา รู้จักชุมชน และ
7. ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล

ธรรมของสัตบุรุษ หรือ “คนดี” ข้างต้นเป็นข้อธรรมสำคัญสำหรับผู้เป็นหัวหน้าหรือ CEO พึงมี เพราะคุณธรรมดังกล่าวเป็นธรรมที่ช่วยสนับสนุน “ภาวะผู้นำ” ให้ผู้นำมี “ความถึงพร้อม” ตามความหมาย ผู้นำในความหมายทางพุทธศาสนา คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน แม้ว่าจะเป็นการอยู่รวมกัน หรือการทำร่วมกันให้พากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งาม จุดหมายที่ตั้งามนี้มีนัยความหมายถึง “ความถึงพร้อมทางธรรม” ด้วย การศึกษาอรรถกถาหากพิชาดก อันเป็นชาดกที่แสดงให้เห็นเรื่องคุณธรรมของผู้ที่เป็นหัวหน้า สามารถวิเคราะห์และตีความโดยใช้หลัก “สัปปุริสธรรม 7” ได้ครบทุกข้อธรรมดังนี้

1.1 ธัมมัญญตา

คุณธรรมประการแรกของผู้ที่เป็น CEO พึงมีคือ “ธัมมัญญตา” คือความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา

รัฐกฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น.210)

ในอรรถกถาหมากปิชาดกปรากฏคุณธรรม “อัมมัญญตา ของพระโพธิสัตว์ วานร คือรู้ว่าเมื่อตนเป็นผู้นำของเหล่าวานรทั้งหลายแล้วจะต้อง “นำความสุขมาให้เหล่า วานรที่ข้าพระองค์ครองความเป็นใหญ่” ความข้อนี้ปรากฏในตอนพระโพธิสัตว์วานรกล่าว คาถาดักเตือนพระเจ้าพรหมทัต ดังนี้

ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงปราบข้าศึก ข้าพระองค์เป็นพญาวานร ผู้เป็นใหญ่ ปกครองฝูงวานรเหล่านั้น เมื่อพวกเขาถูกความ โศกครอบงำ หวาดกลัวพระองค์. ข้าพระองค์ได้พยายามพุ่งตัว ที่มีเครื่องผูก คือเถาวัลย์ผูกสะเอวไว้นั่น ไปจากต้นไม้ต้นนั้น ขั้วระยะร้อยคันธนูที่ปลดสายแล้ว. กลับมาถึงต้นไม้เหมือนเมฆ ถูกลมหอบไปฉะนั้น แต่ข้าพระองค์นั้นไปไม่ถึงต้นไม้ต้นนั้น จึงได้ ใช้มือจับกิ่งไม้ไว้. พวกวานรได้พากันเอาเท้าเหยียบข้าพระองค์ นั้น ผู้ถูกกิ่งไม้และเถาวัลย์รั้งไว้จนตึงเหมือนสายพิณที่ขึงตึง แล้วไต่ไปโดยสวัสดิ. การผูกมัดไว้จึงไม่เผลอลนข้าพระองค์ ให้เดือดร้อน ผู้ช่าก็จักไม่ให้ข้าพระองค์เดือดร้อน เพราะ ข้าพระองค์ได้นำความสุขมาให้เหล่าวานรที่ให้ข้าพระองค์ ครองความเป็นใหญ่.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.339)

การกระทำของพญาวานรที่นำความสุขมาสู่ฝูงวานรเหล่านั้น ทำให้เห็นว่าพญา วานรเป็นผู้ดำรงตนอยู่ในความรู้จักหลักการ รู้จักเหตุคือรู้ว่าเมื่อตนมีตำแหน่งเป็นหัวหน้า ย่อมต้องมีหน้าที่หรือทำเพื่อประโยชน์ที่นำมาซึ่งความสุขของผู้ได้บังคับบัญชาเป็นหลัก พระโพธิสัตว์วานรจึงเป็นผู้ยึดมั่นอยู่ใน “สัปปุริสธรรม” ข้อ 1 คือ “อัมมัญญตา”

1.2 อัตถัญญตา

คุณธรรมประการที่สองของผู้ที่เป็น CEO พึงมีคือ “อัตถัญญตา” คือ ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย รู้จุดหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค รู้จักผลที่จะเกิดขึ้น อันสืบเนื่องมาจากการกระทำ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น.210) ในอรรถกถา มหาภิชาตกปรากกคุณธรรม “อัตถัญญตา” ของพระโพธิสัตว์วราทอนพระโพธิสัตว์ ทรงให้ฝูงวานร 80,000 ตัวกินผลมะม่วงให้หมด เพราะทรงล่วงรู้ว่าผลมะม่วงจะเป็นเหตุให้ฝูงวานรเกิดอันตราย เป็นความมุ่งหมายที่กระทำเพื่อยังประโยชน์ให้แก่ฝูงวานร ดังนี้

พระโพธิสัตว์เมื่อพาฝูงกระป๋ไปกินผลไม้ที่ต้นนั้น คิดว่า
สักเวลาหนึ่งภัยจักเกิดขึ้นแก่พวกเรา เพราะอาศัยผลไม้ต้นนี้ที่
หล่นลงในน้ำ แล้วจึงให้ฝูงกระป๋กินผลไม้ของกิ่งบนยอดที่ทอด
ไปเหนือน้ำด้วยไม้ให้เหลือแม้แต่ผลเดียว

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.334-335)

การรู้จุดมุ่งหมายอันแน่วแน่ของพระโพธิสัตว์วราทยังปรากฏเด่นชัดตอนที่ พระองค์ทรงมุ่งมั่นและแน่วแน่ที่จะให้ฝูงวานรปลอดภัย แม้จะได้รับทุกขเวทนาจากวานร เทวทัตที่กระโดดลงเหยียบหลังพระมหาสัตว์ด้วยความเร็ว พระองค์ก็ไม่ละทิ้งพฤติกรรม การยึดเหนี่ยวกิ่งไม้ นั้น เพราะทรงมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือวานรให้ปลอดภัยจากคนแมนธนู

ฝ่ายพระเทวทัตครั้งนั้นเป็นลิงอยู่ในจำนวนลิงเหล่านั้น
คิดวານี้เป็นเวลาที่จะได้เห็นหลังศัตรูของเราแล้ว จึงขึ้นกิ่งไม้สูง
ให้เกิดกำลังเร็ว แล้วตกลงบนหลังของพระมหาสัตว์ กระโดด
ลงเหยียบหลังพระมหาสัตว์ด้วยกำลังเร็ว หัวใจของพระมหา
สัตว์แตก. เกิดเวทนามีกำลังแรงกล้าขึ้น. ฝ่ายลิงเทวทัตนั้นทำ
พระมหาสัตว์นั้นให้ได้รับเวทนาแล้วก็หลีกไป.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.337)

1.3 อัตตัญญุต

คุณธรรมประการที่สามของผู้ที่เป็น CEO พึงมีคือ “อัตตัญญุต” คือความรู้จักตน รู้ว่าตนอยู่ในฐานะใด มีสติปัญญาเท่าใด รู้ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และประพจน์ให้เหมาะสม (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น. 210) ในอรรถกถาหมากปชาดกปรากฏคุณธรรม “อัตตัญญุต” ของพระโพธิสัตว์วณฺณ ตอนทรงคิดอุบายช่วยวณฺณโดยวิธีใช้เถาวัลย์ผูกเอวตนไว้ และกระโดดไปยังต้นไม้กิ่งหนึ่ง เหยียดกาย เหตุที่ทรงคิดอุบายดังนี้เพราะพระโพธิสัตว์ทรงรู้จักตนว่า “เกิดในกำเนิด กระปี่ เต็บโตแล้วถึงพร้อมด้วยส่วนยาวและส่วนกว้างสูงล้ำสัน มีกำลังวังชามาก มีพลังกำลังเท่ากับช้าง 5 เชือก” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.334) พระโพธิสัตว์วณฺณจึงตัดสินใจช่วยเหลือวณฺณ ดังนี้

...ได้วิ่งขึ้นกิ่งไม้กิ่งที่ชี้ไปตรงๆ แล้วไต่กิ่งที่ชี้ไปตรงหน้า
แม่น้ำคงคา กระโดดจากปลายกิ่งนั้น เลยที่ประมาณชั่วร้อยละ
ธนูไปตกลงที่ยอดพุ่มไม้พุ่มหนึ่ง ลงจากพุ่มไม้นั้นแล้ว กำหนด
อากาศระยะทางไว้ว่า ที่ๆ เราประมาณเท่านี้ แล้วกัด
เครือหวายเถาหนึ่งที่โคนแกะกาบออกแล้ว กะช่วงระยะไว้ 2
ช่วงนี้ คือ ช่วงระยะเท่านี้จักผูกต้นไม้ช่วงระยะเท่านี้ จักชิง
ไปในอากาศ แต่ไม่ได้กะช่วงระยะสำหรับผูกสะเอวของตน.
เขาลากเอาเครือหวายเถานั้นไปผูกเส้นหนึ่งไว้ที่ต้นไม้ที่ขึ้นอยู่
ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ผูกเส้นหนึ่งไว้ที่สะเอวของตน กระโดดไป
สู่สถานที่ประมาณชั่วร้อยละธนูโดยเร็วเหมือนเมฆถูกลมพัด
หอบไปฉะนั้น

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.337)

การที่พญาวณฺณโพธิสัตว์คิดอุบายข้างต้นได้นั้น มีสาเหตุมาจากการเป็นผู้รู้จักตน ซึ่งในที่นี้คือการที่ทรงล่วงรู้ว่ามีกำลัง มีความสามารถช่วยเหลือวณฺณบริวารได้ การกระทำของพญาวณฺณข้างต้นจึงตรงกับ “อัตตัญญุต” นั่นเอง

1.4 มัตตัญญูตา

คุณธรรมประการที่สี่ของผู้ที่เป็น CEO พึงมีคือ “มัตตัญญูตา” คือความรู้จักประมาณความพอดี (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น.210) ในอรรถกถา **มหากปิชาดก**ปรากฏคุณธรรม “มัตตัญญูตา” ของพระโพธิสัตว์เมื่อตอนที่ทรงไม่ได้คำนวณแถววัลย์ที่ผูกสะเอวของตนจึงทำให้แถววัลย์ไม่อาจจะขึงตันทันไม่ได้ พญาวานรจึงประมาณระยะห่างโดยเอามือทั้ง 2 ยึดกิ่งไม้แทน แล้วให้พญาวานรเหยียบหลังแล้วไต่ไปอย่างรวดเร็ว ดังใน **อรรถกถามหากปิชาดก** กล่าวว่า

...เพราะไม่ได้กะช่วงระยะที่ผูกสะเอวไว้ จึงไม่อาจจะ
ขึงตันทันได้ จึงเอามือทั้ง 2 ยึดกิ่งมะม่วงไว้ให้แน่น แล้วได้ให้
สัญญาณแก่พญาวานรว่า สูเจ้าทั้งหลายจงเหยียบหลังฉันไต่ไป
อย่างปลอดภัย ตามเครือหวายโดยเร็ว วานร 8 หมื่นตัวไหว
ขอชมพระมหาสัตว์แล้วได้ไปอย่างนั้น.

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.337)

พฤติกรรมของพระโพธิสัตว์วานรข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแม้พระองค์ทรงประมาณระยะระหว่างตันทันไม้กับแถววัลย์ผิดพลาด แต่ทรงประมาณแล้วว่าด้วยพลังกำลังของพระองค์ที่มีถึงประมาณช้าง 5 เชือก จะช่วยทำให้มือทั้ง 2 ข้าง ยึดเหนี่ยวกิ่งไม้ไว้ได้ตลอดจนกระทั่งพญาวานรทั้ง 80,000 ตัว ข้ามฝั่งแม่น้ำคงคาได้อย่างปลอดภัย

อนึ่ง การแก้ปัญหาของพญาวานรเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญยิ่งของการเป็นผู้นำ หรือ CEO อันแสดงนัยถึงความรับผิดชอบ และปฏิภาณไหวพริบในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ลักษณะเช่นนี้ในเรื่อง **ห้องเรียนผู้นำของฮาร์วาร์ด**ที่ไฮเฟทซ์ใช้ดนตรีแจ๊สเป็นสื่อเพื่อบอกข้อดีของการฝึกแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าที่เปรียบเทียบไว้ว่า “เหมือนการแสดงสด...” (ปาร์คส, 2552, น.201) เพื่อฝึกให้ผู้เรียนรู้จักการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ไม่คาดคิดมาก่อน อีกทั้งผู้นำยังต้องกล้าเดินบนความเสี่ยง หรือ “ผู้นำจะต้องกล้าเดินบนคมมีด” (ปาร์คส, 2552, น.197)

1.5 กาลัญญตา

คุณธรรมประการที่ห้าของผู้ที่เป็น CEO พึงมีคือ “กาลัญญตา” คือการรู้กาลเวลาอันเหมาะสม และรู้ระยะเวลาที่ควรหรือต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่ การงานหรือปฏิบัติการต่างๆ ให้ตรงเวลา ให้ทันเวลา (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น.210) ในอรรถกถา महाปชาดกปรากฏคุณธรรม “กาลัญญตา” ของพระโพธิสัตว์ตอน ทรงให้ฝูงวานรเก็บผลมะม่วงกินตั้งแต่เวลาผลเท่าแมลงหวี่ในเวลาออกช่อเพื่อป้องกัน เหตุอันเป็นอันตรายแก่วานรเหล่านั้น “...แล้วจึงให้ฝูงกระปี่กินผลไม้ของกิ่งบนยอดที่ ทอดไปเหนือน้ำด้วยไม่ให้เหลือแม้แต่ผลเดียว ตั้งแต่เวลาผลเท่าแมลงหวี่ในเวลาออกช่อ.” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.335)

นอกจากนี้ “กาลัญญตา” ยังมีความหมายถึงการพูดจาที่ต้องรู้จักกาลเวลา ปรากฏตอนพระโพธิสัตว์ตรัสปลอบใจเหล่าวานรหลังจากทรงทราบเหตุร้ายจากเหล่า วานรว่ามีพวกคนแมนธูยีนล้อมต้นไม้เพื่อจะยิงลิง ดังข้อความว่า “พระโพธิสัตว์ปลอบใจ เหล่าวานรว่าสุเจ้าทั้งหลายอย่ากลัว ฉันจักให้ชีวิตแก่พวกเธอ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.336-337)

1.6 ปริสัญญตา

การตรัสปลอบใจเหล่าวานรดังกล่าวแสดงนัยสำคัญให้เห็นว่าพระโพธิสัตว์วานร ทรงเป็นผู้นำที่มีคุณธรรมประการที่หกของผู้ที่เป็น CEO ด้วยคือมี “ปริสัญญตา” หมายถึงความรู้จักบริษัท คือรู้จักชุมชน รู้จักที่ประชุม รู้กิจที่ที่จะประพุดต่อชุมชนนั้นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546, น.210) ในที่นี้รู้ว่าเหล่าวานร “กลัวมรณภัยคือ ความตาย ไม่อาจหนีไปได้ จึงพากันเข้าไปหาพระมหาสัตว์ ยืนสั่นสะท้านอยู่” (มหามกุฏ ราชวิทยาลัย, 2543, น.336) จึงทรงตรัสปลอบใจให้คลายจากความกลัว การตรัสปลอบ ใจให้ฝูงวานรหายจากความกลัวเป็นเพราะพระโพธิสัตว์ทรงรับรู้ภาวะความกลัว จากการ มองเห็นอาการตัวสั่น อันเนื่องจากกลัวความตาย

1.7 บุคคลัญญตา

คุณธรรมประการที่เจ็ดของผู้ที่เป็น CEO ฟังมีคือ “บุคคลัญญตา” หรือ “บุคคลปโรปัญญาตา” คือความรู้จักบุคคล รู้ความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอริยาคัยความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น รู้จักปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ว่าควรจะคบหรือไม่จะใช้ จะดำเนิน ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546, น.210-211) ในอรรถกถาหากพิชาดกปรากฏคุณธรรม “บุคคลัญญตา” ของพระโพธิสัตว์ตอนพระองค์ตรัสสั่งสอนพระเจ้าพรหมทัต โดยทรงยกอุปมาเปรียบเทียบให้พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติโดยธรรม ดังนี้

บทว่า ตํ สุนาหิ ความว่า เพราะเหตุนั้น ขอพระองค์จงทรงสดับคำตักเตือน ที่ข้าพระองค์กำลังถวายพระองค์โดยทรงเทียบเคียงกับอุปมานี้. บทว่า รณฺหา รณฺธุสฺส มือิธิบายว่า ข้าแต่มหाराชา ธรรมดาพระราชาผู้ไม่ทรงบีบคั้นแค้นแค้นราษฎรเหมือนหีบอ้อยเลย ทรงละการลู่อ่านาจอคติ ผูกใจเขาอยู่ด้วยสังคหัตถุธรรม 4 อย่าง ทรงดำรงอยู่ในราชธรรม 10 ประการ แล้วทรงสละชีวิตของตนเหมือนข้าพระองค์ แล้วควรแสวงหา คือ เสาหาความสุขเท่านั้นแก่แค้นแค้นทั้งสิ้น ยานพาหนะที่เทียมแล้วมีรถและเกวียนเป็นต้นที่ซื้อขายวดยานกำลังพล กล่าวคือพลเดินเท้าและแก่นิคม กล่าวคือ นิยมและชนบททั่วหน้ากัน

(มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.341-342)

การตรัสอุปมาธรรมของพระโพธิสัตว์วานรชังคัน แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นผู้นำที่รู้จักบุคคล ในที่นี้คือทรงรู้จักยกอุปมาเพื่อทำให้พระเจ้าพรหมทัตซึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ยอมรับ และดำรงตนเป็นผู้นำที่ดีต่อไปได้ ดังเห็นจากในอรรถกถาหากพิชาดกที่กล่าวว่าหลังจากที่พญาวานรสิ้นชีวิตแล้ว พระเจ้าพรหมทัตทรงดำรงตนอยู่ในธรรมดังที่พญาวานรโพธิสัตว์ทรงสั่งสอน “ตลอดพระชนม์ชีพ ทรงดำรงอยู่ในโอวาทของพระโพธิสัตว์ บำเพ็ญบุญมีทานเป็นต้น ครองราชสมบัติโดยธรรม แล้วได้มีสวรรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2543, น.343)

จากการศึกษาคุณธรรมของผู้นำ หรือ CEO ในอรรถกถาหมากปชาดกจึงสรุปได้ว่าชาดกเรื่องนี้ปรากฏคุณธรรมครบทั้ง 7 ข้อตามหลัก “สัปบุริสธรรม 7” ได้แก่

1. ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ
2. อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักเหตุผล
3. อัตตัญญตา รู้จักตน
4. มัตตัญญตา รู้จักประมาณ
5. กาลัญญตา รู้จักกาล
6. ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน และ
7. ปุคคัลลัญญตา รู้จักบุคคล

ความสมบูรณ์ของการแสดงแบบอย่างผู้นำจากชาดกเรื่องนี้ ทำให้ผู้อ่านเห็นแนวทางในการเป็นผู้นำที่ “เพียบพร้อม” ด้วยคุณลักษณะของผู้นำที่ดีทั้งทางโลกและทางธรรม

2. การศึกษาอรรถกถาหมากปชาดกในฐานะสื่อร่วมสมัย

การวิเคราะห์และตีความอรรถกถาหมากปชาดกให้คุณค่าและความหมายในฐานะเป็นรหัสสัญลักษณ์¹ เพราะการอ่านชาดกซึ่งเป็นคำสอนในสมัยพุทธกาลแล้วนำมาตีความใหม่ทำให้อรรถกถาหมากปชาดกกลายเป็น “ข้อมูลร่วมสมัย” ที่แสดงคุณธรรมสำคัญที่ CEO หรือผู้นำในปัจจุบันสามารถนำมาใช้เป็นกรอบความคิด หรือใช้เป็นกลยุทธ์สำคัญในการบริหาร “งาน” และ “คน” ทำให้ “ผู้นำ” เป็น “ผู้นำ” ที่สมบูรณ์แบบเพราะมีวิสัยทัศน์การบริหารจัดการที่ดีเยี่ยม และคำนึงถึงสังคมและประโยชน์ส่วนรวมตามคติพุทธศาสนา โดยมีพญาวานรในอรรถกถาหมากปชาดกเป็นแบบอย่างของผู้นำที่ดี

ผู้นำที่มีภาวะผู้นำแท้จริงต้องมีคุณธรรมประกอบในใจด้วยเสมอ ไม่จำกัดอยู่เพียงอาชีพใดอาชีพหนึ่ง ไม่เว้นแม้แต่พนักงานธุรกิจ หรือนักการศึกษา ดังที่ วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวถึงความสำคัญของ “ภาวะผู้นำ” โดยยกตัวอย่างถึง “ผู้นำทางการศึกษา” ว่าผู้นำที่ดียังต้องคงความดีงาม ความพอเพียง เป็นผู้มีวิสัยทัศน์ และที่สำคัญยิ่งคือการมีจิตสำนึกสาธารณะในท่ามกลางสังคมสมัยใหม่ที่เจริญก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

¹ ดังที่เปาโล แฟร์ร กล่าวว่าการอ่านเป็นรหัสสัญลักษณ์ที่มีมากมาย และแท้จริงแล้วสิ่งนั้นคือสิ่งที่บ่งบอกถึงความจริงที่ประจักษ์ที่ผู้อ่านได้จากประสบการณ์ผัสสะจากการถอดรหัสการอ่าน (ดูเพิ่มเติมใน แฟร์ร, เปาโล. (2552). *ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม*. แปลโดย สดส ขันติวรพงษ์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา).

ผู้นำทางการศึกษา ครู อาจารย์ และบุคลากรทางการศึกษา
ต้องได้รับการติดปีก “ภาวะผู้นำ” (Leadership) ท่ามกลาง
สังคมสมัยใหม่ที่ก้าวหน้าและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่
จริงอยู่ความดีงาม ความสมณะ ความพอเพียงยังต้องดำรงอยู่
แต่การมีภาวะผู้นำย่อมช่วยขับเคลื่อนการศึกษาและกระบวนการ
ศึกษา ให้ก่อเกิดนวัตกรรมทางการศึกษา

(วิรุณ ตั้งเจริญ, 2552, น.63)

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการศึกษาระรณภณหกกปีขาคกโดยใช้หลัก “สัปปุริส
ธรรม 7” หรือคุณธรรมทั้งเจ็ดประการจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้หนึ่งที่ช่วยส่งเสริมภาวะ
ความเป็นผู้นำ หรือ Leadership ของผู้อ่าน

อนึ่ง แม้ว่าการอ่านขาคกเรื่องนี้เป็นเพียงกรณีศึกษาเฉพาะ เพราะเป็นเพียง
ขาคก 1 ใน 547 ขาคก แต่ผู้อ่านสามารถ “สังเกต” และ “จับตามอง” พฤติกรรมของ
“ผู้นำ” ในขาคก ซึ่งเป็น “การเฝ้ามองจากกระเบื้อง” ผู้อ่านจะได้เห็นทุกสิ่งอย่างจาก
“ตัวบท” ที่เป็น “เรื่องเล่า” และเมื่อผู้อ่านต้องเผชิญหน้ากับปัญหา หรือต้องกลายเป็น
CEO จริงๆ แล้วก็จะสามารถนำความคิดที่ได้ไปประยุกต์ใช้ ดังความเชื่อว่า “ภาวะผู้นำ...
สามารถสอนและเรียนรู้กันได้”²

อรรณภณหกกปีขาคกจึงแสดงให้เห่นความสำคัญและคุณค่า “ตัวบท”
ในฐานะเป็น “อกาลิก” คือ “ไม่ขึ้นกับกาล” ไม่มีความเป็นที่สุดเพราะสามารถตี
ความผ่านบริบทสังคมร่วมสมัย ความสำคัญของขาคกจึงมุ่งเน้นไปที่การตีความของผู้อ่าน
ที่หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดโพสต์โมเดิร์นดังที่จันหนิ เจริญศรี กล่าวไว้ว่า

นักคิดแนวหลังสมัยใหม่เสนอว่าไม่มีการตีความตัวบทใดเป็น
ที่สุด แต่การตีความสามารถได้ผลออกมาหลากหลาย ทั้งนี้เนื่องจาก
ไม่มีตัวบทใดมีความเป็นวัตถุวิสัยนักคิดแนวหลังสมัยใหม่ให้

² เป็นความเชื่อของศาสตราจารย์ที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Leadership can be taught) ดูเพิ่มเติมใน
บาร์คส, ชารอน ดาลอช. (2552). *ห้องเรียนผู้นำของฮาร์วาร์ด*. แปลโดย ปัญญลักษณ์ อุดมเลิศประเสริฐ
และประสิทธิ์ชัย วีระยุทธวิไล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : แมคกรอ-ฮิล.

ความสำคัญกับตัวบทเฉพาะในแง่ที่ถือว่ามันมีความสำคัญในตัวเอง ไม่ขึ้นกับผู้สร้างมัน... ในกลุ่มนักคิดแนวหลังสมัยใหม่ที่มีจุดยืน ประนีประนอม ได้พยายามเพิ่มอำนาจให้กับผู้อ่าน โดยมองว่าผู้อ่าน เป็นผู้กระทำที่มีความกระตือรือร้น (active) ทุกครั้งที่อ่านพวกเขา/เธอก็จะเขียนมันขึ้นใหม่

(จันทน์ เจริญศรี, 2544, น.43)

ประโยชน์สูงสุดที่ผู้อ่านได้รับจากการตีความ “ตัวบท” ชาดก คือทำให้ผู้อ่าน ได้รับความรู้ที่ต่างไปจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เพียงทำให้ผู้อ่านได้รับความ เป็น อยู่สะดวกสบาย วิทยาศาสตร์จึงเป็นเพียงความสุขภายนอก ความรู้ทางพุทธศาสนา ต่างหากที่เป็น “ความรู้แท้จริง” ที่ช่วยชำระจิตภายในของผู้อ่านให้สะอาด เรื่องราวของ พระโพธิสัตว์ในอรรถกถาหมากปิชาดกจึงเป็นหลักฐานสำคัญประการหนึ่งที่สนับสนุนให้ เห็นว่าพระพุทธรูปเป็นผู้ค้นพบความจริงแท้ของโลกและจักรวาล³

เหตุผลทั้งหมดข้างต้น จึงอาจกล่าวอุปมาได้ว่าอรรถกถาหมากปิชาดกเป็น “สื่อ” ของ “ครูทางพุทธศาสนา” ที่จัดประสบการณ์ให้ผู้อ่านหรือผู้ศึกษาต้องพินิจ พิจารณา ตรึกตรองสาระ และใช้สติปัญญาพิจารณาสิ่งที่ยาก ซึ่งสุดท้ายผลที่ได้รับนอกเหนือไปจาก “ปัญญา” คือความคุ้มค่าและความอึ้งอึ้ง⁴ อรรถกถาหมากปิชาดกจึงเป็น “สื่อร่วมสมัย” อย่างแท้จริง

³ ดูประเด็นการเปรียบเทียบและความเชื่อมโยงระหว่างวิทยาศาสตร์กับพุทธศาสนาได้ใน สม สุจิรา. (2554). *ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น*. (พิมพ์ครั้งที่ 80). กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

⁴ เปาโล แพรร์ กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่าการอ่านเป็นเรื่องยาก ต้องอาศัยสติปัญญา และเรียกร้องหลายสิ่ง หลายสิ่ง แต่ก็ให้ผลคุ้มค่าและได้รับความอึ้งอึ้งใจ ไม่มีใครที่ศึกษาอย่างแท้จริงแล้วไม่ใช้วิจารณ์วิเคราะห์ วิเคราะห์ เขาต้องมีความอยากรู้อยากอ่าน คิดพิเคราะห์พิจารณาตลอดจนกระบวนการของการค้นหาสิ่งนั้นๆ (ดูเพิ่มเติมใน แพรร์, เปาโล. (2552). *ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม*. แปลโดย สดใส ชันติวรพงษ์. (พิมพ์ ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา).

บทสรุป

อรรถกถาหมากพิซาดกเป็นชาดกที่แสดงธรรมเรื่อง “สัปปริสธรรม 7” ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้ที่ป็นหัวหน้าผ่านตัวละครคือพญาวานรโพธิสัตว์อย่างครบถ้วน การศึกษาชาดกเรื่องนี้แสดงให้เห็นความสำคัญของข้อมูลประเภทชาดกว่าเป็น “อกาลิโก” คือ “ไม่ขึ้นกับกาล” ผู้อ่านสามารถนำข้อมูลเก่ามาวิเคราะห์ตีความใหม่ได้ ชาดกเรื่องนี้จึงมีคุณค่าในฐานะเป็นวรรณกรรมคำสอนที่ดำรงอยู่ในสังคมร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

ก่อกัดดี ไชยรัศมีศักดิ์. (2553). **CEO โลกตะวันออก ฉบับเข้มข้น**. กรุงเทพฯ : บุ๊คส์ไมล์.
จันทน์ เจริญศรี. (2544). **โพสต์โมเดิร์นกับสังคมวิทยา**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ :
วิภาษา.

ปาร์คส, ซี.ดี. (2552). **ห้องเรียนผู้นำของฮาร์วาร์ด**. แปลโดย ปัญญลักษณ์
อุดมเลิศ ประเสริฐ และประสิทธิ์ชัย วีระยุทธวิไล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : แมคกรอ-ฮิล.
พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**.
(พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2550). **ภาวะผู้นำ**. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ :
สุภาพใจ.

_____. (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ (ชำระ-เพิ่มเติม
ครั้งที่ 1)**. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

แฟร์รี, เปาโล. (2552). **ครูในฐานะผู้ทำงานวัฒนธรรม**. แปลโดย สดใส ชันติวพงษ์.
(พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สวนเงินมีมา.

มหาหมกุฎราชวิทยาลัย. (2543). **อรรถกถาหมากปชาดก**. ใน **พระสูตรและอรรถกถา แปล
ขุททกนิกาย ชาดก เล่มที่ 3 ภาคที่ 5**. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ : มหาหมกุฎราชวิทยาลัย.
(มหาหมกุฎราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์ พิมพ์เนื่องในวโรกาสครบ 200 ปี
แห่งพระราชวงศ์จักรี กรุงรัตนโกสินทร์ พุทธศักราช 2525).

วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). **กระบวนการเรียนรู้ ภาวะผู้นำ และพุทธธรรม**. ใน **วิสัยทัศน์
ศิลปวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ : ศูนย์สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สม สุจิรา. (2554). **ออนไลน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น**. (พิมพ์ครั้งที่ 80). กรุงเทพฯ :
อมรินทร์.

วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2560)

เทคนิคการใช้ปากกาเก็บรายละเอียด จะใช้เพื่อเก็บรายละเอียดของพื้นที่
เล็กเช่นบริเวณข้อต่อสายไฟและตรงส่วนของรอยผูกมัดของสนิมต่างๆอีกด้วย

การใช้เทคนิคแปรงสีฟันกับตะแกรงลวดสร้างละอองฟุ้งของสีเป็นเทคนิคที่
พบน้อยที่สุด จะใช้กับบริเวณส่วนของเครื่องจักรหรือส่วนของผิวหนังเพื่อสร้างพื้นผิวที่
ความรู้สึกถึงความผูกมัดหรือผิวหนังที่ขรุขระ

การสร้างสรรค์ภาพผลงานทั้ง 4 ภาพ ครั้งที่ 1

ภาพที่ 2 เครื่องจักรมนุษย์ 1 (เทคนิคสีอะครีลิคบนผ้าใบขนาดภาพ 70x90 ซม.)
(พรรณธร โภคสุวรรณ, 2559)

ภาพที่ 3 เครื่องจักรมนุษย์ 2 (เทคนิคสีอะครีลิคบนผ้าใบขนาดภาพ 70x90 ซม.)
(พรรณธร โภคสุวรรณ, 2559)

ภาพที่ 4 เครื่องจักรมนุษย์ 3 (เทคนิคสีอะครีลิคบนผ้าใบขนาดภาพ 70x90 ซม.)
(พรรณธร โภคสุวรรณ, 2559)

ภาพที่ 5 เครื่องจักรมนุษย์ 4 (เทคนิคสีอะครีลิคบนผ้าใบขนาดภาพ 70x90 ซม.)
(พรพรรณ โภคสุวรรณ, 2559)

จากการศึกษาผลงานจิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์
กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ.1972-1983 ผู้วิจัยได้ทำการ
สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการสร้างสรรค์เป็นผลงานจิตรกรรมจำนวน 4 ชิ้น

หลังจากสร้างเครื่องมือ 4 ชิ้น จากผลการวิจัยแล้ว นำไปสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
เพื่อให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่านได้ให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาผลงานด้วยวิธีการแบบ
เดลฟายประยุกต์ นำข้อมูลที่ได้มาทำการพัฒนาและปรับปรุงเป็นผลงานสร้างสรรค์
จำนวน 2 ชิ้นตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญการพัฒนาสร้างสรรค์ผลงานสามารถสรุป
ประเด็นได้ดังนี้

แนวความคิด ได้ใช้แนวคิดในการนำเสนอเนื้อหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมการประมงมาผสมผสานกับเครื่องจักรสอดคล้องกับแนวคิดในเรื่องความเป็นเครื่องจักรมนุษย์โดยการนำส่วนประกอบของเครื่องจักรที่เป็นชิ้นส่วนของเครื่องจักรที่ใช้ในอุตสาหกรรมการประมงกับภาพของเด็กที่เป็นตัวแทนของความอ่อนแอไร้ทางสู้มาผสมผสานและสื่อความหมายของบรรยากาศของความหดหู่สิ้นหวังได้ดี

ชุดสี ได้ใช้สีชุดแบบเอกรงค์ถ่ายทอดความรู้สึกกลับหดหู่สิ้นหวังได้ดีการใช้สีดำในส่วนที่ลึกที่สุดของภาพและเพิ่มมิติของภาพด้วยสีฟ้าอมเทา สีเทา และใช้สีขาวเพื่อเน้นจุดเด่นและหยุดสายตาเพื่อสร้างความน่าสนใจ

การจัดภาพ พบว่าการนำการจัดภาพโดยนำส่วนของอวัยวะต่างๆ ของมนุษย์มาผสมผสานกับเครื่องจักรสามารถทำให้ภาพเกิดความรู้สึกแปลกใหม่ที่น่าสนใจและการนำรูปทรงของเครื่องจักรมาจัดวางแบบซ้ำๆ กันจะทำให้เกิดความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับภาพการจัดวางเพื่อให้เกิดระยะและความลึกของภาพทำให้เกิดความน่าค้นหาขึ้น

เทคนิคการสร้างผลงาน ได้ใช้เทคนิคการใช้พู่กันกลมช่วยสร้างความกลมกลืนภาพพื้นแต่การใช้เทคนิคพู่กันกลมควรใช้ควบคู่กับการระบายสีเกลี่ยเรียบเพื่อความสมบูรณ์ของรูปทรงและความกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันของโทนสีพู่กันกลมนั้นจะช่วยให้อาภาพมีความเป็นเอกภาพมากยิ่งขึ้น และการใช้พู่กันกลมในการเน้นบริเวณจุดเด่นด้วยสีขาวจะช่วยเพิ่มความสว่างให้สีขาวดูเด่นและหยุดสายตาได้ดียิ่งขึ้นด้วย

ตัวอย่างผลงานปรับปรุงจากข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 ภาพ ครั้งที่ 2

ภาพที่ 6 เครื่องจักรมนุษย์ 5.1 (ขนาดภาพ 150x100 ซม.)
(พรรณธร โภคสุวรรณ, 2559)

ภาพที่ 7 เครื่องจักรมนุษย์ 5.2 (ขนาดภาพ 150x100 ซม.)
(พรรณธร โภคสุวรรณ, 2559)

อภิปรายผลการวิจัยและการสร้างสรรค์

ผลงานจิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 ในประเด็นเรื่องแนวความคิด ชุตสี การจัดภาพ เทคนิคการสร้างผลงาน พบว่า แนวความคิดที่นำมาใช้มากที่สุด คือแนวความคิดในเรื่องความตายกับเครื่องจักรมากที่สุด ถัดมาเป็นเรื่องสตรีกับความตาย และความทุกข์ทรมานของเด็กชุตสีที่นำมาใช้ส่วนใหญ่เป็นชุตสีเอกรงค์ อาจมีความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของโทนสี แต่โทนสีหลักที่พบมากที่สุดคือ สีดำมน้ำตาล สีน้ำตาลอมเทา สีดำ สีขาว ส่วนในรูปแบบของโทนสีนั้นอาจใช้โทนสีฟ้า แดง เขียว น้ำเงิน ม่วง ซึ่งทำให้โทนสีเอกรงค์นั้นๆ สร้างความรู้สึกที่แตกต่างกันออกไป ศิลปะประเภทงานจิตรกรรมนั้นสิ่งจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างงาน ศิลปินจะทำหน้าที่เอาสีต่างๆ มารวมกันในงานเพื่อให้สีเหล่านั้นสนับสนุนเกื้อกูลกันก่อให้เกิดพลังการรับรู้ที่ดีขึ้น (สมชาย พรหมสุวรรณ, 2548, น.40) การจัดภาพ พบว่า การจัดภาพที่พบมากที่สุดคือการจัดภาพแบบซ้ายขวาเท่ากันแบบแผ่กระจาย คือการนำสิ่งที่คล้ายกันมาจัดวางโดยการนำจุดเด่นจัดวางไว้ตรงกลางของภาพ จัดวางองค์ประกอบด้านซ้าย ขวาให้มีความเหมือนหรือคล้ายกันหรืออาจใช้การจัดภาพแบบการจัดวางแบบซ้ำๆ กันที่ศิลปินใช้ในการแก้ไขปัญหาการจัดองค์ประกอบศิลป์โดยการใช้องค์ประกอบศิลป์ตัวใดตัวหนึ่งทำซ้ำๆ หลายครั้งในภาพเดียวทำให้บริเวณที่ทำซ้ำๆ เกิดความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น (สมชาย พรหมสุวรรณ, 2548, น.230) และที่พบรองลงมาคือ การจัดภาพในแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกันแบบแผ่กระจาย เป็นลักษณะการจัดภาพโดยวางจุดเด่นไว้ตรงกลางและสร้างสมดุลซ้ายขวาโดยใช้รูปแบบของวัตถุที่มีความแตกต่างกันมาจัดวางเพื่อให้เกิดความสมดุล สุดท้ายคือการจัดภาพในแบบซ้ายขวาไม่เหมือนกันและไม่แผ่กระจาย ทำการจัดภาพโดยการจัดวางจุดเด่นไว้ตรงกลาง ไม่เน้นพื้นหลังและสร้างความว่างเปล่าและทำให้ดูเหมือนว่างเปล่าแบบไม่มีจุดสิ้นสุดชวนให้ค้นหา เทคนิคการสร้างผลงานพบว่า จะใช้เทคนิคพู่กันลมมากที่สุด รองลงมาเป็นการระบายสีเกลี่ยเรียบจะพบเห็นได้ทั่วทั้งภาพโดยเฉพาะเทคนิคพู่กันลมจะใช้ในส่วนของตัวเครื่องจักรเพื่อสร้างความกลมกลืนให้กับภาพและใช้เน้นสีขาวเพื่อให้เกิดความสว่างและจุดเด่นของภาพและจุดที่ต้องการเน้นสำหรับบรรยากาศในความมืด รวมไปถึงการนำเสนอภาพลวงทาง

สายตา ซึ่งมีภาพที่เห็นนั้นยังไม่ค่อยชัดเจนถัดมาคือ การใช้ปากกาเก็บรายละเอียดของภาพ และการใช้ตะแกรงลวดกับแปรงสีฟันสร้างละอองฟุ้ง ทั้งสองเทคนิคนี้มีไว้เพื่อเก็บรายละเอียดและสร้างพื้นผิว เพื่อให้เกิดความน่าสนใจของภาพ ในการนำแนวความคิดในการทำงานของลัทธิเหนือจริงมาใช้ในการสร้างผลงาน เพื่อให้เกิดความน่ากลัว ความสลดหดหู่ โดยการนำความรู้สึกที่มีต่อสภาพสังคมมาใช้ ในการสร้างสรรค์ผลงาน สอดคล้องกับแนวความคิดของลัทธิเหนือจริงที่ได้นำแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่นำความรู้สึกแห่งจิตไร้สำนึกมาสร้างเป็นผลงานโดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องเพื่อฝัน การแสดงออกถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่จริงบนโลก

แนวความคิดในการทำงานของลัทธิเหนือจริงโดยการนำแนวคิดทฤษฎีจิตวิเคราะห์ที่นำความรู้สึกแห่งจิตไร้สำนึกของ ซิกมันด์ ฟรอยด์ มาสร้างเป็นผลงานในการถ่ายทอดความรู้สึกออกมาโดยนำมาพัฒนาให้เกิดแนวคิดที่ต่างจากเดิมที่จะมุ่งเน้นในเรื่องของจิตไร้สำนึกในทางกามวิสัย นำมาพัฒนาโดยเพิ่มปัญหาทางสังคมในเรื่องของการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมงเพื่อให้การแสดงออกเน้นการใช้ความรู้สึกส่วนตัวที่มีต่อปัญหาทางสังคมอย่างมีเสรีภาพไร้การควบคุมในการแสดงออกต่อสภาพปัญหาของสังคมในปัจจุบัน เป็นการแสดงออกอย่างมีเสรีไร้ขีดจำกัด และจากการศึกษาวิเคราะห์สร้างสรรค์ผลงานผลงานจิตรกรรมเรื่อง “จิตรกรรมเหนือจริงเนื้อหาความเป็นเครื่องจักรกับมนุษย์กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983” ผู้วิจัยได้สร้างผลงานครั้งที่ 1 จำนวน 4 ชิ้น และได้นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญทำการแนะนำและนำคำแนะนำมาพัฒนาสร้างสรรค์เป็นผลงานจากคำแนะนำอีก 2 ชิ้นพบว่า

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 1 เครื่องจักรมนุษย์ 5.1 ขนาดภาพ 150 x100 เป็นการแสดงออกในเรื่องของแนวความคิด จินตนาการการออกแบบที่ผสมผสานศิลปะของเด็กที่เป็นตัวแทนของความอ่อนแอ การขาดโอกาสทางสังคมเข้าไปในเครื่องจักรโดยส่วนกลางของภาพได้นำส่วนหัวของเด็กหญิงมาจัดวางละเอียดเชื่อมต่อกับท่อที่แบ่งเป็น 3 ส่วนและผสมผสานหัวของเด็กกับหัวกะโหลกมาผสมผสานไว้กับถังเชื้อเพลิงที่เปรียบเสมือนแรงงานด้านหลังที่อยู่ตรงส่วนกลางของภาพ ส่วนด้านข้างทั้งซ้ายและขวาได้นำเอาหัวกะโหลกจัดเรียงเป็นแถวซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความหดหู่ เจ็บเบงา อันตรายและความตายที่มีอยู่รอบตัวเชื่อมติดกับลูกสูบที่แสดงถึงการขับเคลื่อนที่ไม่มีวันหยุดของ

การเอาวัตถุเอาเปรียบกันในสังคม โดยเฉพาะบริเวณท่อด้านล่างและบริเวณลูกสูบทั้ง 2 ด้านของภาพเพิ่มความสว่างของจุดเด่นด้วยสีขาวบริเวณใบหน้าของเด็กกับหัวกะโหลกตรงส่วนกลางของภาพเทคนิคการสร้างผลงานการใช้พุ้งกันลมเพื่อสร้างความกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันให้มากขึ้น โดยเฉพาะบริเวณส่วนของท่อที่ต่อจากส่วนหัวของเด็กส่วนด้านล่าง ลูกสูบและส่วนหัวกะโหลก ด้านข้างทั้งด้านซ้ายและด้านขวาที่เรียงจากบนลงล่างของทั้ง 2 ด้านในภาพ

ผลงานสร้างสรรค์ชิ้นที่ 2 เครื่องจักรมนุษย์ 5.2 ขนาดภาพ 150 x 100 แนวความคิด เรื่องของมนุษย์ไปในเครื่องจักรโดยส่วนกลางของภาพนำภาพหัวกะโหลกต่อเป็นรูปร่างของยวมทูตซึ่งเปรียบเสมือนผู้ล่องลอยไปสู่ความตายส่วนด้านหลังเป็นการนำส่วนหัวเรือมาผสมผสานกับหัวกะโหลกซึ่งหัวเรือประมงที่ผสมผสานสื่อถึงเรือที่ล่องลอยไปโดยการเสี่ยงภัยอันตรายภาพของรูปร่างมนุษย์ที่มีแต่แขนขาไม่มีหน้าตาเปรียบเสมือนคนที่ต้องดิ้นรนและจากไปโดยที่ครอบครัวไม่มีโอกาสได้รับรู้ ชุดสี ได้ทำการเพิ่มความมันวาวของโลหะโดยการแทรกสีน้ำเงินอมดำและฟ้าเทาเพื่อแสดงถึงความทุกข์ความซึมเศร้าที่เกิดขึ้น เข้าไปในผลงานเน้นความสว่างให้กับหัวกะโหลกส่วนกลางของภาพทำให้จุดเด่นเกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ทำการเน้นความสว่างของภาพตรงบริเวณด้านข้างตรงหัวของมนุษย์ที่เชื่อมติดกับหัวกะโหลกและซี่โครง และตัวลูกสูบที่เรียงมาจากบนลงล่างทั้งด้านซ้ายและด้านขวาเพื่อแสดงให้เห็นว่าปัญหาที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องที่ทุกคนควรหันมามองและร่วมกันแก้ไข การจัดภาพได้ทำการเพิ่มน้ำหนักของบริเวณพื้นหลังส่วนที่ลึกที่สุดในภาพและค่อยๆ ผลักระยะของภาพด้วยการลดความเข้มของสีและทำการจัดภาพแบบซ้ายขวาสมดุลเท่ากันเทคนิคการสร้างผลงาน ได้เพิ่มการใช้พุ้งกันลมโดยใช้สีขาวพ่นเพื่อเน้นความสว่างบริเวณส่วนกลางของภาพ ตรงส่วนหัวกะโหลกและยวมทูตสร้างความกลมกลืนเป็นเนื้อเดียวกันเน้นการใช้พุ้งกันลมเพื่อเน้นความสว่างบริเวณใบหน้าของมนุษย์ด้านข้างที่เชื่อมต่อกับกระดูกซี่โครงรวมถึงส่วนแกนกลางของกระดูกซี่โครงทั้งด้านซ้ายและด้านขวาซึ่งเปรียบเสมือนการทำงานที่หนักและความตายที่กำลังรออยู่ข้างหน้า

กรณีศึกษาผลงานของ ฮานส์ รูดอล์ฟ กีเกอร์ ระหว่างปี ค.ศ. 1972-1983 ทำให้ผู้วิจัยทราบถึงกระบวนการในการสร้างสรรค์งานและแนวความคิดในการทำงานของศิลปินรวมไปถึงเทคนิคต่างๆ ที่ศิลปินนำมาประยุกต์ใช้ ไม่ว่าจะเป็น การใช้พุ้งกันลม

การใช้ปากกาเก็บรายละเอียด การใช้แปรงสร้างละอองฟุ้งของสี และการจัดวางองค์ประกอบในรูปแบบต่างๆดังกล่าวมาข้างต้น และนำมาประยุกต์สร้างสรรค์เป็นผลงานโดยนำเทคนิคต่างๆ มาใช้ในการทำงานจากเดิมที่ศิลปินสะท้อนความรู้สึกที่มีต่อคนรักในรูปแบบทางกามมิกศิลป์ ซึ่งเป็นแนวทางของลัทธิเหนือจริงมาใช้และผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาพัฒนาต่อโดยนำทัศนคติที่มีต่อปัญหาทางสังคมในเรื่องการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมการประมงมาสร้างสรรค์เป็นผลงานเหนือจริงชุดเครื่องจักรมนุษย์ซึ่งแสดงออกถึงความโหดร้ายในการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมทางประมงที่กำลังเป็นปัญหาทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- ไทยรัฐ. (2556). **สื่อออนไลน์ ทำเด็ก - สตรี ตกเป็นเหยื่อความรุนแรง**. ค้นเมื่อวันที่ 15 เมษายน 2558. จาก <https://www.thairath.co.th/content/385139>.
- พรณธร โภคสุวรรณ. (2559). **เครื่องจักรมนุษย์ 1-4 เทคนิคสื่อะครีลิคบนผ้าใบ ขนาดภาพ 70x90 ซม.** [ภาพวาด]. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- _____. (ปี พ.ศ.2559). **เครื่องจักรมนุษย์ 5.1-5.2 ขนาดภาพ 150x100 ซม.** [ภาพวาด]. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาศิลปกรรม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- วอลเตอร์, ซี. (2547). **ศิลปะแผนตาสติค**. กรุงเทพฯ : ไฟน์อาร์ต ทาซเซ่น
- สมชาย พรหมสุวรรณ. (2548). **หลักการทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อัยยา โกมลกาญจน และคนอื่นๆ. (2534). **อายุธรรมตะวันตก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กึ่งจันทร์การพิมพ์.
- Giger, H. R. (1974). **Li I (สื่อครีลิคบนแผ่นไม้ 70X100 ซม)**. [Painting]. Retrieved 20 February 2558. From <http://boingboing.net>

ศาสตร์พระราชา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินไทย

The King's Philosophy, Sufficiency Economy : Wisdom of Thailand

หทัยรัตน์ ทับพร¹

Hatairath Tubporn

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาคุณค่าของศาสตร์พระราชาในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล อดุลยเดชด้านปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระมหากรุณาธิคุณพระราชทานแก่พสกนิกรไทย เพื่อประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทย ตลอด 70 ปีทรงครองราชย์ ศาสตร์พระราชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจึงนับเป็นภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันล้ำค่า เป็นหลักคิดสำคัญในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจ และเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ชาวไทยทุกคนจึงควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสตร์พระราชาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และร่วมกันสืบทอดแนวพระราชดำริ ศาสตร์พระราชาให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้มีโอกาสรียนรู้สืบทอด โดยการเรียนรู้แนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตและใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนชนบท รวมทั้งลงมือปฏิบัติจริง

คำสำคัญ : ศาสตร์พระราชา, ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This article was the study of values of the King's philosophy of sufficiency economy: wisdom of Thailand in which His Majesty King

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Bhumibol Adulyadej gave his royal grace for the benefit of the Thai people. Throughout 70 years of his reign, this philosophy of sufficiency economy was a main idea used to solve problems due to the economic crisis as well as an important idea used to develop the society and country among globalization effects. The Thai people should be aware of the value and importance of this philosophy and should pass it on to the Thai children and youth so that they can learn His Majesty King Bhumibol Adulyadej's thoughts and works, including the ways of living with local communities and working.

Keywords : The King's Philosophy, Wisdom of Thailand, Sufficiency Economy

บทนำ

13 ตุลาคมดาริน	ไทยทั่วถิ่นร้องรำคร่ำครวญไห้
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฟ้าสุราลัย	ประชาไทยครวญคร่ำรำราพัน
รัชสมัย 70 ปีทรงครองราชย์	ศาสตร์พระราชานำพาชาติให้สุขสันต์
องค์ภูมิพลมหาราชจอมราชัน	พระมิ่งขวัญปกเกล้าเหล่าประชา
ร้อยดวงใจชาวไทยทั่วทุกเขต	น้อมดวงจิตทั้งประเทศทุกทิศา
น้อมถวายสักการะองค์ราชา	เสด็จสวรรคาลัยสู่นิพพาน

(หทัยรัตน์ ทับพร, 2559)

ในช่วงเวลาที่ปวงชนชาวไทยต่างเศร้าโศกเนื่องจากการสูญเสียพระมหากษัตริย์อันเป็นที่รักยิ่งของทุกคน ภาพพระราชกรณียกิจและคำบอกเล่าเรื่องราวตลอด 70 ปี ทรงครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ยิ่งทำให้ชาวไทยได้ตระหนักถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชที่ทรงพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทย

ชาวไทยทุกคนพึงตระหนักว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงรักและห่วงใยพสกนิกรของพระองค์ท่าน ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะพัฒนาแผ่นดินไทย ให้สงบร่มเย็น สิ่งสำคัญที่สุดที่ทรงเพียรพยายามพระราชทานหลักคิดที่สำคัญยิ่งเพื่อความ อยู่ดีมีสุขของพสกนิกรไทยทุกหมู่เหล่า ก็คือ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งนับเป็น “ศาสตร์พระราชา”

ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพระวิสัยทัศน์อันกว้างไกล และพระวิริยะอุตสาหะ ที่จะแนะนำ ชาวไทยให้ผ่านพ้นวิกฤติเศรษฐกิจ ตอนหนึ่งว่า

“เศรษฐกิจแบบค้าขาย ภาษาฝรั่งเศสเรียกว่า trade economy ไม่ใช่แบบพอเพียง ซึ่งฝรั่งเศสเรียกว่า self-sufficient economy ถ้าเราทำแบบที่ไทยทำได้ คือ เศรษฐกิจแบบ พอเพียงกับตัวเอง เราก็อยู่ได้ไม่ต้องเดือดร้อน... ถ้าสามารถ จะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นเศรษฐกิจแบบพอเพียง ไม่ต้อง ทั้งหมด แม้ไม่ถึงครึ่ง อาจจะเศษหนึ่งส่วนสี่ก็สามารถที่จะอยู่ได้ การแก้ไขจะต้องใช้เวลา ไม่ใช่ง่าย ๆ โดยบางคนก็ใจร้อน เพราะ เดือดร้อน แต่ว่าถ้าทำตั้งแต่บัดนี้ ก็จะสามารถที่จะแก้ไขได้

...การจะเป็นเสือนั้นมันไม่สำคัญ ก็สำคัญอยู่ที่เราพออยู่ พอกินและมีเศรษฐกิจการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกิน หมายความว่า อุ้มชูตัวเองให้มีพอเพียงกับตนเอง”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2540)

พระอัจฉริยภาพที่ทรงรู้เท่าทันกระแสโลก และหาทางในการคิดป้องกันไม่ให้ ชาวไทยอยู่ในวังวนของกระแสทุนนิยม ที่นับเป็นหลักคิดที่ตีที่สุดสำหรับพวกเราชาวไทยที่ จะผ่านพ้นปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจไปได้ นอกจากนี้ยังทรงถ่ายทอดองค์ความรู้หลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงไปยังพสกนิกรทุกหมู่เหล่า รวมทั้งนิสิตนักศึกษาผู้เป็นพลังของประเทศ ในอนาคต

1. ศาสตร์พระราชา พระมหากษัตริย์คุณสู่ปวงชน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ทรงพระราชนิพนธ์บันทึกประจำวัน ขณะเสด็จพระราชดำเนินจากประเทศไทยไปทรงศึกษาต่อ ณ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 16-23 สิงหาคม พ.ศ.2489 มีใจความตอนหนึ่งว่า

“...รถเล่นฝ่าฝูงคนไปได้อย่างช้าที่สุด ถึงวัดเบญจมบพิตรรถเล่นเร็วขึ้นได้บ้าง ตามทางที่ผ่านมา ได้ยินเสียงใครคนหนึ่งร้องขึ้นมาดังๆว่า “อย่าละทิ้งประชาชน” อยากจะร้องบอกเขาลงไปว่า ถ้าประชาชนไม่ทิ้งข้าพเจ้าแล้ว ข้าพเจ้าจะละทิ้งอย่างไรได้...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2489)

นับเป็นพระมหากษัตริย์คุณแก่พสกนิกรไทยอย่างหาที่สุดมิได้ ที่พระองค์ทรงมิได้ทรงละทิ้งประชาชนไทยตลอด 70 ปีแห่งการครองราชย์ สมดังที่ทรงมีพระปฐมบรมราชโองการ เมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ณ พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง ความว่า

“เราจะครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2493)

พระปฐมบรมราชโองการดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงความตั้งพระราชหฤทัยที่จะปฏิบัติพระราชกรณียกิจปกครองราชอาณาจักรไทยด้วยทศพิธราชธรรมและประโยชน์สุขของปวงชนชาวไทยอย่างแท้จริง และเป็นที่ประจักษ์แก่ทุกคนว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงประกอบพระราชกรณียกิจตามที่มีพระปฐมบรมราชโองการไว้ได้อย่างสมบูรณ์ครบถ้วน

นับแต่เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติปกครองราชอาณาจักรไทย トラบถึงวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2559 เป็นเวลา 70 ปี 4 เดือน 7 วัน กล่าวได้ว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงครองสิริราชสมบัติยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย ทรงตั้งมั่นอยู่ในทศพิธราชธรรม ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและกำลังพระสติปัญญาปฏิบัติพระราชกรณียกิจจนเกินอนันต์ เพื่อประโยชน์สุขของปวงอาณาประชาราษฎร์ เสด็จเยี่ยมราษฎรทั่วทุกภูมิภาค ตั้งแต่

พ.ศ.2495 เป็นต้นมา ทรงตระหนักในความเป็นอยู่ของราษฎรที่ต้องเผชิญปัญหาที่ทำกินและการดำรงชีพ โดยพึงพาธรรมชาติ จึงมีพระราชดำริแก้ไขและบรรเทาความเดือดร้อน ปรากฏเป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินับรัชสมัยมากกว่า 4,600 โครงการ ประจักษ์ว่า พระองค์คือกษัตริย์นักพัฒนาที่ยิ่งใหญ่แท้จริง ทรงเน้นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการอยู่อย่างสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ อันได้แก่ โครงการแก้มลิง แก้ปัญหาน้ำท่วม โครงการแก้มลิงดินแก้ปัญหาดินเปรี้ยว โครงการฝนหลวง แก้ปัญหายากแล้ง ธนาคารข้าว ธนาคารโค กระบือ แก้ปัญหาความขาดแคลน การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ ปลูกป่าด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อการจัดการทรัพยากร รวมทั้งการสร้างเขื่อน ฝาย ทำนบกั้นน้ำ เพื่อความอุดมสมบูรณ์แห่งทรัพยากรของประเทศ ตลอดจนพระราชทานแนวพระราชดำริไปยังนานาประเทศที่ต้องการความช่วยเหลืออีกด้วย พระอัจฉริยภาพเป็นที่ประจักษ์ไม่เฉพาะแต่คนไทยเท่านั้น องค์การสากลต่างๆ เช่น ยูเนสโก ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณให้ปรากฏอย่างแพร่หลายกว้างขวางมาโดยตลอด (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559, น.22-26)

การเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรในพื้นที่ต่างๆ ทุกภูมิภาคของประเทศ ตั้งแต่ปี 2495 เป็นต้นมา เกื้อหนุนให้ทรงทราบถึงปัญหาความทุกข์ยากของราษฎร เป็นจุดเริ่มของการพัฒนาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่ตรงกับความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น ครอบคลุมทั้งด้านแหล่งน้ำ ด้านการเกษตร ด้านพัฒนาสิ่งแวดล้อม ด้านส่งเสริมอาชีพ ด้านสาธารณสุข ด้านคมนาคมและการสื่อสาร ด้านสวัสดิการสังคม ด้านการศึกษา และพัฒนาแบบบูรณาการ ตลอดช่วงเวลาแห่งการครองสิริราชสมบัติ พระองค์ทรงพากเพียรทุ่มเทพลังร่างกายและพระปรีชาญาณ ทรงงานอย่างหนัก เพื่อลดทุกข์ สร้างสุขอย่างยั่งยืนแก่ราษฎร จนมีคำกล่าวว่า “ไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปไม่ถึง” พระมหากรุณาธิคุณนี้เป็นที่ประจักษ์แก่สายตาทั้งชาวไทยและต่างประเทศมาโดยตลอด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ตลอดรัชสมัย 70 ปี ทรงครองราชย์ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงเป็นแบบอย่างทีสอนให้ประชาชนชาวไทยใช้ความดีและความถูกต้องในการดำรงชีวิต ทรงสอนให้ “รู้ รัก สามัคคี” รู้ หมายถึง รู้ถึงปัญหา รู้ถึงวิธีการแก้ปัญหา เมื่อรู้แล้วต้องมีความรัก เป็นพลังผลักดันให้ปฏิบัติ และอย่าคิดคนเดียว ทำคนเดียว

ต้องใช้ความสมัครสมาน สามัคคี ปฏิบัติร่วมกัน และจะทำอะไรก็ตามทรงให้ยึดภูมิสังคมเป็นที่ตั้ง คือ ต้องยึดถือความสอดคล้องกับภูมิศาสตร์ และลักษณะของผู้คนแต่ละแห่งซึ่งไม่เหมือนกัน ทรงให้ยึดหลัก “เศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชพระราชทาน คือ พอประมาณ เดินเส้นทางสายกลาง ตั้งอยู่ในความพอดี ทำอะไรด้วยเหตุผล ใช้สติและปัญญา และมีภูมิคุ้มกันตลอดเวลา คือ ไม่ประมาท และทุกอย่างต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรมและจริยธรรม โดยใช้ความรู้ที่ถูกต้องมาเป็นองค์ประกอบร่วมกันในการดำเนินชีวิต (อรอนันต์ วุฒิสเสน, 2559, น.19)

องค์ความรู้ หลักคิด ที่ทรงพระราชทานแก่พสกนิกรไทย นับเป็นศาสตร์พระราชาทີ่กลั่นจากพระราชหฤทัยและพระปรีชาญาณ ด้วยพระเมตตาที่จะนำพาความอยู่ดีมีสุขมาสู่ปวงชนชาวไทยที่อยู่ใต้ร่มพระบารมี ตลอด 70 ปีทรงครองราชย์ประชาชนไทยทุกคนต่างตระหนักรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงตรากตรำพระวรกาย ทรงงานอย่างมิว่างเว้น แม้ทรงพระประชวรก็ยังทรงงานอยู่ตลอดเวลาด้วยทรงห่วงใยราษฎร จึงนับเป็นพระมหากษัตริย์คุณอันหาที่สุ่มมิได้

2. ศาสตร์พระราชาลหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นับเป็นภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินที่ล้ำค่ายิ่งคนไทยทุกคนจำเป็นจะต้องเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้และส่งต่อองค์ความรู้นี้ไปยังคนรุ่นต่อไป ในมิติแห่งการพัฒนา ความรู้ใหม่ที่รับเข้ามามีอาจแทนที่ภูมิปัญญาสั่งสมหรือภูมิปัญญาเดิมได้ทั้งหมด ภูมิปัญญาใหม่ย่อมได้รับการปรับเปลี่ยน ดัดแปลงให้สอดคล้องกับบริบทสังคม สิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยมีภูมิปัญญาเดิมเป็นรากฐานที่จะช่วยยึดโยงให้ยั่งยืน และเราชาวไทยทุกคนควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงใช้พระวิริยะอุตสาหะในการสั่งสอนประชาชนไทยให้ใช้แนวพระราชดำรินี้ไปแก้ปัญหาเศรษฐกิจความยากจนของคนไทย หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นภูมิปัญญาไทยที่สมควรยกย่องให้เป็น “ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน”

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทย เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และการปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ชี้แนะแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทยที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา และเป็นการมองโลกเชิงระบบที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการควบคุมกันในตัวที่ดี และต้องประกอบไปด้วยสองเงื่อนไข คือ เงื่อนไขความรู้ เงื่อนไขคุณธรรม

ปี 2540 ประเทศไทยประสบกับภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ซึ่งนับเป็นบทเรียนที่มีผลจากการพัฒนาที่ไม่สมดุลและขาดเสถียรภาพ จึงส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนในวงกว้าง จะเห็นได้ว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมที่ขาดความสมดุล โดยไม่คำนึงถึงความเหมาะสมกับศักยภาพของคน องค์กร ภูมิสังคมของประเทศ ตลอดจนความพร้อมของคนและระบบ ทำให้เกิดปัญหาในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง การเปลี่ยนแปลงไม่ได้นำไปสู่การสร้างพื้นฐานของการพัฒนาที่มั่นคงและเข้มแข็ง หรือสร้างระบบภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับคนและสังคม ทำให้ไม่สามารถพร้อมรับความผันผวนจากปัจจัยภายในและภายนอก จนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศไทย (จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรวารุ, 2552)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้มีพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไว้ตอนหนึ่งว่า

“...พอเพียง มีความหมายกว้างขวางยิ่งกว่านี้อีก คือคำว่าพอ ก็พอเพียงนี้ ก็พอแค่นั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการ ก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่าทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็

อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้ อาจจะมี มีมากอาจจะมีของหรูหราก็ได้
แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2541ข)

นอกจากนี้ ยังมีกระแสพระราชดำรัสในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2541 ความว่า

“...การรู้จักประมาณตน ได้แก่ การรู้จักและยอมรับว่าตนเอง
มีภูมิปัญญาและความสามารถด้านไหน เพียงใด และควรจะ
ทำงานด้านไหน อย่างไร การรู้จักประมาณตนนี้ จะทำให้คนเรา
รู้จักใช้ความรู้ความสามารถที่มีอยู่ได้ถูกต้องเหมาะสมกับงาน
 และได้ประโยชน์สูงสุดเต็มตามประสิทธิภาพ ทั้งยังทำให้รู้จัก
ขวนขวายศึกษาหาความรู้และเพิ่มพูนประสบการณ์อยู่เสมอ
เพื่อปรับปรุงส่งเสริมศักยภาพที่มีอยู่ในตนเองให้ยิ่งสูงขึ้น...”

(พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช, 2541ก)

จากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช
สะท้อนให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพและภูมิปัญญาของพระองค์ที่ทรงพระราชทานหลักคิด
ที่สำคัญในการปฏิบัติตนของประชาชนไทยให้รู้จักประมาณตน ใช้ความรู้ความสามารถ
อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ นับเป็นรากฐานความคิดที่จะนำไปสู่หลักปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชน
ในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและ
บริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้
ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล
รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการกระทบใดๆ
อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในภายนอก ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้มาใช้ในการ
วางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐาน
จิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกระดับให้มี

สำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้ความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2559, ออนไลน์) เศรษฐกิจพอเพียงจึงประกอบด้วยคุณสมบัติ ดังนี้

1. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนพิจารณาถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบ
3. ภูมิคุ้มกัน หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยพิจารณาถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ๒ ประการ ดังนี้ (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2559, ออนไลน์)

3.1 เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ

3.2 เงื่อนไขคุณธรรมที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

อาจกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นระยะเวลาหลายสิบปีแล้ว ทั้งยังทรงพระราชทานคำอธิบาย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ทรงพระราชทานคำสอนเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างชัดเจน และทรงพระราชทานคำสอนเกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่างสม่ำเสมอแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่า

3. การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการพัฒนาประเทศที่ผ่านมา แม้ด้านเศรษฐกิจจะดีขึ้น แต่ด้านสังคมไทยอ่อนแอลง เหตุเพราะสังคมมิได้สร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ให้กับคนส่วนใหญ่ ด้วยขาด “ปัญญา” ไม่สามารถแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง ประกอบกับผู้มีโอกาสทางสังคมมักขาดคุณธรรมจริยธรรม เกิดปัญหาทุจริตประทุติมิชอบขึ้นในทุกระดับ ขณะเดียวกันผู้ที่ด้อยโอกาสมักถูกเอารัดเอาเปรียบ ประกอบกับ การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นแบบแยกส่วนโดยใช้ “เงิน” เป็น “เป้าหมาย” ไม่คำนึงถึงผลเสียที่ตามมา อาทิ ทุนด้านดิน น้ำ ป่า ไม้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยเหตุต่างๆ ที่ผ่านมา ประกอบกับปัญหาภาวะด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยกำลังประสบอยู่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักและห่วงใยในทุกข์สุขของพสกนิกรไทยยิ่งนัก เห็นได้จากพระราชดำรัสเรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” ที่ได้พระราชทานไว้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2559, น.247-248)

ตลอดระยะเวลา 70 ปีที่ผ่านมา ปวงพสกนิกรชาวไทยได้น้อมนำ “ศาสตร์พระราชา” มาเป็นแบบอย่างที่ดีในการประพฤติตน รวมทั้งรัฐบาลและข้าราชการทุกคนได้น้อมนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารราชการแผ่นดิน เพื่อสร้างชาติและพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืน “ศาสตร์พระราชา” ที่คงอยู่คู่แผ่นดินไทยนั้นครอบคลุมทั้ง “พระราชดำริ” คือ แนวคิดและปรัชญา “พระราชดำรัส” คือ คำสั่งสอน ตักเตือน ให้สติ “พระราชกรณียกิจ” คือ หลักการทรงงาน และ “พระราชจริยวัตร” ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 “ศาสตร์พระราชานี้เองที่ “สายใยแห่งความรักและความห่วงใย” ของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่มีต่อพสกนิกรไทยทั้งมวล

การจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับความพอเพียงในระบบการศึกษา โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่างๆ ทั้งของตนเอง ของสังคม และของมวลมนุษยโลก คือ ธรรมชาติ โดยผ่านการบ่มเพาะอุปนิสัยให้คิดสามารถพึ่งตนเองได้ในระดับพื้นฐาน ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และแบ่งปันกัน โดยไม่คิดเบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น มีจิตสำนึกรักษาสິงแวดล้อม

ตลอดจนเห็นคุณค่าของการมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมและภูมิใจในค่านิยม เอกลักษณ์ ความเป็นไทยที่สืบทอดมายาวนาน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงงานหนักที่สุดในโลก ด้วยพระอัจฉริยภาพที่ทรงสั่งสมจากการศึกษา เรียนรู้ ผสมผสานกับประสบการณ์ที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมประชาชนในทุกภูมิภาค จนมีคำกล่าวที่ว่า “ไม่มีที่ไหนในประเทศไทยที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ไปไม่ถึง” โครงการตามพระราชดำริต่างๆ มีที่มาจากหลักวิถีทรงงานในพระองค์ 3 หลักใหญ่ คือ หลักคิด หลักวิชา และหลักปฏิบัติ การศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของพระราชปณิธานที่ทรงมุ่งเพื่อประโยชน์แห่งมหาชนชาวสยาม ทรงเป็นแบบอย่างให้ชาวไทยทุกคนได้น้อมนำหลักการทรงงานในพระองค์ไปประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตและการทำงานของตน (กมล รอดคล้าย, 2560)

ศาสตรพระราชา ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีคุณค่า นำองค์ความรู้ไปถ่ายทอดสู่การปฏิบัติในรูปแบบกิจกรรมของเยาวชน ได้แก่ โครงการเยาวชนจิตอาสาเพื่อเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ (สำนักราชเลขาธิการ, 2559, ออนไลน์) นับเป็นโครงการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้วิถีชีวิตพึ่งพาตนเองตามแนวพระราชดำริให้กับเยาวชน ผ่านการลงมือทำ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง สร้างพลังจิตอาสาสู่การพัฒนาสังคมและสร้างเครือข่ายเยาวชนที่มีความรู้ ซึ่งทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ประโยชน์สุขที่ประชาชนได้รับจากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริสู่สาธารณชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ เยาวชนผู้เข้าร่วมโครงการฯ จะได้เรียนรู้วิถีการพึ่งพาตนเองตามแนวพระราชดำริผ่านการลงมือทำ ทำให้เยาวชนได้มองเห็นคุณค่าวิถีชีวิตไทย ได้รู้พระบารมีเข้าใจผู้อื่น และพัฒนาตนเองสู่การมีจิตอาสาช่วยเหลือสังคมส่วนรวม เป็นการเสริมสร้างเครือข่ายเยาวชนที่มีความรู้เกี่ยวกับจิตอาสา โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง และมีบทบาทสำคัญ ในการเผยแพร่ไปสู่สาธารณชนและชุมชนไทยในต่างประเทศ โดยใช้รูปแบบกิจกรรมเรียนรู้แนวพระราชดำริและหลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เรียนรู้วิถีการดำเนินชีวิตการใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนชนบท ลงมือปฏิบัติจริงในพื้นที่ร่วมกับชุมชนชนบท แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์กับเพื่อนเยาวชนจิตอาสา ลงมือทำกิจกรรมจิตอาสาเพื่อส่วนรวม

การจัดการศึกษาเพื่อสืบทอดศาสตร์พระราชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงนับเป็นวิธีการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนไทยได้เรียนรู้ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันล้ำค่า ซึ่งเป็นหลักคิดสำคัญในการแก้ปัญหาวิกฤติทางเศรษฐกิจและเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้ดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ทุกคนจึงควรตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของศาสตร์พระราชา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และร่วมกันสืบทอดแนวพระราชดำริ ศาสตร์พระราชา ให้แก่เด็กและเยาวชนไทยได้มีโอกาสเรียนรู้ให้มากยิ่งขึ้น

บทสรุป

คำกล่าวของ สุเมธ ตันติเวชกุล (2559, น.10) เลขาธิการมูลนิธิชัยพัฒนา ผู้ดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สะท้อนความคิดความรู้สึกของพสกนิกร ผู้จงรักภักดี ไว้ว่า

“พระวรกายจากเราไปแล้ว แต่พระองค์ยังประทับอยู่ในจิตใจของเรา คำสอนของพระองค์จึงเป็นเสมือนพระสรเสียงก้องหูกเราอยู่ไม่ขาดสาย ภาพการตามเสด็จฯ ยังชัดเจนเหมือนเช่นตอนพระองค์มีชีวิตอยู่ บทเรียนที่ทรงสอนยังปรากฏเป็นรูปธรรมทั่วแผ่นดินไทย และแม้ต่างประเทศบางประเทศมีเป็นพันๆ บทเรียนยังอยู่ ยังไม่สูญหายไปไหน พร้อมทั้งจะให้ความเข้าใจ เข้าถึงและพัฒนา ทุกเมื่อ ทุกเวลา ทุกสถานที่ ที่เราายังมีความต้องการอยากแก้ อยากทำประโยชน์ให้แก่ตัวเราและแผ่นดิน พระองค์ท่านยังอยู่กับเรา”

สุเมธ ตันติเวชกุล (2559, น.10)

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงประพฤติปฏิบัติและบำเพ็ญพระราชภารกิจต้นแบบที่ดั่งงามของความเป็นครู ทรงเป็นครูของพสกนิกรทุกหมู่เหล่าที่ทรงให้การอบรมบ่มเพาะในทุกมิติทั้งในเรื่องชีวิต การศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณี พระราชกรณียกิจทั้งปวงมุ่งหวังพัฒนา พสกนิกรให้อยู่ดี

มีสุข มาโดยตลอด ทรงเป็นครูของแผ่นดิน เป็นแบบอย่างให้ทุกคนได้น้อมนำหลักคิดหลักวิชา หลักปฏิบัติของพระองค์ไปปรับใช้ในวิถีชีวิต พระมหากรุณาธิคุณนี้จารึกในดวงจิตของพสกนิกรสืบมา พระเกียรติยศจรรยาย เป็นที่เทิดทูนในนานาประเทศ องค์การสหประชาชาติทูลเกล้าฯ ถวาย “รางวัลความสำเร็จสูงสุดด้านการพัฒนามนุษย์” (The First UNDP Human Development Lifetime Achievement Award) โดยนายโคฟี อันนัน เลขาธิการสหประชาชาติ ในปีพุทธศักราช 2549 ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มีการมอบรางวัลเกียรติยศแด่บุคคลดีเด่นที่อุทิศตนตลอดชีวิตและสร้างผลงานอันประจักษ์ในการนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบถวายพระราชสมัญญา “พระผู้ทรงเป็นครูแห่งแผ่นดิน” เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เนื่องในโอกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระราชทานคำสอนอันหมายถึง ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดิน มาตลอดพระชนม์ชีพ จวบจนถึงทุกวันนี้ แม้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจะเสด็จสวรรคต แต่คำสอนที่พระราชทานแก่พสกนิกรไทยยังตราตรึงอยู่ในใจของพวกเราชาวไทยทุกคน ถึงเวลาแล้วที่พวกเราจะต้องน้อมสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณและร่วมกันตอบแทนคุณพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ด้วยการประพฤติปฏิบัติตนในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งสืบทอดแนวพระราชดำริหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินอันทรงคุณค่านี้ไปยังลูกหลานไทยให้ได้เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา และให้ตระหนักรู้และปฏิบัติตามสืบไป รวมทั้งเข้าใจว่า ทำไมคนไทยถึงรักในหลวง พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เพราะพระองค์ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ทรงทำทุกอย่างเพื่อพสกนิกรไทย โดยใช้ “ศาสตร์พระราชา ภูมิปัญญาแห่งแผ่นดินไทย : ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”

เอกสารอ้างอิง

กมล รอดคล้าย. (2560). 7 ทศวรรษ ได้รับพระบารมี พระบรมราโชวาทด้านการศึกษา.

กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการ สภาการศึกษา.

กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช.

กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงวัฒนธรรม.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และปรียานุช พิบูลสรารุช. (2552). ศาสตร์พระราชา เศรษฐกิจ

พอเพียง พัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน. ค้นเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2560. จาก

<http://www.matichon.co.th/new/166427>

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช. (2489). เมื่อข้าพเจ้าจากสยามมาสู่

สวีตเซอร์แลนด์. อนุสารอ.ส.ท. (2514) อ้างถึงใน แพรวฉบับพิเศษ. (2560).

38 (893), 31

_____. (2493). พระปฐมบรมราชโองการเมื่อวันศุกร์ที่ 5 พฤษภาคม พ.ศ.2493 ณ

พระที่นั่งไพศาลทักษิณ ในพระบรมมหาราชวัง. อ้างถึงใน แพรวฉบับพิเศษ.

(2560). 38 (893), 65.

_____. (2540). พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่

4 ธันวาคม 2540. กรุงเทพฯ : สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงวัฒนธรรม.

_____. (2541ก). พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพล

อดุลยเดชในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 18

กรกฎาคม 2541. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2541ข). พระราชดำรัส เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา

ณ ศาลาดุสิดาลัย วันที่ 4 ธันวาคม 2541. กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2559). หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ค้นเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน

2559. จาก <http://www.chaipat.or.th>

สำนักราชเลขาธิการ. (2559). โครงการเยาวชนจิตอาสาเพื่อเรียนรู้ตามแนวพระราชดำริ. ค้นเมื่อวันที่ 12 ธันวาคม 2559. จาก <http://www.ohm.go.th>

สุเมธ ตันติเวชกุล. (2559, ธันวาคม). งานยังไม่เสร็จ. ว.มูลนิธิชัยพัฒนา.),10.

หทัยรัตน์ ทับพร (ผู้ประพันธ์). (2559). บทร้อยกรองเรื่องพระราชาแห่งแผ่นดิน. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรอนันต์ วุฒิสาน. (2559, ธันวาคม). พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าแผ่นดินผู้สถิตในหัวใจไทยนิรันดร์. ว.มูลนิธิชัยพัฒนา. 11.

กระบวนการจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
Effective Management of Meeting : Case Study
Bansomdejchaopraya Rajabhat University

อภิญญา หนูมี¹
APINYA NOOME

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการจัดประชุม เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการประชุม การดำเนินการระหว่างการประชุม และการดำเนินการหลังการประชุม เนื่องจากการประชุมเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงาน องค์กรต่างๆ ได้จัดให้มีการประชุมเพื่อให้การประชุมเป็นช่องทางในการติดต่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร รวมถึงการสั่งการ การติดตามผลการดำเนินงาน ผู้เข้าร่วมประชุมนอกจากจะได้รับทราบข้อมูลข่าวสารด้านต่างๆ ขององค์กรแล้ว การประชุมจะทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสแสดงออกทางความรู้ ความคิด ความสามารถ ประสบการณ์ของตน จากการร่วมอภิปราย ให้ข้อเสนอแนะ ซึ่งข้อมูลจากการอภิปรายจะสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำเนินงานขององค์กร ดังนั้นหากกระบวนการจัดประชุมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะส่งผลให้การดำเนินงานขององค์กรเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

คำสำคัญ : กระบวนการจัดประชุม, การจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการสารสนเทศ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

Abstract

The article aims to present the management of meeting which involves pre-meeting planning, meeting organizing, and post-meeting operation. Since meeting is a part of any implementations, it is scheduled by the organizations as it is the way of communication, public relation, dissemination of information, including implementation monitoring. Apart from information exposure, meeting can raise shares of knowledge, ideas, competency, experiences through discussions and suggestions. The gist from the discussions might be useful for the organizations' affair. Therefore, the effective management of meeting contributes to the effectiveness and efficiency of organizations' operations.

Keywords : Management of Meeting, Effective Management of Meeting

บทนำ

การปฏิบัติงานขององค์กร จำเป็นจะต้องมีการวางแผน กำหนดนโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ในการปฏิบัติงาน เพื่อให้การปฏิบัติงาน เกิดประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และเป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การขับเคลื่อนการดำเนินงานจะต้องมีการ ประชุมระหว่างผู้บริหาร และผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานต่างๆ ขององค์กร เพื่อเป็นการ ระดมความคิด หาข้อเสนอแนะ วิธีการต่างๆ เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา หรือเป็นแนวทาง ปฏิบัติที่ใช้ในการดำเนินงาน ซึ่งรายงานการประชุมจะใช้เป็นข้อมูล หลักฐาน ที่ใช้ในการ ตัดสินใจ หรือติดตามผลการดำเนินงาน ดังนั้นการจัดให้มีการประชุมจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะ ใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ และเป็นแนวทางในการดำเนินงานได้เป็นอย่างดี บทความนี้มุ่งนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในการจัดประชุม เริ่มตั้งแต่การ อธิบายเนื้อหาเบื้องต้นให้ทราบถึงความหมาย ความสำคัญ จุดมุ่งหมาย และประโยชน์ของ การประชุม คำศัพท์ที่ใช้ในการประชุม นอกจากนั้นได้อธิบายถึงประเภทของการประชุม และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับการประชุม ซึ่งได้นำกรณีศึกษา การประชุมของมหาวิทยาลัย

ราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยานำเสนอเพื่อให้เห็นภาพกระบวนการจัดประชุม และ
ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของผู้เข้าร่วมประชุม เมื่อได้รับทราบข้อมูลเบื้องต้นแล้ว จะ
นำเสนอข้อมูลของกระบวนการในการจัดการประชุม โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน เริ่ม
ตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการประชุม จะต้องมีการจัดทำหนังสือเชิญประชุม จัดทำ
ระเบียบวาระการประชุม จัดรูปแบบของระเบียบวาระการประชุมให้เป็นไปตามระเบียบ
ส่วนขั้นตอนระหว่างดำเนินการประชุม จะต้องมีการบันทึกเสียงระหว่างการประชุม
และจดบันทึกรายงานการประชุม สำหรับขั้นตอนการดำเนินการหลังการประชุม จะต้อง
มีการจัดทำสรุปมติการประชุมโดยย่อ และจัดทำรายงานการประชุมฉบับสมบูรณ์ เพื่อ
นำเข้าสู่ระเบียบวาระการประชุมในครั้งต่อไป ซึ่งบทความนี้จะทำให้ผู้อ่านได้มีความรู้
ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการในการจัดการประชุม และสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้
ในการจัดประชุมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความหมายของการประชุม

มีผู้ให้ความหมายของการประชุมไว้หลากหลาย พอสรุปได้ดังนี้

ธีรวรรณ รุ่งเรือง (2550 : น.1) ให้ความหมายว่า การประชุม (Meeting)
หมายถึง การที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาพบปะกันอย่างมีจุดมุ่งหมาย ตามวัน เวลา
และสถานที่ ที่กำหนดเพื่อหารือปรึกษา เพื่อหาข้อยุติ ในด้านต่างๆ เช่น เพื่อความรู้
เพื่อฝึกอบรม หรือเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ฝ่ายวิชาการเอ็กซ์เปอร์เน็ท (2548 : น.17) การประชุม หมายถึง ขั้นตอน
หรือกระบวนการร่วมกันของกลุ่มคนเพื่อเป้าหมายในการดำเนินธุรกิจ ซึ่งมีความสำคัญ
อย่างยิ่งในการดำเนินการขององค์กร การประชุมที่ดีนั้นต้องช่วยในการตัดสินใจของคณะ
การวางแผนและการติดตามผล การมอบหมายความรับผิดชอบ ซึ่งถ้ามีการดำเนินการ
ประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ ก็จะทำให้องค์กรมีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปการประชุมแบ่ง
ออกได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. การประชุมเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร เป็นการประชุมเพื่อทำความเข้าใจเรื่อง
ต่างๆ เช่น นโยบายองค์กร กฎระเบียบต่างๆ เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องมีการจัดกลุ่มผู้เข้าร่วม
ประชุมให้สอดคล้องกับเรื่องที่แจ้งให้ทราบ

2. การประชุมเพื่อเร่งเร้าจิตใจและประกาศเกียรติคุณ การประชุมเช่นนี้เป็น การประชุมที่สำคัญในยามที่องค์กรต้องการให้พนักงานมีความมุ่งมั่นและทุ่มเทไปสู่ เป้าหมาย ผู้นำการประชุมควรทำให้ทุกคนฮึกเหิมและให้คำมั่นสัญญาว่าจะร่วมกันไปสู่ เป้าหมายให้จงได้

3. การประชุมเพื่อร่วมกันคิดสร้างสรรค์ เช่น เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาระดมความคิดพัฒนางาน เป็นต้น

4. การประชุมเพื่อร่วมกันตัดสินใจ การประชุมนี้มักเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการการตัดสินใจแก้ไขปัญห องค์กรประชุมควรประกอบด้วยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ

5. การประชุมเพื่อสอนงานและฝึกอบรม การประชุมนี้มักเกี่ยวกับเรื่องที่มีการเปลี่ยนแปลงใหม่ในที่ทำงาน เช่น การสอนวิธีใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ชนิดใหม่

สรุปว่า การประชุม เป็นการที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป มาพบปะกันเพื่อร่วมกันอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนด เพื่อแจ้งข้อมูล ข่าวสาร ปรัชญาหรือ ร่วมกันตัดสินใจ และหาข้อยุติในการดำเนินงานต่างๆ เพื่อนำมติ ไปสู่การบริหารและการปฏิบัติงานต่อไป

ความสำคัญของการประชุม

การประชุมอย่างเป็นทางการ จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบ ได้แก่ ประธาน องค์กรประชุม เลขานุการ ผู้จัดติ ระเบียบวาระการประชุม มติรายงานการประชุม และ หนังสือเชิญประชุม การจัดประชุมนอกจากจะเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานเพื่อให้งาน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว การประชุมยังมีความสำคัญสำหรับองค์กรในแง่มุมต่างๆ ดังนี้ (สมิต สัจฉกร, 2543 : น.16)

1. ได้สื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลในหน่วยงานเดียวกัน และเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกันระหว่าง บุคคลต่างหน่วยงาน อีกด้วย

2. ได้เครื่องมือสำคัญที่จะถ่ายทอดความรู้หรือข่าวสารต่างๆ ไปสู่สาธารณะชน เช่น การประชุมทางวิชาการ การประชุมเพื่อแจ้งเกี่ยวกับปัญหาหรือนโยบายต่างๆ ของ หน่วยงาน การประชุมชี้แจงความเข้าใจในปัญหาต่างๆ

3. ได้เครื่องมือสำคัญต่อการปฏิบัติหน้าที่ เพราะนอกจากจะเป็นที่มาของการวินิจฉัย สิ่งการแล้ว ยังเป็นที่มาของแนวทางปฏิบัติหลายทางด้วย
4. ได้เครื่องมือชนิดหนึ่งของนักบริหารที่เอื้ออำนวยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เพราะผลของการประชุมจะเป็นข้อตกลงใจในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น การประชุมจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับองค์กรเกือบทุกองค์กรไม่ว่าภาครัฐและเอกชน การประชุมจะทำให้คณะกรรมการของหน่วยงานภายในองค์กร รวมถึงผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกองค์กร ได้มาพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะ ร่วมกันวางแผนกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน เพื่อขับเคลื่อนองค์กรให้มีการพัฒนาไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

จุดมุ่งหมายของการประชุม

การจัดให้มีการประชุมย่อมมีความมุ่งหมายในการขับเคลื่อนองค์กร ผู้บริหารอาจต้องการจัดประชุมเพื่อแถลงข่าวหรือเรื่องราวต่างๆ ตลอดจนการแจ้งนโยบายใหม่ๆ ให้บุคลากรในองค์กรได้รับทราบ หรือเป็นการจัดประชุมกลุ่มเพื่อสนทนาปรึกษาหารือขอคำแนะนำ และต้องการได้รับทราบถึงความคิดเห็นจากคณะกรรมการผู้มาประชุม ในกรณีที่ต้องการให้มีการดำเนินงานก็จะจัดให้มีการประชุมเพื่อให้ที่ประชุมได้ร่วมกันพิจารณาวิธีการ ขั้นตอนในการดำเนินงาน การประสานงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง หากมีข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยก็อาจสอดแทรกข้อมูลข่าวสารต่างๆ ไว้ในระเบียบวาระการประชุมเพื่อให้เกิดการศึกษาและความรู้แก่สมาชิกในเรื่องต่างๆ หากมีปัญหาเร่งด่วนที่ต้องร่วมกันหาแนวทางในการดำเนินงานก็อาจจัดให้มีการประชุมเพื่อพิจารณาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ และนำมาตีไปใช้ในการดำเนินงาน นอกจากนี้ การประชุมยังเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้สมาชิกเกิดความรู้สึก และทัศนคติใหม่ๆ ในการดำเนินงานของหน่วยงาน ดังนั้นไม่ว่าองค์กรขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ก็ต้องมีการประชุมบุคลากรในองค์กรให้เป็นเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของการจัดประชุมในวาระต่างๆ ตามที่ได้กล่าวมาข้างต้น

นิยามศัพท์เกี่ยวกับการประชุม

ในกระบวนการจัดประชุมจะพบได้ว่า มีคำศัพท์สำคัญที่เกี่ยวข้องสำหรับใช้ในการประชุมเกิดขึ้น จึงได้ประมวลคำศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการประชุม ไว้ดังนี้

1. **จดหมายเชิญประชุม** คือ จดหมายแจ้งสถานที่ วัน เวลาการประชุม พร้อมทั้งระเบียบวาระการประชุมตามที่ประธานกำหนด

2. **องค์ประชุม** หมายถึง คณะกรรมการหรือสมาชิก ผู้ที่มีหน้าที่เข้าร่วมประชุม ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ กรรมการ ผู้เข้าร่วมประชุม ที่ปรึกษา

3. **ครบองค์ประชุม** หมายความว่า ครบจำนวนผู้เข้าร่วมประชุมตามที่ระบุไว้ในระเบียบหรือจำนวนกรรมการเกินครึ่งหนึ่งของคณะกรรมการหรือสมาชิกทั้งหมด ถ้ามาน้อยถือว่าไม่ครบ องค์ประชุมตามที่กำหนด ประธานต้องยกเลิกการประชุม เพราะมติที่ได้จากที่ประชุมจะเป็นโมฆะเนื่องจากไม่เป็นคะแนนเสียงข้างมาก

4. **ที่ประชุม** หมายถึง ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมด (ไม่รวมผู้จัดการประชุม)

5. **ระเบียบวาระการประชุม** หมายถึง เรื่องที่จะนำเข้าปรึกษากันในที่ประชุมตามลำดับก่อน-หลัง ซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของแต่ละองค์กร ทั้งนี้ตามข้อบังคับสภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ว่าด้วยการประชุมสภามหาวิทยาลัย พ.ศ. 2547 ได้กำหนดการจัดวาระการประชุมให้จัดระเบียบ ดังนี้

ระเบียบวาระที่ 1 เรื่องที่ประธานแจ้งให้ที่ประชุมทราบ

ระเบียบวาระที่ 2 เรื่องรับรองรายงานการประชุม

ระเบียบวาระที่ 3 เรื่องสืบเนื่อง

ระเบียบวาระที่ 4 เรื่องเสนอเพื่อทราบ

ระเบียบวาระที่ 5 เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา

ระเบียบวาระที่ 6 เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

6. **รายงานการประชุม** คือ การบันทึกความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม และมติของที่ประชุมไว้เป็นหลักฐาน

7. **ญัตติ** หมายถึง ข้อเสนอที่สมาชิกเสนอต่อที่ประชุมเพื่อพิจารณาลงมติ การเสนอโดยปกติจะทำเป็นหนังสือต่อประธาน เพื่อบรรจุเข้าในระเบียบวาระการประชุม แต่ถ้เป็นการเร่งด่วนสมาชิกอาจเสนอในที่ประชุมได้

8. การอภิปราย หมายถึง การแสดงความคิดเห็นต่อข้อเสนอหรือญัตติ ซึ่งอาจเป็นการกล่าวค้านหรือสนับสนุนญัตติที่เสนอแล้วต่อที่ประชุม ผู้ที่จะอภิปรายต้องได้รับอนุญาตจากประธานก่อน เมื่อไม่มีผู้ใดอภิปรายต่อไป เรื่องนั้นก็ปิดอภิปราย ประธานจะเสนอให้ที่ประชุมลงมติในเรื่องนั้น

9. มติ คือ ข้อตกลงของที่ประชุม การออกเสียงลงมตินี้ถือเสียงข้างมาก ซึ่งทุกคนต้องยอมรับแม้บางคนจะไม่เห็นด้วย การออกเสียงลงมติดำเนินการโดยเปิดเผย คือ การยกมือ หรือลงมติแบบลับคือเขียนใส่ซองปิดผนึกและตรวจนับภายในหลัง

10. เสียงข้างน้อย คือ จำนวนสมาชิกน้อยกว่าครึ่งหนึ่งของเสียงที่ออก

11. เสียงข้างมาก คือ จำนวนสมาชิกเกินครึ่งหนึ่งของเสียงที่ออก

ประเภทของการประชุม

การประชุมโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นการประชุมของหน่วยงานราชการ หน่วยงานเอกชน บริษัท ห้างหุ้นส่วน สมาคม หรือชมรม มักจะแบ่งการประชุมออกเป็น 2 ประเภท (วิรัช วงศ์กัณันท์วัฒนา, 2545 : น.209) คือ

1. การประชุมสามัญ หมายถึง การประชุมตามปกติซึ่งกระทำเป็นประจำตามข้อบังคับหรือนโยบายของหน่วยงาน เช่น ประชุมสัปดาห์ละครั้ง เดือนละครั้ง สามเดือนครั้ง หรือปีละครั้ง เป็นต้น

2. การประชุมวิสามัญ หมายถึง การประชุมที่จัดขึ้นเป็นพิเศษ นอกเหนือจากการประชุมสามัญ ในกรณีที่มีเรื่องเร่งด่วนหรือเรื่องสำคัญที่ต้องมีการประชุมพิจารณาขอความเห็นจากสมาชิกหรือคณะกรรมการในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

บทบาทหน้าที่ของผู้เข้าประชุม

การประชุมจำเป็นจะต้องมีองค์ประกอบของการประชุมที่ครบถ้วน ได้แก่ ประธาน รองประธาน กรรมการ และเลขานุการ ที่เป็นผู้เข้าร่วมการประชุม ซึ่งแต่ละตำแหน่งก็มีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญแตกต่างกันออกไป จึงขออธิบายหน้าที่ของผู้เข้าร่วมประชุมแต่ละตำแหน่ง ดังนี้

1. หน้าที่ของประธาน

1.1 มีอำนาจเรียกประชุม เลื่อนการประชุม สักพักการประชุมชั่วคราว
สั่งปิดการประชุม และเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดในกรณีที่มีการลงมติมีคะแนนเสียงในแต่ละฝ่าย
เท่ากัน

1.2 เป็นผู้กำหนดระเบียบวาระการประชุม กำหนดวัน เวลา และสถานที่
ในการประชุม รวมทั้งพิจารณาเชิญบุคคลที่จะเข้าร่วมประชุมโดยมอบหมายเรื่องทั้งหมด
นี้ให้เลขานุการเป็นผู้ดำเนินการต่อไป

1.3 ในขณะประชุม ประธานเป็นผู้ดำเนินการประชุม และควบคุมการ
ประชุมให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ให้อาสาสมัครเข้าประชุมได้เสนอความคิดเห็น ควบคุม
ไม่ให้สมาชิกพูดออกนอกประเด็น นอกจากนี้ประธานควรสรุปประเด็นการพิจารณาทุก
ประเด็นอย่างชัดเจนและรอบคอบ

2. หน้าที่ของรองประธาน

ทำหน้าที่แทนประธาน เมื่อประธานไม่อยู่รองประธานจะทำหน้าที่แทน

3. หน้าที่ของกรรมการหรือสมาชิก

3.1 เข้าประชุมตามกำหนดเวลาที่ได้รับนัดหมายให้เข้าประชุม

3.2 อ่านระเบียบวาระการประชุมให้ละเอียดล่วงหน้า เตรียมเสนอความ
คิดเห็น ข้อเสนอแนะหรือคัดค้านในที่ประชุม

3.3 เสนอข้อคิดเห็นอย่างมีเหตุผล ไม่พูดออกนอกเรื่อง ไม่ผูกขาดการพูด
คนเดียว และตั้งใจฟังการประชุม

3.4 ถ้าไม่สามารถเข้าประชุมได้ ควรแจ้งให้เลขานุการทราบล่วงหน้าพร้อม
ด้วยเหตุผล

4. หน้าที่ของเลขานุการ

4.1 ก่อนการประชุม

4.1.1 ทำหนังสือเชิญประชุม

4.1.2 จัดเตรียมสถานที่และอุปกรณ์ ได้แก่ จัดเตรียมห้องประชุม
เตรียมเอกสารการประชุม สมุดลงนามผู้เข้าประชุม ป้ายชื่อคณะกรรมการ และสื่ออุปกรณ์
ต่างๆ ที่จะใช้ในการประชุม

4.1.3 จัดระเบียบวาระการประชุมตามลำดับความสำคัญก่อน-หลัง จัดทำจดหมายเชิญประชุมพร้อมแนบระเบียบวาระการประชุมไปพร้อมกับจดหมายเชิญประชุม แจ้งให้สมาชิกทราบล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน เลขานุการต้องรู้ข้อเท็จจริงของทุกเรื่องที่เข้าประชุมโดยละเอียด สามารถอธิบายได้เมื่อมีผู้ซักถาม

4.2 ขณะประชุม เลขานุการต้องดำเนินการต่าง ๆ ดังนี้

4.2.1 ดำเนินการให้กรรมการหรือสมาชิกและผู้เกี่ยวข้องลงนามในสมุดลงนามผู้เข้าประชุมเพื่อเป็นหลักฐานการเข้าประชุม

4.2.2 เตรียมหลักฐานเรื่องเดิมซึ่งสืบเนื่องจากการประชุมครั้งที่แล้ว (ถ้ามี) สำหรับข้อเสนองาน รวมทั้งหลักฐานเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องและอาจต้องใช้ในการประชุมครั้งนี้ให้พร้อม หากมีผู้ต้องการก็สามารถเสนอได้ทันที

4.2.3 เตรียมเครื่องบันทึกเสียงเพื่ออัดเสียง และจดบันทึกเรื่องต่างๆ ในการประชุมไว้เป็นหลักฐาน

4.3 หลังเสร็จสิ้นการประชุม

4.3.1 จัดทำมติที่ประชุมแจ้งไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากมติที่ประชุมมอบหมายให้ผู้ใดทำอะไร เลขานุการต้องติดตามผลการปฏิบัติงาน

4.3.2 นำเรื่องที่บันทึกในการประชุมมาจัดทำเป็นรายงานการประชุมให้ประธานตรวจทานความถูกต้อง แล้วจัดพิมพ์บันทึกรายงานการประชุมส่งให้ผู้เข้าประชุม และผู้เกี่ยวข้องที่ไม่ได้เข้าประชุมทราบ

กระบวนการในการจัดการประชุม

การประชุมของหน่วยงานต่างๆ ขององค์กรภาครัฐและเอกชน มีหลายรูปแบบตามโครงสร้างขององค์กร ในที่นี้จะยกกรณีตัวอย่างการประชุมของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยามานำเสนอ เพื่อแสดงให้เห็นถึงกระบวนการในการจัดประชุมทั้งระบบ

กรณีศึกษา : การประชุมของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

การประชุมของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา จะมีการแบ่งการประชุมออกเป็น 2 ส่วน คือ การประชุมในระดับนโยบาย และการประชุมในระดับ

การบริหารจัดการมหาวิทยาลัย ซึ่งการประชุมในระดับนโยบาย จะเป็นการประชุม 4 องค์กรหลัก ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ได้แก่ การประชุมสภามหาวิทยาลัย การประชุมสภาวิชาการ การประชุมสภาคณาจารย์และข้าราชการ การประชุมคณะกรรมการส่งเสริมกิจการมหาวิทยาลัย และการประชุมคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลงานของมหาวิทยาลัย ส่วนการประชุมในระดับการบริหารจัดการมหาวิทยาลัย จะเป็นการประชุมผู้บริหารมหาวิทยาลัยตามโครงสร้างขององค์กร ซึ่งประกอบไปด้วย อธิการบดี รองอธิการบดี ผู้ช่วยอธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการศูนย์ สำนัก สถาบัน รองคณบดี รองผู้อำนวยการศูนย์ สำนัก สถาบัน ได้แก่ การประชุมรองอธิการบดี ผู้ช่วยอธิการบดี การประชุมคณะกรรมการอำนวยการมหาวิทยาลัย การประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยยังมีการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งทำหน้าที่ในการพิจารณาถ่วงถ่วงผลการดำเนินงานในด้านต่างๆ ของมหาวิทยาลัย อาทิ การประชุมคณะกรรมการกฎหมาย การประชุมคณะกรรมการบริหารงานบุคคล การประชุมคณะกรรมการบริหารการเงินและทรัพย์สิน การประชุมกำหนดตำแหน่งทางวิชาการ เป็นต้น สำนักงานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (2559 : ออนไลน์) ได้กำหนดรูปแบบกระบวนการในการจัดการประชุมของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 การเตรียมการก่อนการประชุม

เลขานุการต้องจัดทำหนังสือเชิญประชุมเพื่อให้คณะกรรมการได้รับทราบข้อมูลว่าจะจัดประชุมเรื่องใด วัน เวลา และสถานที่ใด มีระเบียบวาระการประชุมเรื่องใดบ้าง เพื่อให้ผู้เข้าประชุมได้วางแผนจัดเวลา และเตรียมตัวหาข้อมูลเรื่องต่างๆ มานำเสนอแก่ที่ประชุมเมื่อเข้าร่วมประชุม

การเขียนจดหมายเชิญประชุมเป็นการแจ้งเรื่องที่จะประชุม วัน เวลา สถานที่ พร้อมทั้งแนบระเบียบวาระการประชุมให้ชัดเจน ทั้งนี้อาจเขียนระเบียบวาระการประชุมลงไปในจดหมายเชิญประชุม หรือแยกระเบียบวาระการประชุมไว้อีกส่วนก็ได้ โดยใช้สำนวนภาษาที่ชัดเจน รัดกุม และได้ใจความ ไม่เยิ่นเย้อยืยอ วากวน เพราะจะทำให้ผู้อ่าน เข้าใจความหมายไม่ถูกต้อง โดยทั่วไปการเขียนจดหมายเชิญประชุม ย่อหน้าแรก

จะแจ้งว่าผู้มีอำนาจ เช่น ประธาน คณบดี ผู้อำนวยการ ฯลฯ ต้องการนัดประชุม เรื่องใด ครั้งที่เท่าใด เมื่อใด สถานที่ใด ย่อหน้าถัดมาจะแจ้งหัวข้อประชุมหรือระเบียบวาระการประชุม และย่อหน้าสุดท้ายจะเชิญให้ผู้เข้าประชุมไปร่วมประชุมตามวัน เวลา และสถานที่ ที่กำหนด

เมื่อจัดทำหนังสือเชิญประชุมเสร็จเรียบร้อยแล้วจะต้องส่งให้คณะกรรมการพิจารณาล่วงหน้าอย่างน้อย 7 วัน ก่อนการประชุม เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้เตรียมตัวเข้าประชุม หรือหากมีธุระจะได้แจ้งให้หน่วยงานทราบ ทั้งนี้บางการประชุมที่สำคัญอาจมีการโทรศัพท์เพื่อยืนยันวัน เวลา และสถานที่ประชุม กับคณะกรรมการล่วงหน้าก่อนประชุม 1 วัน

สำหรับหนังสือเชิญประชุมนั้น มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาดำเนินการเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ หนังสือเชิญประชุมหน่วยงานภายนอก จะจัดทำในรูปแบบของหนังสือราชการเพื่อแจ้งให้กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งสังกัดหน่วยงานภายนอกมหาวิทยาลัยได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการประชุม และหนังสือเชิญประชุมหน่วยงานภายใน จะจัดทำในรูปแบบของบันทึกข้อความเพื่อแจ้งให้กรรมการจากหน่วยงานภายในของมหาวิทยาลัยได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการประชุม

ที่ ศร. ๐๕๖๔/ว.

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
๑๐๖๑ ถนนสีลมภาค แขวงสีสุราษฎร์
เขตธนบุรี กรุงเทพฯ ๑๐๖๐๐

๑๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญประชุม

เรียน

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารประกอบการประชุมสภามหาวิทยาลัยฯ จำนวน ๑ ฉบับ

ตามที่เชิญประชุมคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยฯ ครั้งที่ ๑๐/๒๕๕๘ ในวันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ มีมติให้มีการประชุมสภามหาวิทยาลัยฯ ครั้งที่ ๑๑/๒๕๕๘ ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๓๐ น. ณ ห้องประชุมพระยาโอวาทวรดิษฐ์ ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์ นั้น

ในการนี้ สภามหาวิทยาลัยฯ ขอเชิญคณะกรรมการสภามหาวิทยาลัยฯ ทุกท่านเข้าร่วมการประชุมดังกล่าว ในวันพฤหัสบดี ที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๑๓.๓๐ น. ณ ห้องประชุมพระยาโอวาทวรดิษฐ์ ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบและเชิญประชุมตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าว ด่วนเป็นกรณี

ขอแสดงความนับถือ

(.....)

เลขาธิการสภามหาวิทยาลัยฯ

งานเลขานุการ สภามหาวิทยาลัยฯ
โทร. ๐-๒๕๙๓-๙๐๐๐ ถึง ๑๐๑๘
โทรสาร. ๐-๒๕๖๖-๖๒๖๒

ตัวอย่างรูปแบบหนังสือเชิญประชุม คณะกรรมการภายนอก

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานสภามหาวิทยาลัยฯ โทร. ๑๐๑๘

ที่ ศร.๐๕๖๔/ว.๑๖๖๔๓ วันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอเชิญประชุม

เรียน

ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้กำหนดจัดประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยฯ (กบมส.) ในวันพุธที่ ๙ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๐๙.๐๐ น. ณ ห้องประชุมพระยาโอวาทวรดิษฐ์ (วงมโหฬาร) ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์

ในการนี้ มหาวิทยาลัยฯ จึงขอเรียนเชิญคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยฯ ทุกท่านเข้าร่วมการประชุม ตามวัน เวลา และสถานที่ดังกล่าว

จึงเรียนมาเพื่อโปรดทราบ และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(.....)

ตำแหน่ง.....

ตัวอย่างรูปแบบหนังสือเชิญประชุม คณะกรรมการภายใน

เมื่อจัดทำหนังสือเชิญประชุมเสร็จเรียบร้อยแล้ว เลขานุการจะต้องจัดทำหนังสือขออนุญาตจัดประชุม ซึ่งจัดทำในรูปแบบของบันทึกข้อความเพื่อขออนุญาตใช้ห้องประชุม สื่อและอุปกรณ์ต่างๆในห้องประชุม จัดเตรียมสวัสดิการ และยังเป็นหลักฐานในการเบิกจ่ายค่าอาหารว่าง และเครื่องดื่ม ค่าอาหารกลางวัน(ถ้ามี) สำหรับการประชุมที่มีผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานต่างๆ จะจัดทำหนังสือ ขออนุญาตจัดสถานที่จอดรถเพิ่มเติม ตัวอย่างรูปแบบหนังสือขออนุญาตจัดประชุม

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ สำนักงานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา โทร. ๓๐๓๘
ที่ รฐ.๐๕๖๔/สภม.๒๖ วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๕๕๘
เรื่อง ขอใช้ห้องประชุมและขออนุมัติเงินสวัสดิการจัดอาหารกลางวัน อาหารว่างและเครื่องดื่ม

เรียน อธิการบดี

ด้วยมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยาได้กำหนดจัดประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (รฐ.ม.ส.) ในวันที่พฤหัสบดีที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ เวลา ๐๙.๐๐ น.- ๑๒.๐๐ น. ณ ห้องประชุมชั้น ๓๔ อาคาร ๓๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์

ในการนี้ จึงขออนุญาตใช้ห้องประชุมดังกล่าวและขอความอนุเคราะห์จัดอาหารกลางวัน สำหรับผู้เข้าร่วมประชุม จำนวน ๓๐๐ ท่าน และอาหารว่างพร้อมเครื่องดื่ม จำนวน ๕๐ ท่าน โดยใช้เงินสวัสดิการของมหาวิทยาลัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

๓. ขออนุญาตใช้ห้องประชุม
๒. อนุมัติเงินค่าอาหารกลางวัน อาหารว่าง และเครื่องดื่มจากเงินสวัสดิการของมหาวิทยาลัย

(.....)
ตำแหน่ง

ตัวอย่างรูปแบบหนังสือขออนุญาตจัดประชุม

ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการจัดทำระเบียบวาระการประชุม หรือจัดทำรูปแบบการประชุมเพื่อเป็นเอกสารประกอบการประชุมและมอบให้แก่คณะกรรมการพิจารณา ก่อนประชุมหรือในวันประชุม โดย ระเบียบวาระและประเด็นที่ต้องการให้ที่ประชุม รับทราบหรือพิจารณา หมายถึง ลำดับรายงานที่กำหนดไว้สำหรับเสนอที่ประชุมตาม ระเบียบวาระการประชุม เป็นเรื่องที่น่าสนใจหรือก้นในที่ประชุม โดยเรียงหัวข้อเรื่อง ตามลำดับความสำคัญ หรือความสนใจเรื่องที่จะประชุม

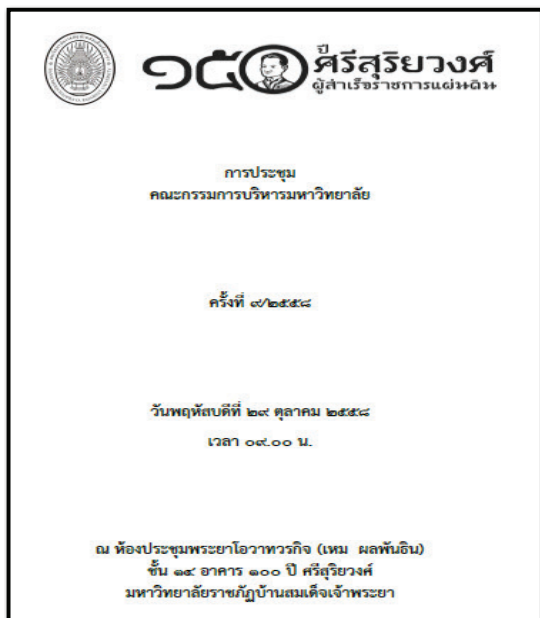
ระเบียบวาระการประชุม จึงเปรียบเสมือนหัวใจของการประชุม เพราะเป็นสิ่ง สำคัญที่จะก่อให้เกิดการประชุม เพื่อให้ได้มาซึ่งความคิดเห็น หรือข้อตกลงร่วมกัน เป็น อำนาจของประธานในทางปฏิบัติเลขานุการมักได้รับมอบอำนาจให้บรรจุเรื่องที่จะเสนอ เพื่อพิจารณาเข้าเป็นระเบียบวาระการประชุม และนำเรื่องที่บรรจุในวาระให้ประธาน ตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

รูปแบบของระเบียบวาระการประชุม ตามข้อบังคับสภามหาวิทยาลัยราชภัฏ บ้านสมเด็จเจ้าพระยา ว่าด้วยการประชุมสภามหาวิทยาลัย พ.ศ. 2547 ได้กำหนดการ จัดวาระการประชุม ประกอบด้วย ระเบียบวาระที่ 1 เรื่องที่ประธานแจ้งให้ที่ประชุม ทราบ ระเบียบวาระที่ 2 เรื่องรับรองรายงานการประชุม ระเบียบวาระที่ 3 เรื่อง สืบเนื่อง ระเบียบวาระที่ 4 เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา ระเบียบวาระที่ 5 เรื่องเสนอ เพื่อทราบ และระเบียบวาระที่ 6 เรื่องอื่น ๆ (ถ้ามี)

กระบวนการจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ
บ้านสมเด็จเจ้าพระยา

อภิษฎา หนูมี

95

 ๑๕๐ ปี ศรีสุริยวงศ์
ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

การประชุม
คณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย

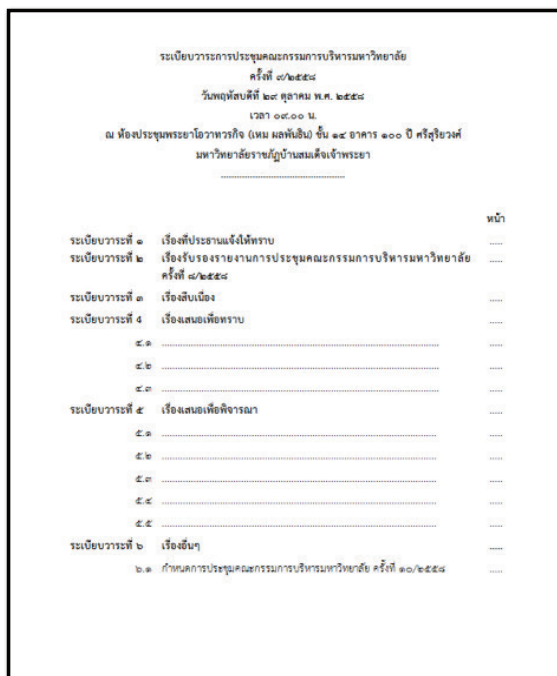
ครั้งที่ ๗/๒๕๕๔

วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ ตุลาคม ๒๕๕๔
เวลา ๐๙.๐๐ น.

ณ ห้องประชุมพระยาโอรสวรภิก (เหม ผลพันธ์)
ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ตัวอย่าง
รูปแบบหน้าปกการประชุม

ตัวอย่าง
รูปแบบเนื้อหาวาระการประชุม

ระเบียบวาระการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย
ครั้งที่ ๗/๒๕๕๔
วันพฤหัสบดีที่ ๒๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔
เวลา ๐๙.๐๐ น.
ณ ห้องประชุมพระยาโอรสวรภิก (เหม ผลพันธ์) ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

ระเบียบวาระที่	เรื่อง	หน้า
ระเบียบวาระที่ ๑	เรื่องตั้งประธานและที่ปรึกษา	
ระเบียบวาระที่ ๒	เรื่องรับรองรายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๗/๒๕๕๔	
ระเบียบวาระที่ ๓	เรื่องสืบเนื่อง	
ระเบียบวาระที่ ๔	เรื่องเสนอเพื่อทราบ	
๔.๑		
๔.๒		
๔.๓		
ระเบียบวาระที่ ๕	เรื่องเสนอเพื่อพิจารณา	
๕.๑		
๕.๒		
๕.๓		
๕.๔		
๕.๕		
ระเบียบวาระที่ ๖	เรื่องอื่นๆ	
๖.๑	กำหนดการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑๐/๒๕๕๔	

ส่วนประกอบของระเบียบวาระการประชุม ควรประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ความเป็นมา หรือสาเหตุที่ทำให้ต้องมีการประชุมพิจารณาเรื่องนั้นๆ ส่วนที่ 2 การดำเนินการ อธิบายถึงขั้นตอนวิธีการดำเนินการหรือการแสดงความคิดเห็นในเรื่องนั้นๆ ส่วนที่ 3 มติที่ประชุม ซึ่งถือเป็นส่วนสำคัญ ที่จำเป็นต้องระบุให้ชัดเจน เพื่อจะได้ใช้เป็นหลักฐาน หรือใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อเรื่องต่างๆ ที่ได้ประชุม

ระเบียบวาระที่ ๑ เรื่องที่ประธานแจ้งให้ทราบ การประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๘/๒๕๕๘

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระการประชุมที่ 1

ระเบียบวาระที่ ๒

เรื่อง รับรองรายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๘/๒๕๕๘
การประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๘/๒๕๕๘

สรุปเรื่อง

ตามที่ได้มีการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๘/๒๕๕๘ เมื่อวันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ฝ่ายเลขานุการได้จัดทำรายงานการประชุมเรียบร้อยแล้ว จำนวน ๓๓ หน้า
จึงเสนอเพื่อโปรดพิจารณา รับรองรายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย
ครั้งที่ ๘/๒๕๕๘

มติคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัย

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระการประชุมที่ 2

อภิญา หนุมิ

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระการประชุมที่ 3

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระ การประชุมที่ 4

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระ การประชุมที่ 5

ตัวอย่างรูปแบบระเบียบวาระ การประชุมที่ 6

จากตัวอย่างระเบียบวาระการประชุมทั้ง 6 วาระนั้น ระเบียบวาระที่ 4 และระเบียบวาระที่ 5 เป็นการจัดทำระเบียบวาระการประชุมโดยการสรุปเนื้อหาของเอกสารต้นฉบับตามระเบียบวาระ เมื่อจัดทำระเบียบวาระการประชุมเสร็จเรียบร้อยแล้วจะแทรกเอกสารต้นฉบับไว้หลังระเบียบวาระเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้พิจารณารายละเอียด หลังจากจัดทำระเบียบวาระการประชุมตามรูปแบบเรียบร้อยแล้ว จะนำมาจัดทำรูปเล่มการประชุมควบคู่ไปกับการจัดทำรูปเล่มการประชุมในรูปแบบของไฟล์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อความสะดวกในการจัดเก็บและสืบค้นข้อมูลในภายหลัง

การจัดทำรูปเล่มการประชุมของมหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยานั้น หากเป็นการประชุมระดับนโยบายจะจัดทำรูปเล่มการประชุมฉบับสมบูรณ์ โดยจัดส่งล่วงหน้าให้คณะกรรมการได้พิจารณาก่อนการประชุมอย่างน้อย 7 วัน ส่วนการประชุมระดับบริหารจะจัดทำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์ จำนวน 5 เล่ม เพื่อให้ประธานและเลขานุการได้พิจารณาในการประชุม ส่วนที่เหลือจะเก็บไว้เป็นสำเนาหลักฐาน พร้อมกับการนำรูปเล่มฉบับสมบูรณ์มาจัดทำให้อยู่ในรูปแบบของเล่มการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้คณะกรรมการได้พิจารณาผ่านทาง Tablet ควบคู่ไปกับการจัดทำรูปเล่มฉบับย่อซึ่งเป็นส่วนสรุปเนื้อหาของระเบียบวาระการประชุมและรายงานการประชุม เพื่อแจกให้คณะกรรมการพิจารณาในวันประชุม

นอกจากนี้คณะกรรมการยังสามารถติดตามรูปเล่มการประชุมย้อนหลังจากรหัสส่วนตัวของคณะกรรมการได้ทุกสถานที่ ทุกเวลา ผ่านทางเว็บไซต์ของสำนักงานสภามหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลที่สำคัญซึ่งเกี่ยวข้องกับการประชุมของมหาวิทยาลัย อาทิ องค์ประกอบ บทบาทหน้าที่ ของคณะกรรมการชุดต่างๆ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย ราชภัฏ พ.ศ. 2547 ระเบียบ ข้อบังคับ ประกาศ จดหมายข่าว รายงานการประชุม มติการประชุม วาระการประชุม กำหนดการประชุม รูปเล่มการประชุมอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

ก่อนเริ่มการประชุมเลขานุการจะต้องดูแลความเรียบร้อย โดยจัดเตรียมห้องประชุม สื่อโสตทัศนูปกรณ์ จัดวางรูปเล่มการประชุม และเอกสารประกอบการประชุม ป้ายชื่อคณะกรรมการ และเตรียมจัดทำใบลงนามผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งประกอบไปด้วย ชื่อ-สกุล ตำแหน่ง และช่องว่างสำหรับให้คณะกรรมการลงนามก่อนเข้าประชุม

ระยะที่ 2 การดำเนินการระหว่างประชุม

การดำเนินการประชุมนั้นเมื่อสมาชิกมาครบองค์ประชุม ประธานกล่าวเปิดประชุมและกล่าวถึงเรื่องที่เชิญประชุม จากนั้นดำเนินการตามระเบียบวาระการประชุม ประธานเสนอให้ ผู้เข้าประชุมทราบ-พิจารณา-แสดงความคิดเห็น และลงมติในแต่ละระเบียบวาระตามลำดับ โดยประธานต้องควบคุมการประชุมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เมื่อเสร็จสิ้นการประชุม ประธานกล่าวขอบคุณสมาชิก และปิดการประชุม ทั้งนี้ประธานต้องรักษาเวลาการประชุมให้เสร็จสิ้นตามกำหนด ถ้ามีเหตุจำเป็นไม่สามารถตกลงกันได้ ประธานอาจเลื่อนการประชุมไปพิจารณาครั้งต่อไปได้ และในการประชุม ผู้เข้าประชุมต้องรักษามารยาทในการประชุมอย่างเคร่งครัด เช่น มาให้ตรงเวลา เมื่อจะออกจากการประชุมก่อนเวลาเลิก ควรทำความเคารพประธานที่ประชุม ถ้าต้องการแสดงความคิดเห็นก็ยกมือ เมื่อประธานอนุญาตจึงพูด ถ้อยคำหรือท่าทางที่พูดต้องแสดงถึงการให้ความเคารพแก่ประธาน ไม่แสดงอารมณ์ไม่พอใจเมื่อผู้เข้าประชุมท่านอื่นๆ ไม่เห็นด้วยกับความเห็นของตน

การดำเนินการระหว่างการประชุมเลขานุการต้องจัดเตรียมเครื่องบันทึกเสียงเพื่อบันทึกเสียงในขณะดำเนินการประชุม และเตรียมอำนวยความสะดวกแก่ผู้เข้าประชุม เมื่อผู้เข้าร่วมประชุมต้องการเอกสารเพิ่มเติม หรือเอกสารระเบียบวาระเพิ่มเติม นอกเหนือจากเล่มประชุม การประชุมบางครั้งอาจมีผู้นำเสนอวาระการประชุม เลขานุการจะต้องแจ้งผู้นำเสนอวาระให้มาเตรียมตัวล่วงหน้าก่อนเข้านำเสนอต่อที่ประชุม เมื่อถึงวาระของผู้นำเสนอเลขานุการต้องเชิญให้ผู้นำเสนอได้นำเสนอวาระการประชุม ถึงแม้ว่าระหว่างการประชุมจะมีการบันทึกเสียง เลขานุการก็ยังคงต้องปฏิบัติหน้าที่ในการบันทึกรายงานการประชุม โดยให้บันทึกรายงานการประชุมอย่างย่อ เพื่อให้ทราบถึงข้อมูลเบื้องต้น ว่าที่ประชุมได้พิจารณาเรื่องใดบ้าง มีผู้อภิปรายในประเด็นสำคัญอย่างไร และมติที่ประชุมให้ดำเนินการอย่างไร

ระยะที่ 3 การดำเนินการหลังการประชุม

เมื่อเสร็จสิ้นการประชุมเลขานุการต้องนำข้อมูลที่บันทึกรายงานการประชุมอย่างย่อ นำมาจัดทำสรุปมติที่ประชุมโดยย่อประมาณ 1-2 หน้า โดยระบุรายละเอียด

ว่าเป็นการจัดประชุมเรื่องใด ครั้งใด วัน เวลา และสถานที่ใด มีระเบียบวาระการประชุมเรื่องใดบ้าง และที่ประชุมมีมติในเรื่องนั้นอย่างไร ส่วนมากเมื่อจัดทำมติที่ประชุมโดยย่อเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะส่งให้หน่วยงานต่างๆ ภายในองค์กร ได้รับทราบหลังจากการประชุม 1 วัน ขั้นตอนสุดท้ายเลขานุการจะนำข้อมูลจากการบันทึกเสียงมาถอดเทป เพื่อนำมาจัดทำรายงานการประชุมฉบับสมบูรณ์ ทั้งนี้หากมีหมายเลขในการจดบันทึกรายงานการประชุมระหว่างการประชุมจนเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะทำให้ประหยัดเวลาในการถอดเทปจากการบันทึกเสียง

มติที่ประชุมโดยย่อ	
การประชุมสภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา	
ครั้งที่ ๑/๒๕๕๘	
วันพฤหัสบดีที่ ๒๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๘	
ณ ห้องประชุมพระยาโสมการกิจ (นม ผกขจร)	
ชั้น ๑๔ อาคาร ๑๐๐ ปี ศรีสุริยวงศ์	
เริ่มประชุม เวลา ๑๓.๓๐ น.	
เลิกประชุมเวลา ๑๗.๓๐ น.	
เรื่อง	มติ/ความเห็นโดยย่อ
๑. เรื่องประธานแจ้งที่ประชุมทราบ	
๑.๑ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๑.๒ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๒. เรื่องวันออกร่างงานการประชุม	ที่ประชุมมีมติรับรองร่างงานการประชุม
สภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา	ครั้งที่ ๑๒/๒๕๕๘ โดยไม่มีการแก้ไข
ครั้งที่ ๑๒/๒๕๕๘	
๓. เรื่องสืบเนื่อง	
๓.๑ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๓.๒ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๔. เรื่องเสนอเพื่อทราบ	
๔.๑ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๔.๒ _____	ที่ประชุมรับทราบ
๕. เรื่องเพื่อพิจารณา	
๕.๑ _____	ที่ประชุมมีมติเห็นชอบ
๕.๒ _____	ที่ประชุมมีมติเห็นชอบ
๖. เรื่องอื่นๆ	
๖.๑ กำหนดการประชุมสภามหาวิทยาลัย	ที่ประชุมรับทราบ
ครั้งที่ ๒/๒๕๕๘	
(_____)	(_____)
ผู้จัดทำมติ	เลขานุการสภามหาวิทยาลัย

ตัวอย่างรูปแบบสรุปมติที่ประชุมโดยย่อ

กระบวนการจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ

สมิต สัชฌกร (2543 : 119) กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับการประชุมไว้ว่า สิ่งที่เป็นปัญหาและได้รับการกล่าววิพากษ์วิจารณ์มากในเรื่องการประชุมที่ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการประชุมกล่าวคือ ไม่เป็นไปตามมาตรฐานของการประชุม หรือไม่เป็นอย่างที่ควรจะเป็น ทำให้ภาพลักษณ์ของการประชุมเสียไปทั้งๆ ที่คนส่วนใหญ่เห็นว่าการประชุมเป็นสิ่งสำคัญและมีประโยชน์มากมาย ถ้าเรามีประสบการณ์ได้ร่วมประชุมมาสักระยะหนึ่งก็จะพบปัญหาเกี่ยวกับการประชุมซึ่งเป็นปัญหาหลักคือ การประชุมเริ่มและเลิกไม่ตรงเวลา เรื่องนำเข้าสู่การพิจารณาากเกินไป มีผู้เข้าร่วมประชุมมากเกินไป ผู้ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ประชุมกลับมาประชุม เรียกประชุมโดยไม่มีเหตุที่ควรจะต้องประชุม การประชุมใช้เวลายาวนานเกินกว่าที่ควร ผู้เข้าประชุมไม่ตระเตรียมที่จะมีส่วนร่วมในการประชุม ผู้เข้าประชุมมีวุฒิภาวะและระดับความคิดแตกต่างกันมาก ปิดประชุมโดยไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจน

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้นทำให้มีผลกระทบกับประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการประชุมในด้านต่างๆ ทั้งการสูญเสียค่าใช้จ่ายทางตรงและทางอ้อม สูญเสียเวลาในการปฏิบัติงานด้านอื่นๆ หากการประชุมไม่เป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด มีการนำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาากเกินไป ใช้เวลาในการอภิปรายมากเกินไป ทำให้ใช้ระยะเวลาในการประชุมยาวนานกว่าที่ควร ผลกระทบในด้านผู้เข้าร่วมประชุมหากมีจำนวนผู้เข้าร่วมการประชุมมากเกินไป อาจทำให้มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นที่ซ้ำซ้อนกัน และการพิจารณาเรื่องต่างๆ ในการประชุมที่ต้องการผู้มีความรู้และประสบการณ์ในการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่เป็นประโยชน์ แต่บุคคลผู้นั้นไม่ได้เข้าร่วมการประชุม หรือส่งผู้ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ประชุมมาประชุมแทนก็อาจจะทำให้ขาดโอกาสที่จะได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์

แนวทางป้องกันปัญหาและแก้ไขข้อบกพร่องของการประชุม เราต้องระบุปัญหาให้ชัดเจน และค้นหาสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงให้พบ เพื่อที่จะสามารถวิเคราะห์สาเหตุและกำหนดแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาของการประชุมได้อย่างถูกต้อง (สมิต สัชฌกร, 2543 : น.132)

ดังนั้นกระบวนการจัดประชุมอย่างมีประสิทธิภาพต้องคำนึงถึงหลัก ประสิทธิภาพและประสิทธิผล กล่าวคือ ด้านประสิทธิภาพของการประชุม เริ่มตั้งแต่ ก่อนการประชุม ต้องมีการจัดส่งหนังสือเชิญประชุม ระเบียบวาระการประชุมล่วงหน้า มีการเตรียมความพร้อมด้านอาคารสถานที่ โสตทัศนูปกรณ์ ใบลงนามสำหรับผู้เข้าร่วม ประชุม เอกสารประกอบในการประชุมให้ครบถ้วน ระหว่างการประชุม ควรมีผู้เข้าร่วม การประชุมครบองค์ประชุม ระเบียบวาระการประชุมในการพิจารณามีความถูกต้อง ชัดเจน เหมาะสม ผู้เข้าร่วมประชุมควรมีการเตรียมตัวศึกษาระเบียบวาระการประชุม เพื่อร่วมอภิปรายและให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ระยะเวลาในการประชุมควรเป็นไปตามที่ กำหนด สุดท้ายได้ข้อสรุปที่ชัดเจนทุกระเบียบวาระการประชุม หลังการประชุม ควร จัดทำบันทึกการประชุมให้แล้วเสร็จโดยรวดเร็ว แจ้งยืนยันมติของที่ประชุมให้ผู้ที่เกี่ยวข้อง ทราบอย่างทันทั่วถึง เพื่อนำมติที่ประชุมไปใช้ในการดำเนินการต่อไป นอกจากนี้ควรมี การติดตามผลการปฏิบัติตามมติ ที่ประชุมให้ประธานทราบเพื่อใช้ในการวางแผนการ ดำเนินงานต่อไป และยังรวมถึงการมีระบบการจัดเก็บเอกสารการประชุมที่เหมาะสม เป็นระบบ ระเบียบ สามารถใช้ในการสืบค้นข้อมูลย้อนหลังตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หรือ สามารถนำไปใช้ในการเผยแพร่ข้อมูลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนด้านประสิทธิผลของการ ประชุม จะพิจารณาว่าการประชุมที่เกิดขึ้นนั้น มีผลการประชุมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้หรือไม่ หากบรรลุวัตถุประสงค์ของการประชุมก็จะทำให้เกิดผลที่คุ้มค่ากับค่าใช้จ่าย ต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับการจัดประชุม เช่น การจัดทำรูปเล่มเอกสารการประชุม การจัด สวัสดิการบริการแก่ผู้เข้าร่วมประชุม เป็นต้น ส่วนการติดตามและประเมินผลการประชุม สามารถใช้แบบประเมินผลการประชุมเพื่อเป็นการตรวจสอบว่าได้ปฏิบัติตามขั้นตอนที่ สำคัญของการประชุมหรือไม่ และเป็นการทดสอบความเข้าใจเกี่ยวกับการประชุม ซึ่ง อาจประเมินผลโดยประธานการประชุม หรือประเมินผลโดยผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อนำผล การประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาระบบการประชุมให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

นอกจากนี้ในปัจจุบันเป็นยุคของเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงมีการปรับ กระบวนการจัดการประชุมโดยนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้อำนวยความสะดวกในการจัด ประชุมควบคู่ไปกับการประชุมในรูปแบบเดิม ทั้งนี้เพื่อช่วยให้การประชุมมีประสิทธิภาพ มากยิ่งขึ้น ได้แก่ การจัดทำฐานข้อมูลเพื่อรวบรวม จัดเก็บ และเผยแพร่เอกสารประกอบ

การประชุม และข้อมูลในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะมีประโยชน์ในการประหยัดทรัพยากร และเพิ่มช่องทางการสืบค้นข้อมูลสารสนเทศได้อย่างสะดวก รวดเร็ว ซึ่งบางหน่วยงานมีการจัดประชุมทางไกล (Video Conference) เพื่อช่วยลดต้นทุนทั้งทางตรงและทางอ้อม เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการเดินทางเพื่อไปเข้าร่วมประชุม ลดความไม่สะดวกในด้านของอาหารและที่พัก เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่อยู่ต่างสถานที่สามารถประชุมร่วมกันได้

สรุป

การประชุมเป็นกระบวนการหนึ่งซึ่งเป็นสิ่งสำคัญต่อองค์กรทุกองค์กร การประชุมจะทำให้บุคลากรขององค์กรตั้งแต่ระดับผู้บริหาร จนถึงระดับปฏิบัติการ หรือผู้เกี่ยวข้องทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกองค์กร ได้มาร่วมกันเสนอแนวคิดปรึกษาหารือ ให้ข้อเสนอแนะ เพื่อนำมาตีจากที่ประชุมไปใช้ในการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพ และประสิทธิผล เกิดการพัฒนาองค์กร ผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งหมดจึงถือว่าเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนการประชุมให้บรรลุผลสำเร็จ ลุล่วงตามวัตถุประสงค์ เลขาธิการซึ่งเป็นผู้ดำเนินการในการจัดกระบวนการประชุมจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการประชุมเป็นอย่างดี ตลอดจนเป็นผู้ประสานงานกับผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกองค์กร เป็นผู้ให้การต้อนรับผู้เข้าร่วมประชุม และอำนวยความสะดวกทุกด้านแก่ผู้เข้าร่วมประชุม จึงจะทำให้กระบวนการประชุมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

เอกสารอ้างอิง

การเขียนรายงานการประชุม (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2558. จาก <http://203.131.210.100/km/wp-content/uploads/2010/07/meeting-report-writing.pdf>

ชนิดา เล็บครุฑ. (2554). **คู่มือปฏิบัติงาน การจัดประชุม และการจดยางานการประชุม**. กรุงเทพฯ : กลุ่มงานบริหารและธุรการ คณะสถิติประยุกต์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ธีรวรรณ รุ่งเรือง. (2550). **คู่มือการประชุม**. ค้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2558. จาก <http://www.npu.ac.th/gad/pdf/h2.pdf>

ประวีณ ณ นคร. (2551). **การทำบันทึกเสนอ การจดยางานการประชุม การเขียนคำกล่าวในพิธี**. (บทเรียนด้วยตนเอง)

ฝ่ายวิชาการเอ็กซ์เปอร์เน็ท. (2548). **เทคนิคการประชุมแบบมีอาชีพ : Meeting that Works**. กรุงเทพมหานคร : เอ็กซ์เปอร์เน็ท.

พรสวรรค์ วินิจสาร. (2553). **เทคนิคการจัดและเขียนรายงานการประชุม**. กองส่งเสริมการตลาด. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ.2547. (2547, 14 มิถุนายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก, 5-17.

มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (ม.ป.ป.). ค้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2558. จาก <http://www.bsru.ac.th>

วิรัช วงศ์ภินันท์วัฒนา. (2545). **การเขียนเชิงธุรกิจ**. ขอนแก่น : โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา
สภามหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี. (ม.ป.ป.). **ขั้นตอนปฏิบัติงานการประชุม**. ค้นเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2558. จาก http://www.council.rbru.ac.th/manualSecretary/step_meeting.pdf

สมิต สัชฌกร. (2543). **เทคนิคการจัดประชุม**. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.

_____. (2547). **เทคนิคการจัดประชุม**. กรุงเทพฯ : สาร.

สรุปรายงานการอบรมหลักสูตร “เทคนิคการเขียนรายงานการประชุมอย่างมีประสิทธิภาพ”. (2555). ค้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม 2558. จาก www.rpphosp.go.th/rpp/10-09-55/8.doc

สำนักงานสภามหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. (2559). ค้นเมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2559. จาก <http://uc.bsru.ac.th/>

สำนักนายกรัฐมนตรี. (2540). ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยงานสารบรรณ พ.ศ. 2526. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : สวัสดิการสำนักงาน ก.พ.

ความคิดสร้างสรรค์ : การสอนศิลปะสำหรับเด็ก

Creative Thinking : Teaching Art for Children

สมชาย พรหมสุวรรณ¹
Somchai Promsuwan

บทคัดย่อ

เป็นที่ยอมรับกันว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ควรมี นักจิตวิทยาหลายท่านยอมรับว่าความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการสร้างสิ่งใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุหรือกระบวนการ ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิต การขาดความคิดสร้างสรรค์จะเกิดผลตรงกันข้าม ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติติดตัวมาแต่กำเนิด มีกระบวนการก่อเกิดที่ชัดเจน มีจุดเริ่มและจุดสิ้นสุดเรียงตามลำดับ แยกออกมาจากสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่ต้องได้รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สมองมีความคล่องตัวในการคิด คุณสมบัติเหล่านี้เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่จะไม่พัฒนา ฉะนั้นควรได้รับการส่งเสริมตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสม สมองพร้อมจะเรียนรู้และเก็บไว้เป็นความสามารถในวัยที่โตขึ้น เราจะพบว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะเฉพาะบุคคลหลายประการ เป็นการยากที่จะให้ลักษณะเหล่านั้นเกิดขึ้นเอง โดยไม่ได้รับการฝึกฝนที่ดีและต่อเนื่อง การจัดการเรียนการสอนในระดับประถมและมัธยม มีหลักสูตรหลายวิชาที่สำคัญต้องให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมเมื่อโตขึ้น หลายรายวิชาจึงเป็นการเรียนรู้ข้อเท็จจริงในแต่ละด้าน ฉะนั้นการสอนจึงมุ่งให้เด็กรู้และจดจำข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ ละเลยการสอนเรื่องการนำไปใช้และการคิดวิเคราะห์ แนวทางเช่นนี้ทำให้เด็กขาดการกระตุ้นเรื่องความคิดสร้างสรรค์ในวัยที่เหมาะสมอย่างน่าเสียดาย แต่มีบางรายวิชา เช่น วิชาศิลปะ ซึ่งทั้งหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรสถานศึกษา ได้กำหนดเป้าหมาย พันธกิจไว้ชัดเจนข้อหนึ่งว่า เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก บนพื้นฐานความเข้าใจที่ว่า วิชาศิลปะ

¹ รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

เป็นวิชาที่สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ และต้องส่งเสริมในวัยเด็ก เป็นวิชาที่เหมาะสมที่สุดในระดับประถมและมัธยมต้น เหตุผลก็คือ เป็นวิชาที่ไม่มีถูกจริง ไม่มีผิดจริง ไม่มีรูปแบบตายตัวต้องทำตาม กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะ เป็นกระบวนการเดียวกันกับกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นเรื่องง่ายที่ การสร้างงานศิลปะจะส่งเสริมกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในวัยเด็ก และที่สำคัญธรรมชาติ ของเด็กพร้อมที่จะสนุกกับจินตนาการบนกิจกรรมศิลปะ แม้ครูไม่สอนเด็กก็จะสร้างสรรค์ เองที่บ้าน ผ่านเข้าสู่วัยมัธยมปลายแล้วจินตนาการไร้ขอบเขตเริ่มหายไป การเรียนรู้ ข้อเท็จจริงแห่งชีวิตจะเข้ามาแทนที่ ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งคือ วิชาศิลปะโดยเนื้อแท้ไม่ สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้ แต่ศิลปะจะสร้างบุคคลที่มีความคิด สร้างสรรค์ได้ เมื่อคุณสมบัตินี้ติดตัวถึงวัยผู้ใหญ่ ถูกนำไปใช้คู่กับความรู้ระดับสูงในสาขา ต่างๆ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่ง แปลกใหม่ ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้อย่างไร้ขอบเขต การสอนศิลปะในระดับประถมและมัธยมตอนต้น ควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. ไม่เน้นการเลียนแบบเหมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว รูปทรง สี
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนใช้จินตนาการของตนเองมากที่สุด
3. ไม่ควรให้คะแนนจากความเหมือน ความสวย ความเป็นจริง แต่ควรให้ คะแนนจากจินตนาการความแปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบใคร

คำสำคัญ : ความคิดสร้างสรรค์, จินตนาการ, การสอนศิลปะสำหรับเด็ก

Abstract

It has been widely accepted that creative thinking is important and is what human should have. Numerous psychologists have accepted that human's creative thinking can create new things, whether objects or processes, which can help solve the problems in life, and a lack of creative thinking will have an opposite effect. It is an innate characteristic and has a clear process of generation, and its starting and ending points are arranged

in order and separated from intelligence. It is what needs to be continually trained so that the brain is fluent in thinking. As it cannot be developed in the adulthood, it should be practiced since the childhood because it is the most appropriate age when the brain is able to best learn and reserve things for future competence. We can see that people with creative thinking have many unique characteristics and it might be hard for these characteristics happen naturally without good and continuous practices. Many subjects or courses in the curricula of primary and secondary education are offered for young students to learn in order to get prepared for living in the society when they grow up, and many of which consist of only each side of facts for learning. Thus, most teaching arrangements primarily focus on making students know and remember the facts, not on how to analyze and apply such facts. This teaching approach has no motivation of creative thinking to children regrettably when they are at an appropriate age. However, there are some subjects, such as art, where both core and school-specific curricula clearly specify one of the subject's purposes as to improve the creative thinking of children based on the understanding that art is a subject that can encourage the young student's creative thinking and must be encouraged during their childhood. In addition, this subject is most suitable for primary and first-half of secondary educations because it has no exact correctness and incorrectness and no fix pattern to follow. The process of creating an art work is the same process of creative thinking so it is easy to use the art to encourage the creative thinking in childhood. More importantly, children are naturally ready to enjoy their imagination based on art activities, and despite no teacher's teaching, they create things at home. When they become a high-school student, their boundless imagination starts disappearing and is displaced

by learning the facts of life. One of the facts is that art subject is inherently unable to create new things that are useful in the society; rather, it can generate creative people. As this characteristic has still existed until they are adult, it will be applied with higher knowledge in various branches and can then create new things that are useful in the society unlimitedly. Teaching art in the primary and secondary schools should take into account the following three important considerations:

1. Do not focus on actual imitations, whether background, figure or color.
2. Encourage students to use their own imagination as much as possible.
3. Do not score based on similarity, beauty and reality, but on imagination, innovation and uniqueness.

Key words : Creative Thinking, Imagination, Teaching Art to Children

ความคิดสร้างสรรค์คืออะไร

มีผู้นิยามความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายท่านที่น่าสนใจมีดังนี้

ความคิดสร้างสรรค์หมายถึง การคิดสร้างสิ่งใหม่ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม และใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เช่น กระจกน้ำร้อนสำหรับการเดินทางมีระบบอุ่นในตัว แต่เดิมไม่เคยมี การคิดประดิษฐ์เช่นนี้ถือเป็นสิ่งใหม่ เป็นความคิดริเริ่มใหม่ๆ ให้ความรู้สึกละเอียดใหม่ ตื่นตาตื่นใจ ไม่เคยเป็นจากที่โหม่มาก่อน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกว่าของเดิมที่มีอยู่ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2545)

กิลฟอร์ด (Guiford, 1950) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) คือความคิดหลายทาง หลายแง่มุม คิดได้กว้างไกล ลักษณะเช่นนี้นำไปสู่ความคิดใหม่ๆ ประดิษฐ์สิ่งของใหม่ รวมถึงพบวิธีการแก้ปัญหาใหม่ๆ ได้สำเร็จด้วย ความคิดอเนกนัยประกอบด้วย ความคิด

ริเริ่ม ความคิดคล่องตัว ความยืดหยุ่นในการคิด และความคิดละเอียดละออ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ จันทรจิรา นที (2548) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของสมองที่จะคิดที่หาคำตอบหลายๆ หรือเป็นความคิดแบบอเนกนัย ซึ่งทำให้มนุษย์มีความสามารถหรือมีศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่างๆ ได้

เมสัน (Mason,1960). อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นเรื่องของความสามารถในการเชื่อมโยง คนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะมีความสามารถสูงในการเชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่แล้วในสมองไปใช้ให้สัมพันธ์กัน โดยความสัมพันธ์นั้นไม่เคยมีมาก่อน และสามารถมองเห็นความสัมพันธ์นั้นได้ ขณะที่คนมีความคิดสร้างสรรค์ต่ำจะมองข้ามไป สอดคล้องกับ วอลแลช และ โคแกน (Wallach & Kogan,1965) ที่ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะโยงความสัมพันธ์ เมื่อระลึกถึงสิ่งใดก็จะเป็นสะพานให้ระลึกถึงสิ่งอื่นต่อไปได้ สัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ ยิ่งคิดได้มากเท่าใด ก็ยิ่งแสดงถึงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์มากเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่ระลึกได้จะสะสมไว้ในสมองของตน เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นก็จะมีกรตอบสนอง บุคคลจะมีความคิดสร้างสรรค์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่เขาได้รับ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง อาจออกมาในรูปผลิตผลทางศิลปะ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ หรือเป็นเพียงกระบวนการหรือวิธีการเท่านั้นก็ได้

ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดแปลกใหม่ซึ่งอาจเกิดจากการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากความคิดเดิมให้เป็นความคิดที่แปลกใหม่แตกต่างไปจากความคิดเดิม และเป็นความคิดที่เป็นประโยชน์ (อารี พันธุ์มณี, 2547)

Robert Harris (1998 อ้างถึงใน ปริญญา ทนชัยบุตร, 2553) ได้ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ไว้ 3 ประการคือ

1. An Ability ความคิดสร้างสรรค์คือความสามารถในการจินตนาการ หรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่ความสามารถในการสร้างสรรค์จากสิ่งที่ไม่มีอะไร แต่เป็นความสามารถในการก่อให้เกิดความคิดใหม่โดยการรวม การเปลี่ยนแปลง หรือการนำความคิดเดิมมาประยุกต์ใช้อีกครั้ง

2. An Attitude ความคิดสร้างสรรค์ยังเป็นบุคลิกอีกด้วย เป็นความสามารถในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ มีมุมมองที่ยืดหยุ่น มีนิสัยที่ร่าเริง การมองหาแนวทางใหม่ๆ สำหรับการส่งเสริมให้ดีขึ้น

3. Process บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะทำงานหนักต่อเนื่องในการส่งเสริมความคิดให้ดีขึ้น และการแก้ปัญหาโดยการทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทีละเล็กทีละน้อย และทำด้วยความประณีตในผลงานของพวกเขา

ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

เราเคยแปลกใจว่าทำไมชาวยุโรป อเมริกา หรือชาวญี่ปุ่นคิดและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ได้แปลกและมีประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตมากมาย สินค้าของพวกเขาจึงกลายเป็นสินค้าขายดีในประเทศไทย จนมีคำถามว่า เราคิดทำอะไรแปลกใหม่ไม่ได้หรือ เพราะบางอย่างดูแล้วไม่ซับซ้อนอะไรมากนัก คำตอบคือเราไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ เราขาดแต่ความสามารถเชิงคิดสร้างสรรค์มีน้อยกว่าเขา ผู้เขียนเคยพูดคุยกับชาวอเมริกันที่อยู่เมืองไทยมานานในเรื่องนี้ เขาตั้งข้อสังเกตว่า คนไทยเป็นคนฉลาด แต่ทำไมพัฒนาประเทศไปในอัตราที่ช้ากว่าหลายประเทศ เขาวิเคราะห์ให้ฟังว่า อาจมาจากหลายส่วน หนึ่งในนั้นคือการศึกษา การอบรมเยาวชน ที่เน้นการสอนแบบท่องจำ ทำข้อสอบมากเกินไป มีรูปแบบที่ตายตัว ให้เด็กทำตาม การสอนแบบเน้นท่องจำทำให้เด็กขาดความคิดสร้างสรรค์ ไม่กล้าคิดนอกกรอบ ไม่มีปัญหาจะต้องขบคิดเอง เพราะผู้ใหญ่มีวิธีแก้ปัญหาให้แล้ว เมื่อเขาเหล่านั้นเป็นผู้ใหญ่เราจะได้สังคมที่มีคำถามเช่นทุกวันนี้ ขาดความคิดสร้างสรรค์ ขาดวิธีการแก้ปัญหาที่ดี เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนในระดับประถม หรือมัธยม หรือการอบรมดูแลบุตรของพ่อแม่บางราย ที่สวมรองเท้าให้แต่งตัวให้เด็กก่อนไปโรงเรียน ทั้ง ๆ ที่เด็กเหล่านั้นโตพอจะทำอะไรเหล่านั้นได้แล้ว แต่ด้วยความรัก และยังมีตัวอย่างอื่น ๆ อีกมากที่พ่อแม่ผู้ปกครองจัดการให้ ผลคือ พ่อแม่กำลังสร้างความเคยชินให้กับเด็ก โรงเรียนกำลังสร้างรูปแบบสำเร็จรูปให้กับเด็ก ทำให้เด็กไม่รู้จักปัญหา และการแก้ปัญหาด้วยตนเอง เมื่อถูกอบรมในวิถีทางเช่นนี้ โตขึ้นกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ขาดจินตนาการ ในการแก้ปัญหา รักความสะดวกสบาย สร้างแล้วทั้งโรงเรียนและบ้าน ต่างช่วยกัน

นักจิตวิทยาหลายท่านเช่น กิลฟอร์ด (Guilford,1950) เมสัน (Mason,1960) วอลแลช และ โคแกน (Wallach & Kogan,1965) หรือบุคคลอื่นๆ ต่างยอมรับว่า ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการคิดสร้างสรรค์สิ่งแปลกๆ ใหม่ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุสิ่งของหรือกระบวนการ การขาดความคิดสร้างสรรค์จะเกิดผลตรงกันข้าม ลักษณะความคิดเช่นนี้นำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ หรือการพบวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบใหม่

ประเทศไทยไม่ถึงกับเลวร้ายต่อไปเรื่อยๆ เวลาที่สังคมไทยตื่นตัวเรื่องเหล่านี้มาก มีคำถามเกี่ยวกับเรื่องการจัดการศึกษามากขึ้น มีการเปรียบเทียบการจัดการศึกษากับประเทศที่เจริญแล้วมากขึ้น มีคำพูดว่าพ่อแม่ที่ซบรพพาลูกไปส่งที่โรงเรียนระหว่างทางลูกบอกว่าลืมสมุดการบ้าน พ่อแม่ไม่ต้องวกรถกลับ ให้ลูกถูกตี เพราะนั่นเป็นการสอนเรื่องวินัยและความรับผิดชอบ การที่ผู้คนในสังคมขาดความคิดสร้างสรรค์เพียงอย่างเดียว ประเทศก็จะพัฒนาไปได้ช้า สิ่งแปลกใหม่ทั้งหลายต้องซื้อหาจากต่างประเทศ เร็วๆ นี้มีข่าวที่น่าคิดเกิดขึ้นคือ หนุ่มสาวชาวฮอลแลนด์ มาเที่ยวเมืองไทยติดใจรถตุ๊ก ตุ๊ก เลยสั่งซื้อกลับไป 50 คัน พวกเขาได้ปรับเปลี่ยนรถตุ๊ก ตุ๊ก ใหม่ มีรูปร่างสวยงามกว่าเดิมและใช้ไฟฟ้าแทนแก๊ส รถตุ๊ก ตุ๊กดัง กล่าวขายดีในหลายประเทศ ถึงเวลาแล้วที่เราจะต้องส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์อย่างจริงจังให้กับเด็กตั้งแต่เขาอายุ 4 ขวบ

ประเทศไทยโชคดีที่เวลานี้รัฐบาลประกาศวิสัยทัศน์เชิงนโยบายจะนำประเทศเข้าสู่ยุค ไทยแลนด์ 4.0 จากอุตสาหกรรมหนัก สู่ยุคขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์ และนวัตกรรม ซึ่งหมายความว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจยุคใหม่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ เข้าผสมผสานกับเทคโนโลยีใหม่ๆ เพื่อให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ฉะนั้น ความคิดสร้างสรรค์จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ความรู้เพียงอย่างเดียวไม่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ การแก้ปัญหาแบบใหม่จะต้องผสมผสานด้วยความคิดสร้างสรรค์จึงจะเกิดนวัตกรรมใหม่ได้ ครูศิลปะจึงควรตระหนักถึงความสำคัญนี้

กระบวนการคิดสร้างสรรค์ (Creative Process)

กระบวนการคิดสร้างสรรค์หมายถึงขั้นตอนหรือลำดับของความคิดสร้างสรรค์ ซึ่ง ทอเรนซ์ (Torrance, 1972) สรุปว่า กระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งเรียกว่า กระบวนการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ (Creative Problem Solving Process) ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นพบความจริง (Fact-finding)
เป็นขั้นเริ่มต้น ตั้งแต่มีความกังวลใจ มีความสับสนวุ่นวายใจ แต่ไม่สามารถระบุชัดได้ว่าเป็นเพราะอะไร
2. ขั้นค้นพบปัญหา (Problem-finding) ขั้นนี้เกิดจากขั้นที่ 1 เมื่อพิจารณาโดยรอบคอบแล้วจึงสรุปว่าความกังวลใจที่มีอยู่นั้นมาจากปัญหาที่เกิดขึ้นนั่นเอง
3. ขั้นการตั้งสมมติฐาน (Idea-Finding)
เมื่อทราบปัญหาแล้ว พยายามตั้งสมมติฐานว่า สามารถแก้ปัญหานั้นโดยวิธีการใดได้บ้างจากนั้นจึงรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปทดลองแก้ปัญหตามสมมติฐานนั้น
4. ขั้นการค้นพบคำตอบ (Solution-finding)
เป็นการค้นพบคำตอบของการแก้ปัญหานั้น ๆ หรือการแก้ปัญหานั้นได้นั่นเอง
5. ขั้นการยอมรับผลการค้นพบ (Acceptance-finding)
เป็นการยอมรับผลของการแก้ปัญหาซึ่งอาจแก้ปัญหานั้นได้ไม่ทั้งหมดหรือไม่ดีที่สุด ในอนาคตอาจพบแนวทางแก้ปัญหาใหม่ที่ดีกว่านี้ เรียกว่า New Challenges

กระบวนการสร้างสรรค์ที่ทอเรนซ์นำเสนอตั้งกล่าวนี้อสอดคล้องกับนักจิตวิทยาการศึกษาเช่น (Wallach & Kogan, 1965) กล่าวคือ มีขั้นตอนหลักสำคัญได้แก่ การรับรู้ปัญหา - การใช้ความคิดและข้อมูลในการแก้ปัญหา - การลงมือแก้ปัญหา - การยอมรับผลของการแก้ปัญหานั้น ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นกระบวนการแก้ปัญหาทั่วไปทางวิทยาศาสตร์นั่นเอง

มีตัวอย่างความคิดสร้างสรรค์ของลูกจ้างคนหนึ่งของรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้รับรางวัลด้านคุณงามความดี เป็นเงิน 5,000 ดอลลาร์ ด้วยการใช้วิธีการเปลี่ยนเครื่องหมายจราจรที่สะท้อนแสง ซึ่งใช้สำหรับเขตการก่อสร้างทางหลวงที่มีข้อความว่า “คนกำลังทำงาน” และ “อ้อมข้างหน้า” จากสีเหลืองเป็นสีส้ม เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายของรัฐ รัฐได้สรุปว่าเราจะต้องโยนเครื่องหมายสีเหลืองอันเดิมทิ้งไป และซื้ออันใหม่มาแทน เพราะพื้นผิวด้านหน้าของลูมินียมที่ทาด้วยสีสะท้อนแสงนั้นไม่สามารถนำมาทาสีทับใหม่ได้ ลูกจ้างคนนี้ได้ช่วยเหลือโดยการใช้ความคิดสร้างสรรค์ คิดหาวิธีและพัฒนาวิธีการทาสีทับเครื่องหมายอันเดิมด้วยการใช้กาวยาสีแดงเข้มทาทับ ทำให้ได้แผ่นป้ายจราจรสีส้มตามต้องการ (มนูญ ตมะวัฒนา, 2532)

จากตัวอย่างดังกล่าว หากวิเคราะห์กระบวนการคิดของลูกจ้างจะได้ดังนี้ ลูกจ้างคนดังกล่าวรับรู้ปัญหาของรัฐ และต้องหาวิธีเปลี่ยนเครื่องหมายจราจรโดยไม่ต้องซื้อป้ายใหม่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ขั้นตอนที่ 1 และ 2 รวมไว้ด้วยกัน จากนั้นเริ่มค้นหาข้อมูลต่างๆ จากความรู้เดิมที่มีอยู่ หรือจากการค้นคว้าเพิ่มเติม พร้อมทั้งตั้งสมมติฐานหลายอย่าง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ 3 จากนั้นคัดเลือกสมมติฐานที่มีความเป็นไปได้มากที่สุดทำการพิสูจน์ก่อน ในการตั้งสมมติฐานดังกล่าวมีประเด็นที่น่าสนใจคือ การคิดบนหลักของ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน (Analogy) กับตัวปัญหา กล่าวคือป้ายจราจรไม่สามารถทาทับด้วยสีสะท้อนแสงได้เพราะมีผิวมันลื่น ฉะนั้นคุณสมบัติที่ยึดติดจึงเป็นคุณสมบัติที่เกี่ยวข้องกับตัวปัญหา การพิสูจน์สมมติฐานดังกล่าวนี้เป็นขั้นตอนที่ 4 และเมื่อพิสูจน์สมมติฐานแล้วสิ่งที่คิดค้นสามารถใช้ได้ ถือว่าเป็นการแก้ปัญหาได้ ขั้นตอนที่ 5 คือ ขั้นการยอมรับผลการค้นพบ ซึ่งผลการค้นพบในครั้งนี้แรกอาจมีบางส่วนที่ไม่สมบูรณ์ควรได้รับการปรับปรุงครั้งต่อไป เช่นนี้จะเกิดวงจรการพัฒนาไปเรื่อยๆ จนเกิดสิ่งที่สมบูรณ์ดังหลายอย่างที่เรพบเห็นในปัจจุบัน

จากกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์และตัวอย่างการแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาโดยความคิดสร้างสรรค์มีประเด็นสำคัญที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1. ขั้นตอนที่ 1 คือการค้นพบความจริง พบว่าตนเองมีความกระวนกระวายใจต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่รู้สึกได้ว่าสิ่งนั้นไม่ลงตัว มีความบกพร่อง ความกระวนกระวายใจดังกล่าวนี้คือแรงกระตุ้น ถ้ามีความกระวนกระวายใจมากก็จะเกิดขั้นตอนที่ 2 คือการค้นพบปัญหา แต่หากความกระวนกระวายใจมีน้อยเกิดขึ้นแล้วดับไปหันไปสนใจอย่างอื่น ขั้นตอนที่ 2 ก็ไม่เกิด กระบวนการคิดสร้างสรรค์จะถูกตัดทอนทันที ไม่มีการคิดใดๆ เกิดขึ้น
2. ขั้นตอนที่ 2 การพบปัญหา ต้องรู้ว่าปัญหาคืออะไร ต้องแก้ปัญหอะไร ต้องชัดเจนในปัญหานั้น
3. ขั้นตอนที่ 3 คือการแสวงหาหนทางในการแก้ปัญหา ในหลากหลายวิธี ถ้าทำกันหลายคนเราเรียกขั้นตอนนี้ว่าขั้นระดมสมอง เป็นการตั้งสมมติฐานว่ามีทางใดแก้ปัญหาก็ได้บ้างอย่างไร
4. ขั้นตอนที่ 4 คือการลงมือแก้ปัญห โดยเลือกแนวทางที่คิดว่าเป็นไปได้ที่สุดก่อน
5. ขั้นตอนที่ 5 คือขั้นขึ้นชมผลสำเร็จ ซึ่งอาจยังมีข้อบกพร่องอยู่ แต่ปัญหาก็ได้ระดับหนึ่ง

จะเห็นได้ว่ากระบวนการคิดสร้างสรรค์ ไม่ใช่กระบวนการค้นหาความรู้ใหม่ แต่เป็นการใช้ความรู้เดิมผสมผสานกันหลายความรู้ หลายแนวทาง จนเกิดการแก้ปัญหาได้ ดังกล่าวแล้วว่า การคิดสร้างสรรค์เป็นการแก้ปัญหาโดยนำประสบการณ์ความรู้เดิมที่มีอยู่เป็นฐานในการคิด ฉะนั้นหากเรามีความรู้เดิมที่กว้างขวาง ลึกซึ้ง เป็นความรู้ในระดับสูง การคิดสร้างสรรค์ก็จะแก้ปัญหในระดับซับซ้อนขึ้นไปได้ เราจึงต้องการคนที่มีความรู้สูงและมีความคิดสร้างสรรค์สูงอยู่ในคนคนเดียวกัน เราไม่ต้องการคนที่มีความรู้สูงแต่ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ใดๆ หรือมีแต่ความคิดสร้างสรรค์มากมายแต่ไม่มีองค์ความรู้ใดๆ เลย สองสิ่งนี้ถ้าแยกส่วนกันอยู่ ก็จะไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร เราจะมีแต่คนรู้มากแต่ไม่ทำอะไร หรือมีแต่คนคิดฟุ้งซ่านแต่ทำอะไรไม่ได้ เป็นต้น

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

Guilford (1950 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2547) กล่าวว่าองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ มี 4 องค์ประกอบดังนี้

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่แตกต่างไปจากความคุ้นเคย ความริเริ่มแปลกใหม่นี้อาจแสดงออกในรูปลักษณะทางผลผลิตหรือกระบวนการก็ได้ เช่น การตีความการรับรู้เนื้อหาต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่ประสาทสัมผัส อย่างไรก็ตามความคิดริเริ่มไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ซึ่งไม่เคยมีมาก่อน แต่อาศัยการสะสมและรวบรวมความรู้เดิมมาดัดแปลงหรือประยุกต์ให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยสิ่งประดิษฐ์ส่วนใหญ่ล้วนอาศัยแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ความคล่องแคล่วในการคิด (Fluency) หมายถึงความสามารถในการผลิตความคิดที่แตกต่างและหลากหลายภายใต้กรอบจำกัดของเวลาเป็นความสามารถเบื้องต้นซึ่งจะนำไปสู่การคิดอย่างมีคุณภาพ และเพื่อการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ความคล่องแคล่วในการคิดรวมความถึงการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่ว การเชื่อมโยงความหมายหรือสิ่งที่คล้ายคลึงกันได้อย่างรวดเร็ว ความคล่องแคล่วในการแสดงออกสามารถเรียบเรียงถ้อยคำเพื่ออธิบายความได้อย่างรวดเร็ว

3. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) เป็นความสามารถในการคิดนอกกรอบ ไม่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่คุ้นเคย สามารถคิดได้คล่องแคล่วหลากหลายรูปแบบ

4. ความละเอียดละออในการคิด (Elaboration) หมายถึงการคิดในรายละเอียดเพื่อขยายความคิดหลักให้สมบูรณ์ เป็นความคิดที่ผู้อื่นอาจมองข้ามไปเป็นความคิดที่มาจากการสังเกตที่ดี

จากองค์ประกอบ 4 ประการของความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า บุคคลที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ได้จะต้องมีองค์ประกอบ 4 อย่างนี้อยู่ในตัว คือ คิดแปลกใหม่ มีความสามารถในการคิดหลากหลายอย่างรวดเร็วไม่ซ้ำแบบเดิม คิดนอกกรอบ คิดละเอียดแม้เรื่องเล็กน้อย ใครก็ตามถ้าคิดว่าเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์ให้ถามตัวเองว่าเรามีลักษณะทั้ง 4 ประการในตัวเรามากน้อยเพียงใด เรามักพบเสมอว่าบางคนมักมีความคิดแปลกไปจากเพื่อนคนอื่นเสมอในขณะที่คนอื่นคิดคล้ายกัน บางคนสามารถสรรหาถ้อยคำได้หลากหลายเพื่ออธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเด็กบางคน

ออกแบบรูปร่างต่าง ๆ ได้มากมายไม่ซ้ำแบบเดิม องค์ประกอบทั้ง 4 ประการแม้จะมีอยู่ในมนุษย์ด้วยความสามารถของสมอง แต่มีข้อจำกัด ควรได้รับการฝึกฝนตั้งแต่เด็กเพื่อให้ความสามารถทั้ง 4 ประการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ (Creative Person)

เราเชื่อว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด เป็นคุณสมบัติที่ทำให้มนุษย์สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมรอบตัวเพื่อให้มีชีวิตในโลกนี้อย่างสุขสมบูรณ์ ซึ่งต่างไปจากสัตว์โลกชนิดอื่น ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่แยกออกมาจากอายุและสติปัญญา เป็นคุณสมบัติที่ต้องฝึกฝน ทอแรนซ์ (Torrance, 1965) กล่าวว่า เด็กวัย ป.1-ป. 3. (อายุประมาณ 7-10 ขวบ) มีความเจริญทางความคิดสร้างสรรค์พัฒนาสม่ำเสมอ จะลดลงเมื่อถึง ป. 4 หรืออายุประมาณ 11 ขวบและจะเพิ่มขึ้นอีกเมื่ออายุประมาณ 12-13 ปี หรือระดับมัธยมต้น อย่างไรก็ตามการศึกษาของทอแรนซ์ และคนอื่น ๆ ในเรื่องเดียวกันพบว่า ต่างชาติพันธุ์ ต่างสภาพแวดล้อม มีผลต่อพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก ช้า-เร็ว-มาก-น้อย สิ่งที่ยอมรับตรงกันก็คือ ในวัยเด็กสามารถพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ได้ ให้กลายเป็นคุณสมบัติติดตัวถึงวัยผู้ใหญ่ ในทางตรงกันข้าม หากขาดการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์ที่ติดตัวมาในวันเด็กจะลดลงจนกลายเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สามารถใช้ความคิดสร้างสรรค์ระดับ ที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์ใดๆ ได้ และเราเชื่อว่าวัยเด็กเป็นวัยที่เหมาะสมที่จะสร้างรากฐานของสิ่งต่างๆ ไว้ในสมอง โดยเฉพาะเรื่องความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งจะส่งผลต่อวัยผู้ใหญ่อย่างมาก

ลักษณะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์

นักจิตวิทยาหลายท่านให้ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. รู้สึกไวต่อปัญหา มองเห็นปัญหาได้ก่อน
2. มีความสามารถในการคิดกระจาย ไม่คิดในทางเดียว
3. มีความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดได้คล่องแคล่วในระดับสูง
4. เป็นตัวของตัวเอง

5. มองการณ์ไกล
6. มีความเต็มใจที่จะเสี่ยงเพื่อการทำสิ่งใหม่
7. มีประสบการณ์กว้างขวาง รู้เห็นมาก จดจำสิ่งต่าง ๆ ได้ดี เป็นคนช่างสังเกต
8. มีความคิดอิสระไม่ชอบคิดตามผู้อื่น และมักคิดนอกกรอบ
9. ชอบคิด หรือทำสิ่งแปลกใหม่
10. มีอารมณ์ขัน ไม่เป็นคนเครียด หรือมีสุขภาพจิตที่ดี
11. มีความอดทนต่อสิ่งที่ไม่ชัดเจน ตื่นเต้นที่จะค้นหาความชัดเจน
12. มีความยืดหยุ่น พร้อมเปลี่ยนแปลง
13. มีความมานะบากบั่น ที่จะทำงานยากหรือซับซ้อนได้จนสำเร็จ
14. มีสมาธิสูง ปฏิบัติงานสิ่งหนึ่งสิ่งใดได้เป็นเวลานาน
15. ยอมรับข้อขัดแย้งได้
16. ชอบตั้งคำถาม ชอบทดลอง
17. มีความสนใจกว้างขวางในหลายเรื่อง เป็นคนช่างสังเกต และจดจำ
18. ชอบคิดแก้ปัญหาไว้หลายทาง มักมีแผน 1 แผน 2
19. ไม่ชอบทำตามผู้อื่นโดยไม่มีเหตุผล
20. มีจินตนาการสูง
21. มีลักษณะเป็นผู้นำ
22. มีความซับซ้อนในการรับรู้ หมายถึง สามารถรับรู้ได้ลึกซึ้ง เช่น เมื่อมองเห็น จักรยาน จะรับรู้ถึงขนาด สี ลักษณะปลีกย่อยอื่น ๆ ในขณะที่คนอื่นมองไม่เห็น หรือไม่ทันสังเกต
23. ไม่เคร่งครัดกับระเบียบแบบแผน
24. ชอบประสบการณ์ใหม่ ๆ
25. มีความตื่นเต้นต่อสิ่งแปลกใหม่

บุคลิกลักษณะดังกล่าวข้างต้น มิได้หมายความว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ ต้องมีครบทุกข้อแต่ไม่ควรน้อยกว่ากึ่งหนึ่ง เราจะพัฒนาเยาวชนให้กลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณสมบัติดังกล่าวให้มากที่สุดได้อย่างไร ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้นว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติติดตัวมาแต่กำเนิดก็จริงหากไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสมแล้ว เมื่อเป็นผู้ใหญ่ความเข้มข้นของความคิดสร้างสรรค์จะมีไม่มากพอต่อการนำไปใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง และหากประเทศชาติประกอบไปด้วยผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์น้อย จะพัฒนาประเทศได้ช้ากว่าประเทศที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์สูง นอกจากนี้บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ควรมีส่วนประกอบสำคัญ 2 ประการได้แก่ ความคล่องตัวและความยืดหยุ่นในการคิด ความคล่องตัวหมายถึง ความสามารถในการผลิตความคิดเห็นออกมาได้เป็นจำนวนมาก หรือแก้ปัญหาอย่างราบรื่นและรวดเร็ว โดยมีประจักษ์พยานให้เห็นได้เด่นชัด เช่นแบบทดสอบความสามารถในการคิดสร้างสรรค์ ผู้ทดสอบได้รับคำถามให้บอกประโยชน์ของไม้แขวนเสื้อ อีฐที่หนีบกระดาด ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ภายในระยะเวลาที่กำหนด ความคิดยืดหยุ่นหมายถึงความสามารถในการแสดงหาความแตกต่างที่ผิดไปจากแนวทางการแก้ไขเดิม โดยไม่เคยใช้วิธีการเช่นนั้นมาก่อน เช่นความคิดที่จะติดลูกบิดไว้บนฝาผนังแทนที่จะติดไว้ที่ประตูเหมือนที่เคยเห็นทั่วไป เช่นนี้เรียกว่าความคิดยืดหยุ่น (มนูญ ตนะวัฒนา, 2532)

มีคำกล่าวว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของความถูกต้อง และข้อเท็จจริง ศิลปะไม่มีถูกจริง ผิดจริง ไม่มีข้อเท็จแท้ ไม่มีข้อจริงแท้ ศิลปะถูกแขวนโยงด้วยอารมณ์ความรู้สึก และจินตนาการ วิทยาศาสตร์ถูกแขวนโยงด้วยข้อเท็จจริง ศิลปะจึงถูกกล่าวหาว่าไร้หลัก เกณฑ์กติกา ไม่มีความแน่นอน คำกล่าวข้างต้นมีความจริงอยู่มาก ศิลปะเป็นเช่นนั้นจริง กล่าวคือไม่มีกฎตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเงื่อนไขต่างๆ การสร้างงานศิลปะจึงต้องใช้จินตนาการเข้าช่วยแทนการใช้กฎเกณฑ์เช่นวิทยาศาสตร์ จินตนาการเป็นสิ่งที่ไร้ขีดจำกัด กิจกรรมศิลปะจึงเป็นกิจกรรมของความหลากหลาย ตามคุณภาพของจินตนาการนั้นๆ ข้อเท็จจริงเช่นนี้ ศิลปะจึงถูกนำไปใช้ในกิจกรรมส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญา ไม่ปรากฏความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนที่เรียนศิลปะได้คะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าพวกที่ไม่เรียนศิลปะ (อารี รังสินนท์, 2528) ดังนั้นหลักสูตรในระดับประถม ศิลปะมีบทบาทหน้าที่หลัก 2 ประการคือ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมพัฒนาการทาง

ด้านร่างกายของเด็ก ศิลปะในชั้นประถม มิได้มีจุดเน้นเพื่อให้เด็กไปเป็นศิลปินในอนาคต ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของเด็กวัยประถมศึกษาเป็นช่วงที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงเป็นทุนเดิมในตัวเด็กทุกคน หากไม่ส่งเสริมในช่วงนี้ก็จะสายเกินไป กิจกรรมที่ยั่วให้เด็กกล้าแสดงออก ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ได้ดีที่สุด ก็คือกิจกรรมที่ไม่มีถูกจริง ผิดจริง(ศิลปะ) เด็กจะกล้าแสดงออก กล้าคิดตลอดเวลา (อันที่จริงวิชาวิทยาศาสตร์, ภาษา, หรือวิชาในหมวดอื่นๆ สามารถสอนให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ได้ แต่กรอบและวิธีการอาจทำได้ไม่หลากหลายเท่ากิจกรรมทางศิลปะ ด้วยเหตุผลความถูกต้องดังกล่าวแล้วข้างต้น) ในวัยเด็กโดยเฉพาะวัยประถมต้น มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ รวดเร็วไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางสมอง รวมถึงวิถีคิดและจินตนาการ ฉะนั้นเราจึงพบว่าเด็กคิดและต้องการแสดงออกในสิ่งที่ตนคิด บางคนช่างพูดช่างถาม การพูดถามเป็นการแสดงออกในสิ่งที่คิด บางคนใช้วิธีแสดงออกโดยการแสดงละคร ร่ายรำ เล่นเกมส์สมมุติ บางคนแสดงออกโดยการขีดเขียนเป็นภาพ เด็กประถมจึงสนใจที่สุด กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างดี กิจกรรมสร้างสรรค์จึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อ-ตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ แต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ฝึกให้รู้จักทำงานด้วยตนเอง ฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งความคิดและการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ และยังนำไปสู่การเรียนรู้ เขียน อ่านอย่างสร้างสรรค์ต่อไป (อารี พันธมณี, 2547)

เพื่อนของผู้เขียนคนหนึ่งมีความกังวลต่อกิจกรรมของลูกคนแรกวัย 6 ขวบอย่างมาก เพราะลูกชอบวาดภาพ ชอบมากๆ วาดไปดูไป ขีดเขียนทุกที่แม้บนโซฟา ผาผนัง ห้ามอย่างใดก็ไม่ฟัง ความกังวลมิใช่กลัวบ้านจะสกปรก แต่กลัวลูกจะกลายเป็นศิลปิน จะกลายเป็นคนเขียนรูปขาย ซึ่งไม่ใช่ความฝันของพ่อแม่ ผู้เขียนให้ความเห็นว่าไม่ต้องกังวลพฤติกรรมเช่นนี้เป็นเรื่องปกติของเด็กทั่วไป เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์มากๆ จะไม่นิ่งเฉย บางคนช่างพูด บางคนจะแสดงออกทางร่างกาย หรือไม่ก็ทางการขีดเขียน ทั้งหมดนี้เป็นแค่ความหมายของการแสดงออกเท่านั้น บางครั้งการแสดงออกทางการเขียนภาพดูเหมือนจะตอบสนองจินตนาการของเด็กได้ดีกว่าทางอื่น เพราะวัยเด็กการใช้คำพูดยังไม่ครบถ้วน การร่ายรำมีขีดจำกัดในการถ่ายทอดจินตนาการ ฉะนั้นการเขียนรูปจึงเป็นทางออกที่ดีสำหรับเด็ก ไร้ขีดจำกัด รูปทุกรูปที่เด็กเขียนดูเหมือนจริงมากสำหรับเด็ก ไม่มี

ปัญหาเรื่องความเหมือน เพราะจินตนาการของเด็กข้ามความเหมือนไปได้(ความเหมือนจะกลับมาเมื่อเข้าสู่ขั้นมัธยมปลาย เมื่อเด็กเรียนรู้เหตุและผล ความเป็นจริงมากขึ้น) ภาพเขียนเป็นเพียงเครื่องมือของจินตนาการเท่านั้น ยิ่งเขียนภาพมากเท่าไรเด็กยิ่งใช้สมองและจินตนาการมากเท่านั้น ฉะนั้นหากดินสอหรือกระดาษหมดให้รีบจัดหาเพิ่มเติมทันที ยั่วยุให้เด็กเขียน ชักถามความหมายของภาพ เพื่อให้เขาเล่าเรื่อง ไม่นานเด็กจะค่อยๆ เลิกเขียนไปเอง เด็กคนไหนที่ยังคงชอบเขียนรูปอยู่ไม่เลิกจนถึงวัยมัธยมปลาย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีน้อย หรือแทบไม่มีในหนึ่งชั้นเรียน ถ้ามีครูควรสนับสนุนเขาเพราะอาจเป็นเส้นทางที่เขาชอบจริง ๆ ขณะนี้ลูกของเพื่อนดังกล่าวเป็นวิศวกรไปแล้ว ข้อเท็จจริงเรื่องกิจกรรมศิลปะช่วยพัฒนาการด้านจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เวลานี้เป็นที่เข้าใจมากขึ้นทั้งครู ศิลปะและผู้ปกครอง จึงนับเป็นเรื่องที่น่ายินดี

กิจกรรมทางศิลปะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร

ในสถาบันการสอนศิลปะสิ่งที่อาจารย์พร่ำสอนเสมอคืออย่าลอกงานของผู้อื่น การลอกงานถือเป็นความผิดที่น่าละอายยิ่ง นักศึกษาทุกคนต้องคิดเอง สร้างสรรค์เอง หากจะดึงเอาบางส่วนในงานผู้อื่นมาประยุกต์สามารถใช้ได้ คำสอนนี้เชื่อว่าผู้ผ่านการเรียนทางศิลปะจะได้ยินเสมอ นั่นหมายความว่าเราจะไม่ลอกงานใคร ฉะนั้นโดยรวมผู้จบทางด้านศิลปะมักได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างน้อยการสร้างงานทุกชิ้นจะไม่เหมือนของใคร การทำงานศิลปะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างไร

ขั้นตอนการทำงานศิลปะ กับขั้นตอนความคิดสร้างสรรค์

ลองพิจารณาขั้นตอนการทำงานศิลปะและเปรียบเทียบขั้นตอนของการเกิดความคิดสร้างสรรค์ จะพบว่าเป็นขั้นตอนเดียวกัน ตัวอย่างเช่น เมื่อนักเรียนได้รับโจทย์ให้เขียนภาพ “ตลาดสด” การทำงานของเด็กจะประกอบด้วยขั้นตอนต่อไปนี้

1. ขั้นตอนการทำงานศิลปะ

1.1 ทบทวนความรู้เดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับตลาดสด อาจนึกถึงวันที่เคยไปหรือเคยเห็นในโทรทัศน์ ภาพถ่าย หรือการบอกเล่า ฯลฯ ภาพเหล่านั้นเห็นอะไรบ้าง การทบทวนระลึกถึงเช่นนี้เป็นเวลาที่กำนัลสมองกำลังเข้าไปค้นข้อมูลจากสมองซีกขวา ซึ่ง

เป็นสมองด้านเก็บภาพลักษณ์ และทำการค้นข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการครุ่นคิด ค้นหาข้อเท็จจริง(Fact-Finding) เด็กบางคนถึงกับเอามือทำคาง นั่งเงียบเป็นเวลานาน

1.2 เลือกเฉพาะภาพลักษณ์ที่เห็นว่าจะนำมาแก้ปัญหาได้ เด็กอาจนึกภาพตลาดสดได้มากมาย มีปลา หมู เป็ด ไก่ ผัก คนเดินไปมา การซื้อขาย เลือดหมูบนเขียง ฯลฯ ภาพทั้งหมดที่ได้ระลึกได้ จะถูกคัดเลือกเฉพาะที่ตนเห็นว่าดี นำเสนอได้ตรงกับหัวเรื่องหรือปัญหามากที่สุด (Problem-Finding)

1.3 ขั้นสร้างสรรค์ เป็นการนำภาพที่ระลึกได้ ทำการคัดเลือก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นภาพที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับโจทย์ (Analogy) ในขั้นตอนสร้างสรรค์นี้เด็กจะนึกว่าควรวาดอะไรดี หรือต้องเพิ่มเติมอะไร อาจเพิ่มบางสิ่งบางอย่างลงไปในภาพ พยายามโยกย้ายภาพสลับเปลี่ยนมุมมอง สี องค์ประกอบในภาพ เพื่อให้ดูตรงกับจินตนาการมากขึ้น (Idea-Finding)

1.4 ขั้นลงมือแก้ปัญหา เด็กจะเริ่มลงมือวาดตามที่คิดไว้ ในขณะวาดภาพเด็กต้องแก้ปัญหาด้านอื่น ๆ ไปพร้อมกัน เช่น ปัญหาการใช้ดินสอ หรืออุปกรณ์ ปัญหาการถ่ายทอดด้านรูปร่าง สี มุมมอง การแก้ปัญหาดังกล่าวเพื่อให้ได้ภาพที่ตรงกับจินตนาการที่นึกไว้ในขั้นที่ 3 ขั้นนี้จึงเป็นขั้นตอนการแก้ปัญหานั้นเอง (Solution-Finding)

1.5 ผลงานสำเร็จ เมื่อวาดภาพเสร็จแล้วโดยปกติผู้วาดจะนำภาพวางไว้และถอยห่างเพื่อพิจารณาผลงานของตน ในขั้นตอนนี้เรียกว่าขั้นการยอมรับผลงาน (Acceptance-Finding) หากพบข้อบกพร่องสามารถแก้ไขได้ หากแก้ไขไม่ได้โอกาสต่อไปจะปรับปรุงให้ดีขึ้น

การทำงานศิลปะเป็นเช่นนี้ หากพิจารณาขั้นตอนต่างๆ แล้วจะเห็นได้ว่าสอดคล้องกับขั้นตอนของทอเรนซ์ที่กล่าวแล้วข้างต้น กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การสร้างงานศิลปะเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ต่างกันตรงที่การสร้างงานศิลปะไม่ถูกจำกัดโดยข้อเท็จจริง-เหตุและผล จึงมีอิสระในช่วงขั้นตอนที่ 1,2,3 การทำงานศิลปะในทุกด้านไม่ว่าจะเป็นการวาด การปั้น หรืองานออกแบบ จะเป็นไปตามขั้นตอนดังกล่าวนี้ทั้งสิ้น ประเด็นที่ควรให้ความสำคัญคือ ช่วงที่อยู่ในระหว่างขั้นตอนที่ 1,2,3 ซึ่งเป็นช่วงที่จินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ทำงานมากที่สุด

2. กิจกรรมทางศิลปะ

กิจกรรมทางศิลปะในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการวาดภาพ ซึ่งเด็กอาจใช้วัสดุในการวาดหลายชนิดได้แก่ ดินสอดำ ดินสอสี สีชอล์ค สีเทียน สีน้ำ (วัยประถม สีเทียน และดินสอสี ดินสอดำ ชนิดที่ไม่ต้องเหลา มีความเหมาะสมสำหรับเด็ก) กิจกรรมที่เสนอแนะดังนี้

2.1 การวาดภาพจากสิ่งที่ครูกำหนดให้ หมายถึงครูตั้งโจทย์ หรือตั้งชื่อเรื่องให้ เช่น ให้อวดภาพตลาดสดตอนเช้า ภาพชีวิตคนเมือง ภาพโรงเรียนของเรา เทศกาลลอยกระทง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เด็กต้องเคยเห็นหรือมีประสบการณ์มาก่อน อาจเป็นประสบการณ์ตรง หรือทางอ้อมก็ได้ ถ้าเด็กไม่เคยมีประสบการณ์ตรง ครูอาจเล่าให้เด็กฟัง หรือให้ดูภาพจาก CD. หรือสื่ออื่นๆ (การสร้างสรรคไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากความว่างเปล่า) การตั้งโจทย์ไม่ควรแคบหรือกว้างเกินไป หรือเป็นนามธรรมเกินไป เช่น ให้อวดภาพดอกกุหลาบ 1 ดอก วาดภาพสุนัข กำหนดโจทย์เช่นนี้แคบเกินไป หรือให้อวดเรื่องผลของ บาบ บุญ ความเกลียดชัง เด็กไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เช่นนี้ถือว่ากว้างเกินไป ประเด็นสำคัญคือ ต้องมั่นใจว่าเด็กมีข้อมูลความทรงจำหรือมีข้อมูลในเรื่องนั้นๆ พอประมาณ ที่เหลือสำหรับพื้นที่จินตนาการของเด็ก สิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งคือ การให้อวดภาพสิ่งของตรงหน้า หรือวาดหุ่นนิ่ง ซึ่งสกัดกั้นจินตนาการและความทรงจำของเด็ก

2.2 การวาดภาพจากนิทานหรือเรื่องเล่า ควรเลือกเรื่องที่สนุกสนาน มีคติสอนใจ ไม่ควรยาวเกินไป ขณะที่ครูเล่าควรให้เด็กหลับตาพับหน้าบนโต๊ะในท่าทางที่สบายๆ เพื่อให้เด็กมีสมาธิในการจินตนาการมากขึ้น สมอชิงช้าจะส่งสัญญาณการไต่ขึ้นไปยังสมอชิงช้า สร้างจินตนาการและภาพเก็บไว้ นับเป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางสมองอย่างยิ่ง ภาพที่เด็กวาดจะไม่มีของใครผิด ของใครถูก

2.3 การวาดภาพตามใจชอบ ได้แก่ให้เด็กตั้งชื่อเรื่องเอง อยากรู้อะไรอะไรในภาพบ้าง เช่น ให้อวดภาพการไปเที่ยวกับครอบครัวครั้งสุดท้าย การทำสวนครัวที่บ้าน เทียงงานสงกรานต์กับพ่อแม่ ฯลฯ เรื่องดังกล่าวเหล่านั้น เด็กมีประสบการณ์ตรง อาจไม่ส่งเสริมจินตนาการเท่าที่ควรแต่ส่งเสริมความทรงจำได้ดี

2.4 การวาดภาพจากประสบการณ์ตรง ครูสร้างสถานการณ์ให้กับเด็ก เช่น พาเด็กออกนอกห้องไปสำรวจบริเวณโรงเรียน สวนผักหลังโรงเรียน กระถางบัวหน้า

โรงเรียน ฯลฯ การสร้างสถานการณ์ครูต้องกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เด็กด้วยอาชญากรรมการกับวิชาอื่นเพื่อให้กิจกรรมน่าสนใจยิ่งขึ้น หลังจากสำรวจผ่านไปแล้วให้เด็กกลับมาวาดรูป โดยให้โจทย์ว่าถ้าเราจะปลูกผักเพิ่มเติมเราจะปลูกอะไร จะทำอย่างไร ให้เขียนเป็นภาพ ครูจะไม่ประสงคให้เด็กเขียนจากความจำที่มองเห็นเพียงอย่างเดียวเพราะนั่นเป็นเพียงส่งเสริมความจำเท่านั้น การให้คิดต่อจะเป็นการส่งเสริมจินตนาการ

2.5 การต่อเติมภาพให้สมบูรณ์ เป็นกิจกรรมง่าย ๆ อาจทำได้หลายวิธีได้แก่

2.5.1 ให้เด็กออกไปเขียนเส้นเพียง 1 เส้นหรือเค้าโครงของบางอย่างบนกระดาน แล้วให้เด็กคนต่อไปเพิ่มเส้นที่มีอยู่แล้ว จุดมุ่งหมายคือทำให้เป็นรูปอะไรก็ได้ให้เร็วที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้เด็ก ต่อไปเรื่อย ๆ เด็กคนหลัง ๆ จะคิดมากขึ้นเรื่อย ๆ ครูอาจผิดหวังเพราะสุดท้ายอาจจะไม่เหมือนรูปอะไรเลยก็ได้ เพราะเด็กแต่ละคนไม่ได้คิดในเรื่องเดียวกัน หรืออาจมีเสียงเชียร์ให้เพื่อนเติมเส้นตามที่ตนคิดได้ ซึ่งเป็นการระดมสมองในอีกทางหนึ่ง สรุปแล้วเด็กได้ใช้ความคิด

2.5.2 ครูเขียนลายเส้นบนกระดาน 2-3 เส้นแต่ไม่ปรากฏเป็นรูปใด ๆ ให้เด็กเขียนลายเส้นนั้นลงบนกระดาษของแต่ละคน แล้วให้เขียนเส้นต่อเติมเป็นรูปอะไรก็ได้ตามจินตนาการของแต่ละคน

2.5.3 ครูเขียนภาพเริ่มต้นให้เด็กอาจลายเส้นรูปวงกลม หรือสามเหลี่ยม หรือรูปคล้ายอะไรสักอย่างบนกระดาน ให้เด็กต่อเติมจากรูปนั้นบนกระดาษของเด็กแต่ละคน ทุกคนอาจสร้างภาพสำเร็จที่ไม่เหมือนกันเลย

สอนศิลปะอย่างไรจึงส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

โดยธรรมชาติวิชาศิลปะเป็นวิชาที่เอื้อให้ผู้เรียนแสดงความคิดสร้างสรรค์ได้เต็มที่ ไม่มีถูกจริงผิดจริงดังกล่าแล้ว หากผู้สอนวางเงื่อนไขและสถานการณ์ให้เอื้อต่อการแสดงออกทางความคิดสร้างสรรค์แล้ว เชื่อว่ากิจกรรมศิลปะจะส่งเสริมเด็กได้อย่างดีต่อไปนี้เป็นข้อเสนอแนะที่ควรทำและไม่ควรทำเกี่ยวกับการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ตารางที่ 1 แนวทางที่ควรทำและไม่ควรทำเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

ที่	ควรทำ	ไม่ควรทำ
1	ให้หัวข้อไม่แคบหรือกว้างจนเกินไป เช่น ให้วาดภาพ “คนกำลังตกปลา” ไม่ต้องบอกรายละเอียดภายในภาพ	การให้หัวข้อแคบจะสกัดกั้นจินตนาการ เช่น ให้วาดภาพ “ผู้ชายใส่ชุดสีแดงกำลังตกปลาบนโขดหินในตอนเย็น” อย่างนี้ถือว่าหัวข้อแคบเกินไป บอกสิ่งที่ต้องการมากเกินไป หัวข้อกว้าง เช่น “วาดภาพคน” เด็กจะมองเป้าหมายไม่ชัดเจน กำหนดปัญหาได้ยาก
2	จะให้สร้างสรรค์สิ่งใดควรให้ข้อมูล สิ่งนั้นกับเด็ก เช่น ข้อมูลด้านเนื้อหา และการใช้วัสดุอุปกรณ์ เด็กจะ สร้างสรรค์ได้ต่อเมื่อมีข้อมูลเพียงพอ ดังคำกล่าวที่ว่า “เราไม่สามารถ สร้างสรรค์บนความว่างเปล่าได้” ฉะนั้นก่อนวาดภาพคนตกปลา ควร มีนิทานเรื่องคนตกปลา ภาพยนตร์ หรือเรื่องเล่าจากประสบการณ์ของเด็กบางคน เหตุผลก็คือ เด็กบางคน ไม่เคยตกปลามาก่อน	สั่งให้วาดโดยไม่มีข้อมูลใด ๆ ให้ หรือ ไม่เราให้เกิดจินตนาการในเรื่องนั้น ๆ ให้เขียนภาพเหมือนจริง หรือให้ทำ ตามแบบอย่าง
3	สอนให้คิดอิสระ ไม่สอนให้ลอกแบบ	ให้เขียนภาพเหมือนจริง หรือให้ทำ ตามแบบอย่าง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	ควรทำ	ไม่ควรทำ
4	ในขณะที่ทำงานศิลปะ เด็กอาจต้องแก้ปัญหาในเรื่องการใช้สี หรือการใช้ อุปกรณ์ต่างๆ ครูต้องสังเกตปัญหาใดที่เห็นว่า เด็กสามารถแก้ไขได้เอง ควรให้เด็กแก้ปัญหาด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้เด็กเรียนรู้การแก้ปัญหาต่างๆ แต่หากเห็นว่าจะเกิดความผิดพลาด ส่งผลร้ายแรง สามารถสอนวิธีที่ถูกต้องได้ เช่นการเหลาดินสอที่ไม่ถูกวิธีอาจบาดเจ็บได้ครูควรบอกให้เด็กรู้ก่อน เป็นต้น	ครูให้นักเรียนทำตามขั้นตอนไปพร้อมกันตั้งแต่ต้นจนจบ
5	ให้เวลาเหมาะสมกับความยากง่ายของงาน	ให้เวลามากเกินไป หรือน้อยเกินไป ให้เวลาน้อยเด็กจะทำงานไม่สำเร็จ จะรู้สึกถูกกดดัน ให้เวลามากมักจะทำให้เกิดช่องว่างของเวลา เด็กที่ทำเสร็จก่อนเวลาจะหันไปสนใจสิ่งอื่น ทำให้การควบคุมชั้นเรียนยุ่งยาก รบกวนสมาธิผู้อื่น
6	อย่ายึดติดความเหมือนจริง ในการให้คะแนน ควรมีเกณฑ์ในการให้คะแนนที่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์ เช่น จาก การมีส่วนร่วม จากความคิดแปลกใหม่ ความคล่องแคล่วในการอธิบาย ที่มาของภาพ ฯลฯ	ให้คะแนนจากความเหมือนเป็นหลัก ในเด็กระดับประถม เราจะไม่พบความเหมือนในผลงานเลย เด็กจะรู้สึกผิดหวัง และไม่ชอบงานศิลปะในที่สุดอีกทั้งสกัดกั้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กโดยตรง

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	ควรทำ	ไม่ควรทำ
7	ให้กำลังใจ ชื่นชม ยั่วยุ ส่งเสริมให้เด็กทำงานอย่างสนุกสนาน	ตำหนิงานเด็ก นำไปเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีให้เพื่อนๆ ดู
8	สอนงานประดิษฐ์เน้นการคิดเองทำเอง	สอนงานประดิษฐ์ให้ทำตามขั้นตอน มีตัวอย่างงานสำเร็จเป็นแบบอย่าง
9	ให้เขียนภาพตามจินตนาการ	ให้เขียนหุ่น หรือภาพจากต้นแบบ
10	เปิดโอกาสให้เด็กซักถาม แสดงความคิดเห็นได้	ไม่เปิดโอกาส
11	ให้เด็กอธิบายภาพหน้าชั้น หรือช่วยกันนำเสนอผลงานกลุ่มหน้าชั้นเรียน	ไม่เปิดโอกาส
12	จัดนิทรรศการผลงานนักเรียน	ไม่จัด
13	นำเด็กออกศึกษานอกสถานที่เพื่อสร้างแรงดลใจและเพิ่มข้อมูล	สอนในห้องเรียนอย่างเดียว
14	จัดมุมศิลปะ	ไม่จัด
15	ไม่ใช้เกณฑ์ของผู้ใหญ่ ไม่ใช่หลักเหตุและผล ไม่ใช่ข้อเท็จจริง ตัดสินงานเด็ก	ใช้เกณฑ์ของผู้ใหญ่ตัดสิน เช่น ไม่เหมือนจริง ผักบุ้งเลื้อยบนหลังคาตึก เป็นไปไม่ได้ ถูกหักคะแนน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	ควรทำ	ไม่ควรทำ
16	สนใจงานเด็กทุกคน พยายามหาจุดชื่นชม	ไม่ตรวจงานเด็ก ไม่ชื่นชมผลงาน ไม่มีข้อเสนอแนะใดๆ

ครูศิลปะควรตระหนักถึงความสำคัญของวิชาศิลปะที่สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี ควรทำวิชาศิลปะให้เป็นวิชาที่มีคุณค่าต่อเด็ก โดยไม่สอนให้ลอกเลียนแบบ ไม่กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนจนสกัดกั้นจินตนาการ ไม่ถือความถูกต้องกฎเกณฑ์ตามความคิดของผู้ใหญ่ พยายามช่วยและสร้างบรรยากาศให้เกิดจินตนาการตลอดเวลาที่เด็กทำงานศิลปะ และวิชาศิลปะเป็นวิชาเดียวที่ไม่มีผิดจริงถูกต้องจริง เหมาะที่จะสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนเมื่อเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์แล้วประเทศก็จะได้สังคมที่มีความคิดสร้างสรรค์ แล้วจะพบว่าสังคมเรามีสิ่งใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเกิดขึ้นทุกวัน อีกทั้งได้สนับสนุนนโยบาย ไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐที่ขับเคลื่อนอยู่ ณ เวลานี้ อย่าทำวิชาศิลปะในระดับประถมและมัธยมตอนต้นให้กลายเป็นวิชาข้อเท็จจริง สกัดกั้นความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของเด็ก อย่าลืมว่าหากเลยเวลาเด็กเข้าสู่วัยมัธยมปลายแล้ว โอกาสสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กจะหายไป อย่าทำวิชาให้ถูกตั้งคำถามว่าเรียนไปทำไม ให้เรียนวิชาอื่นดีกว่า

เอกสารอ้างอิง

- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2545). **การคิดเชิงสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : ชัคเชส มีเดีย.
- จันทร์จิรา นที. (2548). **ผลการจัดกิจกรรมซินเนคติกส์ที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักศึกษา**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีทางการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปริญญา ทนชัยบุตร. (2553). **การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทัศนศิลป์เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มนูญ ตมะวัฒนา. (2537). **จิตวิทยาอุตสาหกรรม**. กรุงเทพฯ : ธีระการพิมพ์.
- อารี พันธมณี. (2537). **ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : ไยไหม เอ็ดดูเคท.
- อารี รังสินันท์. (2528). **ความคิดสร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา.
- Guilford, J.P. and Raph.(1950).**The Analysis of Intelligence**. New York : McGraw-Hill.
- Mason, P.(1960). **The Knowledge-Creativity**. New York : Cambridge University Press.
- Torrance, E.P. and Myers, R.E.(1972). **Creative Learning and Teaching**. New York : Good Mead and Company.
- _____. (1965). **What Research Says to the Teachers in Creativity**. Washington D.C. : Association of Classroom Teachers of the National Education Association.
- Wallach,Micheal A. & Kogan,Nathan. (1965). **Model of Thinking in Young Children**. New York: Rinchart and Winston.

ปริทัศน์หนังสือ (Book Review)

แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม : เมื่อกระบวนการทัศน์
การพัฒนาเปลี่ยนสู่องค์ความรู้การพัฒนาที่หลากหลาย

อัศวิทย์ เรืองรอง¹
Akhawit Ruengrong

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2556). แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถบทนำเรื่อง : เมื่อ “การพัฒนา” แปรไปตามบริบทของสังคม

การเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่ความเจริญ หรือสิ่งที่
ดงามขึ้นนับเป็นยอดปรารถนาของมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม ความ
เจริญหรือความดีงามของการเปลี่ยนแปลงเรียกอีกอย่างหนึ่ง
ว่า “การพัฒนา” การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้จำต้องอาศัย
องค์ความรู้ด้านการพัฒนาทั้งทฤษฎีการพัฒนา เทคนิควิธีการ
พัฒนา อย่างไรก็ตามการพัฒนานั้นก็เช่นเดียวกับสรรพสิ่งโดย
ทั่วไปจึงมีสภาพที่แปรไปตามบริบทของสังคม นั้นหมายความว่า
องค์ความรู้ของการพัฒนานั้นขึ้นอยู่กับตัวแปรอันหลากหลาย ตัวแปรหนึ่งที่สำคัญ
คือเรื่อง “เวลา” ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนกระบวนการพัฒนาจึงเป็น
สิ่งที่ผู้เกี่ยวข้อง หรือสนใจในงาน/ศาสตร์การพัฒนามีต้องตื่นตัว / ปรับตัวอยู่ตลอด
ด้วยการแสวงหาองค์ความรู้จากตัวบทหรืองานวิจัยทั้งไทยและเทศอยู่เสมอเพื่อมิให้
เกิดความ “ไม่ลงตัว / ไม่เข้ากัน” ของวิธีการพัฒนาอันมีเป้าหมายมาจาก “ศาสตร์
การพัฒนา” กับพื้นที่ / หน่วยของการพัฒนา เพื่อให้เป้าหมายของการพัฒนาบรรลุ
ตามความประสงค์ “ศาสตร์หรือองค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา” อันหลากหลายนี้
หนังสือเล่มนี้จะเป็นคำตอบได้อย่างกระจ่างแจ้ง ดังจะกล่าวตามลำดับ ดังนี้

¹ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

การประกอบสร้างเนื้อหา: การลำดับโครงเรื่องเชื่อมโยงและมีเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพ

แนวคิด ทฤษฎี เทคนิค และการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม เป็นหนังสือที่เรียงร้อยเรื่องราวเกี่ยวกับทฤษฎีทางสังคมอันสัมพันธ์กับทฤษฎีการพัฒนา ตลอดจนเทคนิคการพัฒนาต่าง ๆ ไปตามลำดับของเวลาในแง่ที่อะไรมาก่อนมาหลัง กล่าวได้ว่าผู้เขียนได้กำหนดโครงเรื่องไว้ก่อนที่จะลงรายละเอียด ความเชื่อมโยงของเนื้อหาที่สืบเนื่องกันอย่างเป็นระบบ กล่าวคือมีเนื้อหาแบ่งเป็น 4 ตอน แต่ละตอนมีเนื้อหา 3 บท ซึ่งทั้งแต่ละบท แต่ละตอนมีเนื้อหาครอบคลุมชื่อเรื่องของหนังสือ อีกทั้งยังมีความเป็นเอกภาพภายในบท ในตอน และมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์หรือมีสัมพันธภาพกันตลอดจนภายในบทของแต่ละตอน ภายในตอนของเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ต่างแสดงสารัตถภาพอย่างแจ่มชัด

กล่าวได้ว่า หนังสือเล่มนี้มีความน่าสนใจเริ่มตั้งแต่การเรียงร้อยโครงเรื่องแล้วดังกล่าวคือ

ส่วนที่ 1 บทนำ และมีบทย่อยๆ อีก 3 บทซึ่งเป็นบทกล่าวเกริ่นถึงการดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของทฤษฎีทางสังคม และได้เชื่อมโยงไปสู่ส่วนที่ 2 เป็นเรื่องของทฤษฎีการพัฒนาอันสัมพันธ์กับทฤษฎีทางสังคมโดยได้แจกแจงให้เห็นว่า เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลง กระบวนการพัฒนาก็ปรับเปลี่ยนไปด้วย จากเดิมเป็นกระบวนการทัศน์ในกระแสหลักมาเป็นกระบวนการทัศน์กระแสทางเลือก และกระบวนการทัศน์การพัฒนาสังคมร่วมสมัย ซึ่งจะเป็นทฤษฎีในแบบบูรณาการ

ส่วนที่ 2 การพัฒนาสังคม

บทที่ 4 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสหลัก

บทที่ 5 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมทางเลือก

บทที่ 6 แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมร่วมสมัย

ส่วนที่ 3 เครื่องมือ เทคนิค และการประยุกต์ใช้

บทที่ 7 เครื่องมือและเทคนิคการพัฒนาสังคม

บทที่ 8 การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคม

บทที่ 9 การประยุกต์งานวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคม

ส่วนที่ 4 บทสรุป

เอกภาพของเนื้อหานอกจากจะพินิจได้จากย่อหน้าแต่ละย่อหน้าซึ่งจะกล่าวเฉพาะประเด็นสำคัญที่ปรากฏภายในย่อหน้านั้นแล้ว เช่น

...ในปัจจุบันข้อเสนอด้วาระบวนทัศน์ทางเลือก (Alternative Paradigm) ทำให้การทำความเข้าใจของนักพัฒนาสังคมที่มีต่อทฤษฎีแตกต่างไปจากเดิม แม้ว่ากระบวนทัศน์แบบปฏิฐานนิยมยังคงมีการปฏิบัติอยู่ในแวดวงนักพัฒนาสังคมแต่กระบวนทัศน์ทางเลือกได้เข้ามา มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในการปฏิบัติงาน เนื่องจากเป็นวิธีหนึ่งที่นักสังคมวิทยาใช้เพื่อกำหนดความหมาย วิพากษ์ประเด็นทางสังคมและสร้างรูปแบบหรือชุดของความคิดรวบยอดใหม่ๆ เพื่อรองรับการค้นพบนวัตกรรมกรรมกรรการพัฒนาเพื่อเสนอเป็นองค์ความรู้ให้แก่สังคมเพื่อใช้ทำความเข้าใจกับสถานการณ์และปรากฏการณ์ต่าง ๆ ได้ทั้งมิติที่กว้างและลึก

(พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556 : น.142)

เอกภาพของย่อหน้านี้อยู่ที่ความสำคัญของกระบวนทัศน์ทางเลือก ที่ผู้เขียนกล่าวซ้ำถึง 2 ครั้ง ครั้งแรกกล่าวถึง การปรากฏของกระบวนทัศน์ทางเลือกวก่อให้เกิดคุณูปการต่อนักพัฒนาสังคมว่ามีทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมคือปฏิฐานนิยม และกล่าวซ้ำอีกครั้งเพื่อบ่งชี้ว่าทฤษฎีทางเลือกนี้เองที่ทำให้เกิดประเด็นวิพากษ์ทางสังคมในรูปแบบและเนื้อหาทางความคิดชุดใหม่อันต่างไปจากชุดเดิม และมองว่ากระบวนทัศน์ทางเลือกจะนำไปสู่นวัตกรรมทางความคิดอันหลากหลายที่สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคม การกล่าวซ้ำ ๆ ถึง 2 ครั้งของกระบวนทัศน์ทางเลือกจึงเป็นกลวิธีการเน้น

ย้าความหมาย ความสำคัญ อันแสดงสารัตถภาพได้อย่างชัดเจนอีกด้วย

ในแง่ของสัมพันธภาพ ของย่อหน้านี้คือความสัมพันธ์ในเชิงเปรียบเทียบ ให้ความต่างด้านกระบวนการทัศน์ทางเลือกอันเป็นนวัตกรรมกับกระบวนการแบบปฏิฐานแบบดั้งเดิม ซึ่งไม่อาจตอบโจทย์ปรากฏการณ์ทางสังคมอันหลากหลายได้ในหนังสือเล่มนี้

กล่าวได้ว่ากลวิธีการนำเสนอเนื้อหานอกจากจะลำดับโครงเรื่องได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกันกับชื่อเรื่องของหนังสือแล้ว กลวิธีการเขียนในแต่ละย่อหน้าก็มีความชัดเจนในประเด็นความคิดที่แสดงทั้งเอกภาพ สัมพันธภาพ และสารัตถภาพอีกด้วย

เจตจำนงของผู้เขียนหนังสือ : รายละเอียดของเนื้อหาในฐานะของผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานด้านการพัฒนาและงานสอนหนังสือ

ในฐานะที่ผู้เขียนที่มีอาชีพเป็น “ครู” คือสอนที่มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก ในสาขาวิชาการพัฒนาสังคม ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ทั้งในระดับปริญญาบัณฑิต และบัณฑิตศึกษา ด้วยคุณวุฒิสูงสุด คือระดับปริญญาเอกจากประเทศออสเตรเลีย (Asustralia) ในสาขาวิชาการวางแผนและการพัฒนา (Planning and Development) และตำแหน่งทางวิชาการคือ รองศาสตราจารย์ และก่อนหน้าที่จะมาสอนที่มหาวิทยาลัยแห่งนี้ ผู้เขียนเคยมีประสบการณ์การทำงานในองค์กรการพัฒนของหน่วยงานเอกชนหลายแห่ง ทั้งความรู้ลุ่มลึกจากการศึกษา และความรู้จากประสบการณ์ทั้งการทำงานและการค้นคว้าทางวิชาการมาโดยตลอด ได้มาจากผลึกอย่างเข้มข้นในหนังสือเล่มนี้ที่ว่าเข้มข้นเพราะในฐานะของครู “ผู้เข้าใจ” ว่าเด็ก / นักศึกษาไทยที่เรียนที่เมืองไทยยังขาดแคลนตำราด้านการพัฒนาที่เป็นภาษาไทยโดยเฉพาะในส่วนที่เป็นทฤษฎีซึ่งส่วนมากมักจะเป็นตำราภาษาอังกฤษหรือตำราภาษาไทยที่ขาดการเชื่อมโยงกับบริบทไทย เด็ก/นักศึกษาที่ขาดทักษะการคิด เชื่อมโยงก็จะไม่เห็นประโยชน์ของทฤษฎีหรือประยุกต์ทฤษฎีไม่ได้ ซึ่งถือเป็นปัญหาหลักของการศึกษาไทย ดังได้กล่าวแล้วว่าโครงเรื่องของหนังสือ ดังปรากฏรายละเอียดใน

หน้าสารบัญ ซึ่งแสดงว่า ผู้เขียนได้ให้ความสำคัญกับปรากฏการณ์ทางสังคมที่เปลี่ยนไปจากเดิม ด้วยการเปลี่ยนแปลงของหลายสิ่งหลายอย่างในโลกนี้ โดยเฉพาะเมื่อโลกมีลักษณะเป็นโลกาภิวัตน์ และกระบวนทัศน์หลังสมัยใหม่ อันมีผลสำคัญต่อความคิด ความเชื่อต่อสรรพสิ่งไม่ว่าแม้แต่กระบวนทัศน์การพัฒนา ซึ่งในส่วนที่ 1 เป็นความนำ (ผู้เขียนใช้ว่าบทนำ) ซึ่งประกอบไปด้วย 3 บทย่อยคือ แนวคิดพื้นฐานด้านความรู้ และการเรียนรู้ แนวคิดทฤษฎีทางสังคมวิทยา และแนวคิดทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่ปูพื้นฐานอย่างหนักแน่นและสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์อันสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของสังคม วัฒนธรรม ในส่วนบทที่ 2 นั้นเป็นทฤษฎีการพัฒนาสังคมอย่างหลากหลาย ตามหัวข้อหรือบทที่มีความเชื่อมโยงกันจากทฤษฎีการพัฒนาสังคมกระแสหลักกระแสทางเลือกและทฤษฎีการพัฒนาสังคมร่วมสมัย โดยเฉพาะประเด็นหลังนี้มีความน่าสนใจเพราะเป็นทฤษฎีที่มีเบ้าหลอมสำคัญมาจากกลุ่มนักวิชาการอันหลากหลาย และนักคิดบางคนยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันที่ว่าสำคัญเพราะ

“...หลายแนวคิดทฤษฎีกำลังถูกนำมาทดลองใช้เพื่ออธิบายความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยในปัจจุบันบางแนวคิดถูกนำมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ปัญหา คาดทำนาย และควบคุมปรากฏการณ์สังคมในแง่มุมที่แตกต่างกันไป ในขณะที่บางแนวคิดถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวาง และเดินมาถึงทางตัน”

(พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2556 : น.400 – 461)

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประเด็นคือในฐานะที่ผู้เขียนมีประสบการณ์ในการทำงานด้านพัฒนาในองค์กรเอกชนซึ่งเข้าใจว่า นักพัฒนานั้นต้องอาศัย “เครื่องมือ” ที่ทรงประสิทธิภาพเพื่อใช้ในการพัฒนาให้สัมฤทธิ์ผล ดังตั้งเป้าหมายไว้ ดังปรากฏในส่วนที่ 3 ของเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ ทั้งประกอบด้วยเนื้อหา 3 บท คือ เครื่องมือและเทคนิคในการพัฒนาสังคม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาสังคม และการประยุกต์งานวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะในบทที่ 9 หรือบทสุดท้ายของเนื้อหา

เรื่องการประยุกต์งานวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมเป็นบทที่ผู้เขียนยืนยันให้เห็นว่า ทฤษฎีการพัฒนาสังคมนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงกับสังคมผ่านงานวิจัยได้อย่างไร ด้วยการศึกษแบบกรณีศึกษา โดยวิธีการถอดบทเรียนและสังเคราะห์ข้อมูลจากผลงานวิจัยในมิติของสังคมวิทยาการแพทย์ และการพัฒนาสุขภาพแบบองค์รวม โดยผลของการศึกษาด้วยกระบวนการค้นคว้ากับการศึกษาแบบกรณีศึกษานั้นเพราะผู้เขียนเห็นด้วยกับ Flyvbjerg ที่ว่างานวิจัยด้านสังคมวิทยาปัจจุบันยังมีความเข้าใจผิด 5 ประการด้วยกันคือ 1. การให้คุณค่ากับทฤษฎีมากกว่าความรู้เชิงปฏิบัติการ 2. กรณีศึกษา (Case Study) ไม่สามารถใช้หลักความเป็นตัวแทน (Generalization) เพื่อนำไปใช้หรือก่อให้เกิดประโยชน์ทางการพัฒนาได้ 3. การวิจัยกรณีศึกษามีประโยชน์มากที่สุดที่เป็นการตั้งสมมุติฐาน และสร้างทฤษฎี 4. อคติ (Bias) เป็นสิ่งที่พบในงานวิจัยแบบกรณีศึกษา และ 5. เป็นการยากในการสรุปผลที่ได้จากการศึกษา

การที่ผู้เขียนใช้ผลงานวิจัยที่ค้นพบเห็นด้วยหรือสนับสนุนแนวคิดของชาวตะวันตกที่กล่าวแล้วข้างต้นนั้นจึงเป็นการยืนยันคติทัศน์ที่ว่า งานวิจัยทางสังคมศาสตร์ได้ปรับตัวเองจากเดิมที่ใช้ฐานคิดเดียวกันกับวิทยาศาสตร์อย่างเข้มข้น มาให้ความสำคัญกับงานวิจัยที่จะเข้าถึงลักษณะเฉพาะอันเป็นลักษณะเด่นของสังคมหรือชุมชนนั้นๆ หรือกล่าวได้ว่าเป็นงานวิจัยเชิงคุณลักษณะมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นทัศนะเดียวกับที่ผู้เขียนยืนยันหรือเห็นพ้องกับนักวิจัยต่างชาติดังกล่าวแล้ว

ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า ในการพัฒนาชุมชนหรือสังคมโดยเฉพาะสังคมที่มีลักษณะเฉพาะหรือมีความหลากหลาย กระบวนการพัฒนากระแสทางเลือกอาจจะได้คำตอบต่อการพัฒนาได้เหมาะสมกว่ากระบวนการอื่น

ปัจจัยมบท : ความทันสมัยในปรากฏการณ์ทางสังคมคือคุณค่าสำคัญของหนังสือ

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้นำเสนอทฤษฎีทางสังคมและการพัฒนาเพียงประการเดียวแต่ได้เชื่อมโยงทฤษฎีนั้น ๆ เข้ากับการปฏิบัติอันเป็นการชี้แจงให้เห็นว่าทฤษฎีหรือมุมมองจะเป็นประโยชน์หรือมีคุณค่าต้องประยุกต์ใช้ได้ โดยเฉพาะใช้ในบริบทไทย

ประการสำคัญที่มีคุณค่าสอดคล้องกับบริบทแห่งยุคคือการร้อยเรียงให้เห็นว่า เมื่อทฤษฎีทางสังคม และทฤษฎีการพัฒนา มาถึงยุคที่ปรับเปลี่ยนยุคกระบวนทัศน์ความเหมาะสมในการหยิบหรือเลือกทฤษฎีมาใช้เป็นฐานการปฏิบัติหรือรองรับการพัฒนาจะต้องพิจารณาพิเคราะห์ให้ถี่ถ้วนถี่ ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้ทำหน้าที่นี้ให้เห็นอันต่างจากหนังสือเชิงทฤษฎีการพัฒนาในเล่มอื่นๆ จึงถือว่าเป็นหนังสือที่มีคุณค่า มีความทันสมัย ที่น่าจะได้ผ่านการพิจารณาพิเคราะห์ โดยเฉพาะผู้เรียนด้านการพัฒนาเรื่องนี้ แต่ผู้รักในการอ่านทุกท่านก็ควรได้ตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสังคมไทยได้ในหนังสือเล่มนี้

อย่างไรก็ตามไม่ควรลืมไปว่า แม้การทำความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมและกระบวนทัศน์ต่างๆ ในด้านการพัฒนาได้อย่างถ่องแท้มากเพียงใดหรือเลือกหยิบทฤษฎีการพัฒนามาใช้กับสังคมได้สอดคล้องต้องกันได้อย่างสัมฤทธิ์ผลมากแค่ไหน หากขาด “การพัฒนาคน” ผู้ที่จะไปพัฒนาสังคมโดยเฉพาะการพัฒนาคนให้เห็นเป็นโดยสมบูรณ์พร้อมในมิติของจิตวิญญาณหรือคุณค่า อันนำไปสู่จริยปฏิบัติอันเลิศยิ่งแล้ว ก็คงพบว่าการพัฒนานั้นๆ จะไม่สามารถนำไปสู่ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ได้อย่างแท้จริง

ข้อกำหนดในการส่งต้นฉบับบทความเพื่อลงพิมพ์เผยแพร่ ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์

วารสารวิชาการฉบับนี้ออกปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน) และฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม) ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้อาจารย์ นักวิชาการ นักศึกษา และผู้สนใจทั่วไปได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานทางวิชาการและผลงานวิจัยรวมทั้งได้แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็นทางวิชาการและการวิจัยในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาในสาขาคังกล่าวต่อไป

เรื่องที่จะเสนอตีพิมพ์

ผลงานที่รับตีพิมพ์ ต้องเป็นบทความวิจัย บทความวิชาการจากวิทยานิพนธ์ บทความเชิงวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้องทางมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ซึ่งต้องเป็นบทความที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่นเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ บทความที่จะได้รับการลงตีพิมพ์ ต้องผ่านการตรวจอ่านและประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาที่เกี่ยวข้อง จำนวน 2 ท่าน โดยพิจารณาแบบ Single-blind peer review และกลั่นกรองการตีพิมพ์โดยกองบรรณาธิการของวารสาร

การเตรียมต้นฉบับ

- ต้นฉบับต้องมีความยาวไม่เกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4 พิมพ์หน้าเดียว พร้อมไฟล์บันทึกข้อมูลในรูปแบบ MS WORD
- ไฟล์รูปขนาด 100 - 300 Pixels ส่งไฟล์ Jpeg แยกต่างหาก

การพิมพ์

- ขอบบน และขอบซ้าย กั้นขอบกระดาษ 1.5 นิ้ว
- ขอบขวา และขอบล่าง กั้นขอบกระดาษ 1 นิ้ว
- ตัวอักษรที่ใช้ในการพิมพ์ ใช้ Browallia New
- ชื่อบทความใช้ตัวหนา ขนาด 20 ตัว/นิ้ว
- ไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ
- ชื่อผู้เขียนใช้ตัวหนา ขนาด 16 ตัว/นิ้ว ชิดขวา
- หัวข้อหลักใช้ตัวหนา ขนาด 18 ตัว/นิ้ว ชิดซ้าย
- หัวข้อรองใช้ตัวหนา ขนาด 16 ตัว/นิ้ว ชิดซ้าย ให้เยื้องจากหัวข้อหลัก
- หัวข้อย่อยใช้ตัวปกติ ขนาด 16 ตัว/นิ้ว
- เนื้อเรื่องใช้ตัวปกติ ขนาด 16 ตัว/นิ้ว

ส่วนประกอบของต้นฉบับบทความ ประกอบด้วย

- ชื่อเรื่อง ชื่อผู้เขียนทุกคน พร้อมคุณวุฒิสูงสุด ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- บทคัดย่อ ความยาวไม่เกิน 200 คำ และคำสำคัญ 3-5 คำ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)
- เนื้อเรื่อง
- บทความวิจัย และบทความวิทยานิพนธ์ ประกอบด้วย บทนำ วิธีการศึกษา ผลการศึกษา สรุปและอภิปรายผล ข้อเสนอแนะ และเอกสารอ้างอิง
- บทความวิชาการ ประกอบด้วย บทนำ เนื้อเรื่อง และสรุป
- นอกเหนือจากเนื้อเรื่องหากมีตารางหรือภาพ ประกอบที่มีขนาดใหญ่ ให้บันทึกไฟล์แยกต่างหากเพิ่มเติม และความละเอียด 300 Pixel/High resolution ขนาดไม่ต่ำกว่า 500 KB

- ภาพประกอบควรมีความชัดเจน

คุณภาพดีทั้งนี้ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลแบบนาม-ปี

ไว้ได้ภาพประกอบทุกครั้ง

การอ้างอิงเอกสาร

- การอ้างอิงเอกสารในเนื้อเรื่อง ให้ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี โดยระบุชื่อผู้แต่ง และปีพิมพ์ของเอกสาร ไว้ข้างหน้าหรือข้างหลังของข้อความที่ต้องการอ้างอิง

เพื่อบอกแหล่งที่มาของข้อความนั้น และระบุเลขหน้าของเอกสารที่อ้างอิงด้วย ดังตัวอย่างข้างท้าย

- กรณีบทความที่นำมาอ้างอิงแบบนาม-ปี นำมาจากอินเทอร์เน็ตเป็นภาษาต่างประเทศ ให้ใช้คำว่า "Online"

- การอ้างอิงท้ายบทความ (เอกสารอ้างอิง) ให้รวบรวมเอกสารทั้งหมดที่ใช้อ้างอิง (นาม-ปี)

ไว้ท้ายบทความ โดยใช้คำว่า "เอกสารอ้างอิง" หรือ "References"

ทั้งนี้ให้จัดเรียงตามลำดับอักษรของชื่อผู้แต่ง (ก-ฮ, A-Z) ถ้ามีเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

ให้เรียงภาษาไทยไว้ก่อน สำหรับรูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง ให้ใช้ตามระบบ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่างข้างท้าย

การอ้างอิงแบบนาม – ปี	การอ้างอิงท้ายบทความ
หนังสือ	
ปัญญา ใบบางยาง (2555, น.18)	ปัญญา ใบบางยาง. (2555). พุทธประวัติฉบับโปรด. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ธรรมบาลี.
Kaufman (2010, p.11-12)	Kaufman, F. (2010). The African Roots of Jazz. Sherman Oaks : Alfred.
Butler & Brown (2011, p.25)	Butler, R. P. & A. Brown. (2011). Copyrights for Teachers and Librarians in the 21st Century. New York : Neal-Schuman.
บทความในหนังสือ	
สุตารัตน์ ขาวภูเขา (2556, น.26)	สุตารัตน์ ขาวภูเขา. (2556).เล่าเรื่องการอนุรักษ์ของโบราณที่บ้านสมเด็จเจ. ใน ที่ศน์วัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
วิทยานิพนธ์	
ดรรารัตน์ กำเสริฐ (2544, น.177)	ดรรารัตน์ กำเสริฐ. (2544). บริการห้องสมุดสำหรับนักศึกษาทหนกและหุตัง : กรณีศึกษาวิทยาลัยราชสุดา. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
วารสาร	
สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, บุญยีน จันทร์สว่าง และศศิพิมล ประพินพงศกร (2552, น.61)	สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์, บุญยีน จันทร์สว่าง และศศิพิมล ประพินพงศกร. (2552, มกราคม-มิถุนายน). บทบาทในการสอนการรู้สารสนเทศของครูบรรณารักษ์ในโรงเรียนมัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร. ว.วิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย. 2 (1), 52-67.

อินเทอร์เน็ต	
ทีมงานทรูปลูกปัญญา (2552, ออนไลน์)	ทีมงานทรูปลูกปัญญา. (2552). การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย. ค้นเมื่อวันที่ 22 มกราคม 2557. จาก http://www.trueplookpanya.com/knowledge_details.php?mul_content_id=2818
Wu, et al. (n.d., Online)	Wu, F.S., et al. (n.d.). The Great Wall . Retrieved 1 April 2014. From http://www.thechinaide.com/index.php?action=activity/greatWallOfChina
สัมภาษณ์	
พยุณ กลิ่นขจร (2557, สัมภาษณ์)	พยุณ กลิ่นขจร. นายกองค์การบริหารส่วนตำบลนาดี. (สัมภาษณ์, 20 มีนาคม 2557).

สิ่งที่ผู้เขียนจะได้รับ

- กองบรรณาธิการ จะมอบวารสารฉบับที่บทความของผู้เขียนลงตีพิมพ์ จำนวน 2 ฉบับ ในกรณีที่ผู้เขียนร่วมจะมอบให้ผู้เขียนชื่อแรก

การส่งต้นฉบับ

- ลงทะเบียนก่อนเข้าสู่ระบบ เพื่อสมัครสมาชิกโดยเข้าไปยังหน้าเว็บไซต์ของคณะกรรมการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ลิงก์ไปที่วารสารอิเล็กทรอนิกส์ (E-Journal) วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
- ส่งต้นฉบับผ่านระบบ เป็นไฟล์บันทึกข้อมูลในรูปของ MS Word และรอรับผลยืนยันการได้รับ
- รอผลการตรวจอ่านและประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (peer review) และตรวจจสอบผลการประเมิน
- กรณีที่บทความผ่านเกณฑ์การประเมิน อนุญาตให้ตีพิมพ์ได้ให้ทำการแก้ไขตามที่ผู้ทรงคุณวุฒิชี้แจง
- จากนั้นส่งต้นฉบับ (ฉบับแก้ไข) ผ่านระบบกลับมาอีกครั้ง เป็นไฟล์บันทึกข้อมูล ในรูปของ MS Word
- การอนุญาตตีพิมพ์เพื่อเผยแพร่บทความเป็นสิทธิของกองบรรณาธิการและถือผลการตัดสินใจ

สถานที่ติดต่อ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา
 1061 ซอยอิสรภาพ 15 แขวงหิรัญรูจี เขตธนบุรี กรุงเทพฯ 10600 โทรศัพท์ 0 2473 7000
 คอ 2003, 2012, 2000 อีเมล : human_bsru@hotmail.com
 เว็บไซต์ <http://human.bsru.ac.th/ejournal/index.php>